

Розділ 2. ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВ ТА ГАЛУЗЕЙ ГОСПОДАРЬСЬКОГО КОМПЛЕКСУ

УДК: 657

Пилипів Н. І., Івасишин М. О., П'ятничук І. Д.

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ЛІКВІДАЦІЙНОЇ ПРОЦЕДУРИ ПІДПРИЄМСТВА-БАНКРУТА

У статті досліджено питання організації обліку під час проведення ліквідаційної процедури підприємства-банкрута з метою отримання більш достовірної, своєчасної, неупередженої інформації про його фінансовий стан. Встановлено, що ліквідаційна процедура характеризується етапами проведення, які мають безпосередній вплив на раціональну організацію обліку. Виокремлено суттєві елементи: бізнес-процеси, об'єкти за ділянками об-

ліку, етапи організації обліку як технологічної сукупності, які сприятимуть правильній побудові облікового процесу під час проведення ліквідаційної процедури підприємства-банкрута.

Ключові слова: організація обліку, етапи організації облікового процесу, облікова інформація, бізнес-процеси, ліквідаційна процедура, підприємство-банкрут.

Pylypiv N. I., Ivasyshyn M. O., Piatnychuk I. D.

ORGANIZATION OF ACCOUNTING AT THE SUCCESSION OF THE LIQUIDATION PROCEDURE OF BANQUET ENTERPRISE

This article examines the organization of accounting during carrying out the liquidation procedure of the enterprise-bankruptcy with the goal of receiving more timely, correct and trustworthy information about its financial condition. We showed that the liquidation protocol is characterized by different stages, which have a direct influence on the rational organization of accounting. Based on the findings of this experiment, we discuss key elements which help support the correct structure of the liquidation procedure of the bankrupt enterprise.

Key words: organization of accounting, stages of organizing accounting process, accounting information, business procedures, liquidation process, enterprise in bankruptcy.

Актуальність проблеми. У сучасних умовах господарювання в суб'єктів підприємницької діяльності все частіше виникають проблеми із платоспроможністю, що й зумовлює визнання їх банкрутами через проведення ліквідаційної процедури.

Така ситуація ускладнює одержання достовірної, своєчасної, неупередженої інформації про фінансовий стан та результати господарської діяльності такого суб'єкта, основним джерелом якої виступає бухгалтерський облік. Тому необхідною є побудова раціонального облікового процесу підприємства-банкрута з метою гарантованого отримання облікової інформації, яка дозволить приймати рішення, що призведуть до підвищення ефективності ліквідаційної процедури.

Постановка мети. Метою статті є дослідити питання раціональної організації бухгалтерського обліку на підприємстві-банкруті у процесі його ліквідації з метою виокремлення суттєвих її складових, що сприятиме отриманню більш повної та неупередженої інформації про фінансовий стан такого підприємства для прийняття управлінських рішень.

Результати. В процесі дослідження встановлено, що вирішення проблеми раціональної організації обліку у процесі проведення ліквідаційної процедури на підприємстві-банкруті, гарантує отримання достовірної облі-

кової інформації, яка дозволить приймати рішення, що призведуть до зменшення строків проведення такої процедури, дадуть змогу полегшити роботу арбітражного керуючого, мінімувати витрати, забезпечити захист інтересів кредиторів та інвесторів. Тому, ми переконані, що вивчення виокремленої проблематики доцільно здійснювати на основі інформації щодо оцінки діяльності вітчизняних підприємств з метою виявлення динаміки їх кількості за останні кілька років.

Слід відмітити, що на офіційному сайті Державної служби статистики України не знайдено інформації про кількість підприємств-банкрутів чи ліквідованих підприємств. З огляду на це, вважаємо за доцільне вивчити статистичні дані про кількість активних підприємств за регіонами України за останні п'ять років (табл. 1).

Відзначимо, що інформація підготовлена на підставі даних державного статистичного спостереження та сформована як в цілому в

Таблиця 1

Кількість активних підприємств за регіонами України за 2012-2016 рр.

Область	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
1	2	3	4	5	6
Вінницька	17896	18809	19135	19940	19719
Волинська	12283	13045	13238	13680	13659
Дніпропетровська	43083	44694	42823	45072	45345
Донецька	46211	48580	47389	31820	31437
Житомирська	14428	15125	15560	15865	15692
Закарпатська	12984	13831	14258	14640	14009
Запорізька	23993	24972	24898	25404	25420
Івано-Франківська	15985	16722	16886	17255	16634
Київська	29673	31716	31534	33087	33506
Кіровоградська	12853	13518	13936	14246	14060
Луганська	20242	21797	21618	13891	14204
Львівська	32738	34804	35264	35905	34583
Миколаївська	18024	18961	18848	19451	19455
Одеська	37464	39681	37915	38661	37380
Полтавська	18802	19707	19880	20600	19951
Рівненська	11922	12515	12710	13188	13214
Сумська	11860	12525	12684	13075	12830
Тернопільська	12056	13132	13349	13639	13192
Харківська	37041	39061	38228	39078	35259
Херсонська	14092	15144	15363	15511	15284
Хмельницька	15337	16183	16546	17188	16829
Черкаська	15376	16665	17101	17630	17872
Чернівецька	9545	9906	9982	10191	9890
Чернігівська	12640	13195	13039	13428	12879
м. Київ	93001	108791	109000	112324	103548
Україна	622538	669993	631184	624769	605851

Джерело: складено на основі [1].

Україні, так і в межах регіонів, крім тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя, а також частини зони проведення антитерористичної операції [1].

Вивчення статистичних даних дало змогу виявити, що загальна кількість активних підприємств по Україні у 2016 р. становила 605851. Найбільша кількість активних підприємств за аналізований період спостерігається у м. Києві: 103548 – у 2016 р., 93001 – у 2012 р. Серед областей за кількістю активних підприємств лідирує Дніпропетровська область: 45345 – у 2016 р. і 43083 – у 2012 р.

Найменша кількість активних підприємств за аналізований період спостерігається у Чернівецькій області: 9890 – у 2016 р., 9545 – у 2012 р.

У результаті здійснення аналітичних процедур встановлено, що загальна кількість активних підприємств по Україні у 2016 р. становила 605851 і у порівнянні з попереднім 2015 р. зменшилася на 18918 підприємств або на 3,03 % (табл. 2).

Аналогічна негативна динаміка спостерігається за 2013 р. і 2014 р.: на 27228 підприємств або на 4,30 % і на 25333 підприємства або на

Таблиця 2

Аналіз динаміки кількості активних підприємств за регіонами України за 2012-2016 рр.

Область	Абсолютне відхилення 2016 р. від				Відносне відхилення 2016 р. від			
	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Вінницька	+1823	+910	+584	-221	+10,19	+4,84	+3,05	-1,11
Волинська	+1376	+614	+421	-21	+11,20	+4,71	+3,18	-0,15
Дніпропетровська	+2262	+651	+2522	+273	+5,25	+1,46	+5,89	+0,61
Донецька	-14774	-17143	-15952	-383	-31,97	-35,29	-33,66	-1,20
Житомирська	+1264	+567	+132	-173	+8,76	+3,75	+0,85	-1,09
Закарпатська	+1025	+178	-249	-631	+7,89	+1,29	-1,75	-4,31
Запорізька	+1427	+448	+522	+16	+5,95	+1,79	+2,10	+0,06
Івано-Франківська	+649	-88	-252	-621	+4,06	-0,53	-1,49	-3,60
Київська	+3833	+1790	+1972	+419	+12,92	+5,64	+6,25	+1,27
Кіровоградська	+1207	+542	+124	-186	+9,39	+4,01	+0,89	-1,31
Луганська	-6038	-7593	-7414	+313	-29,83	-34,84	-34,30	+2,25
Львівська	+1845	-221	-681	-1322	+5,64	-0,63	-1,93	-3,68
Миколаївська	+1431	+494	607	+4	+7,94	+2,61	+3,22	+0,02
Одеська	-84	-2301	-535	-1281	-0,22	-5,80	-1,41	-3,31
Полтавська	+1149	+244	+71	-649	+6,11	+1,24	+0,36	-3,15
Рівненська	+1292	+699	+504	+26	+10,84	+5,59	+3,97	+0,20
Сумська	+970	+305	+146	-245	+8,18	+2,44	+1,15	-1,87
Тернопільська	+1136	+60	-157	-447	+9,42	+0,46	-1,18	-3,28
Харківська	-1782	-3802	-2969	-3819	-4,81	-9,73	-7,77	-9,77
Херсонська	+1192	+140	-79	-227	+8,46	+0,92	-0,51	-1,46
Хмельницька	+1492	+646	+283	-359	+9,73	+3,99	+1,71	-2,09
Черкаська	+2496	+1207	+771	+242	+16,23	+7,24	+4,51	+1,37
Чернівецька	+345	-16	-92	-301	+3,61	-0,16	-0,92	-2,95
Чернігівська	+239	-316	-160	-549	+1,89	-2,39	-1,23	-4,09
м. Київ	+10547	-5243	-5452	-8776	+11,34	-4,82	-5,00	-7,81
Україна	+16322	-27228	-25333	-18918	+2,77	-4,30	-4,01	-3,03

Джерело: складено на основі [1].

4,01 % відповідно відбулося зменшення у порівнянні з базовим роком. Виявлена негативна тенденція пояснюється погіршенням економічної ситуації в Україні. Однак, у порівнянні з 2012 р. кількість активних підприємств зростає на 16322 або на 2,77 %, що слід вважати позитивним фактом.

Позитивна динаміка кількості активних підприємств у розрізі регіонів України за 2016 р. у порівнянні з 2015 р. спостерігається у таких областях, як: Луганська (на 2,25%), Черкаська (на 1,37%), Київська (на 1,27%), Дніпропетровська (на 0,61%), Рівненська (на 0,20%), Запорізька (на 0,06%), Миколаївська (на 0,02%). У решті областей спостерігається негативна динаміка за 2016 р. у порівнянні з 2015 р. Зокрема, найбільше зменшення кількості активних підприємств у 2016 р. у порівнянні з 2015 р. відбулося у Харківській області – на 9,77%, що пояснюється зниженням інвестиційної привабливості регіону, через наближеність до зони АТО, на фоні погіршення економічної ситуації в країні.

У результаті проведення аналітичних процедур виявлено, що у цілому спостерігається вірогідна тенденція до зменшення загальної кількості активних підприємств України за 2012-2016 рр. (рис. 1).

Таким чином, вивчення статистичних даних дало змогу встановити, що виявлена негативна динаміка кількості активних підприємств у розрізі регіонів за аналізований період свідчить про сповільнення темпів економічного розвитку як суб'єктів підприємницької

діяльності, так і країни у цілому. З огляду на цю ситуацію керівництву підприємств доцільно більше уваги приділяти пошуку управлінських інструментів, які б сприяли сталому розвитку підприємств, зміцненню їх фінансового стану та недопущення банкрутства. Однак, на практиці стикаємося із необхідністю проведення саме ліквідаційної процедури підприємства-банкрута, що потребує забезпечення раціональної організації обліку з метою отримання достовірної, повноцінної інформації для прийняття оперативних та стратегічних управлінських рішень. Саме вдало здійснена організація дозволяє зменшити строки проведення такої процедури, полегшити роботу арбітражного керуючого, мінімізувати витрати на проведення ліквідаційної процедури підприємств-банкрутів, забезпечити захист інтересів кредиторів та інвесторів.

Слід відмітити, що для глибого дослідження питання раціональної організації бухгалтерського обліку на підприємстві-банкруті під час ліквідаційної процедури, вважаємо за необхідне вивчити бізнес-процеси, які притаманні для господарської діяльності активного підприємства та виокремити ті бізнес-процеси, які характерні для підприємства-банкрута під час ліквідаційної процедури. Така необхідність зумовлена тим, що організація бухгалтерського обліку на активному підприємстві ґрунтується на виділенні бізнес-процесів, а саме господарських процесів діяльності підприємства, які залежать від виду економічної діяльності та зумовлюють виокремлення об'єктів обліку,

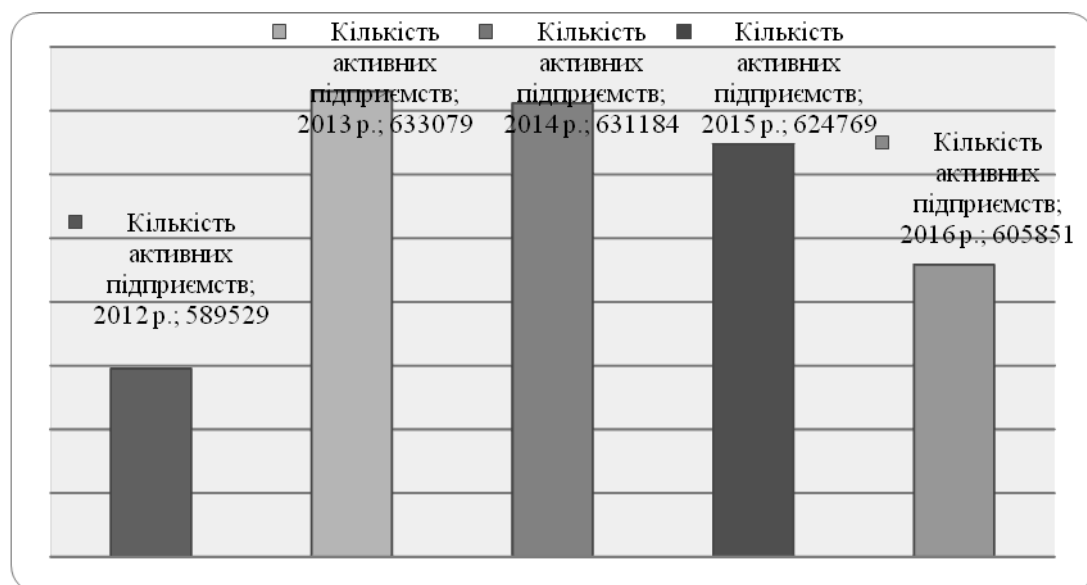

Рис. 1. Динаміка кількості активних підприємств України за 2012-2016 рр.
Джерело: складено на основі [1]

складу витрат, набору первинних документів, облікових регістрів та форм звітності (внутрішньої управлінської).

У результаті вивчення спеціальної економічної літератури виявлено, що науковцями не приділялось уваги вивченню вищезазначеного питання, тому нами на основі емпіричного дослідження виокремлено бізнес-процеси, які характерні для ліквідаційної процедури підприємства-банкрута та проведено їх порівняння із бізнес-процесами господарської діяльності активного підприємства (рис. 1), що сприятиме забезпеченню раціональної організації обліку під час ліквідаційної процедури та формуванню більш повної та достовірної інформації для прийняття рішень.

За умови абсолютної стійкості, стійкого та нестійкого фінансового стану активним підприємством здійснюється поточна (операцій-

на) діяльність для якої традиційними є такі бізнес-процеси, як господарський процес постачання, виробництва і реалізації продукції (робіт, послуг). Слід відмітити, що науковцями і практиками виокремлюються й інші бізнес-процеси, однак нами акцентується увага тільки на тих, які мають вплив на побудову бухгалтерського обліку і становлять об'єкт нашого дослідження.

Як відомо, основною метою діяльності активного підприємства, що суттєво відрізняє його від підприємства-банкрута, є отримання прибутку, тому всі його бізнес-процеси націлені на отримання кінцевого фінансового результату і забезпечення його сталого економічного розвитку.

За умови кризового фінансового стану підприємства, тобто його банкрутства, припиняється господарська діяльність підприємства,

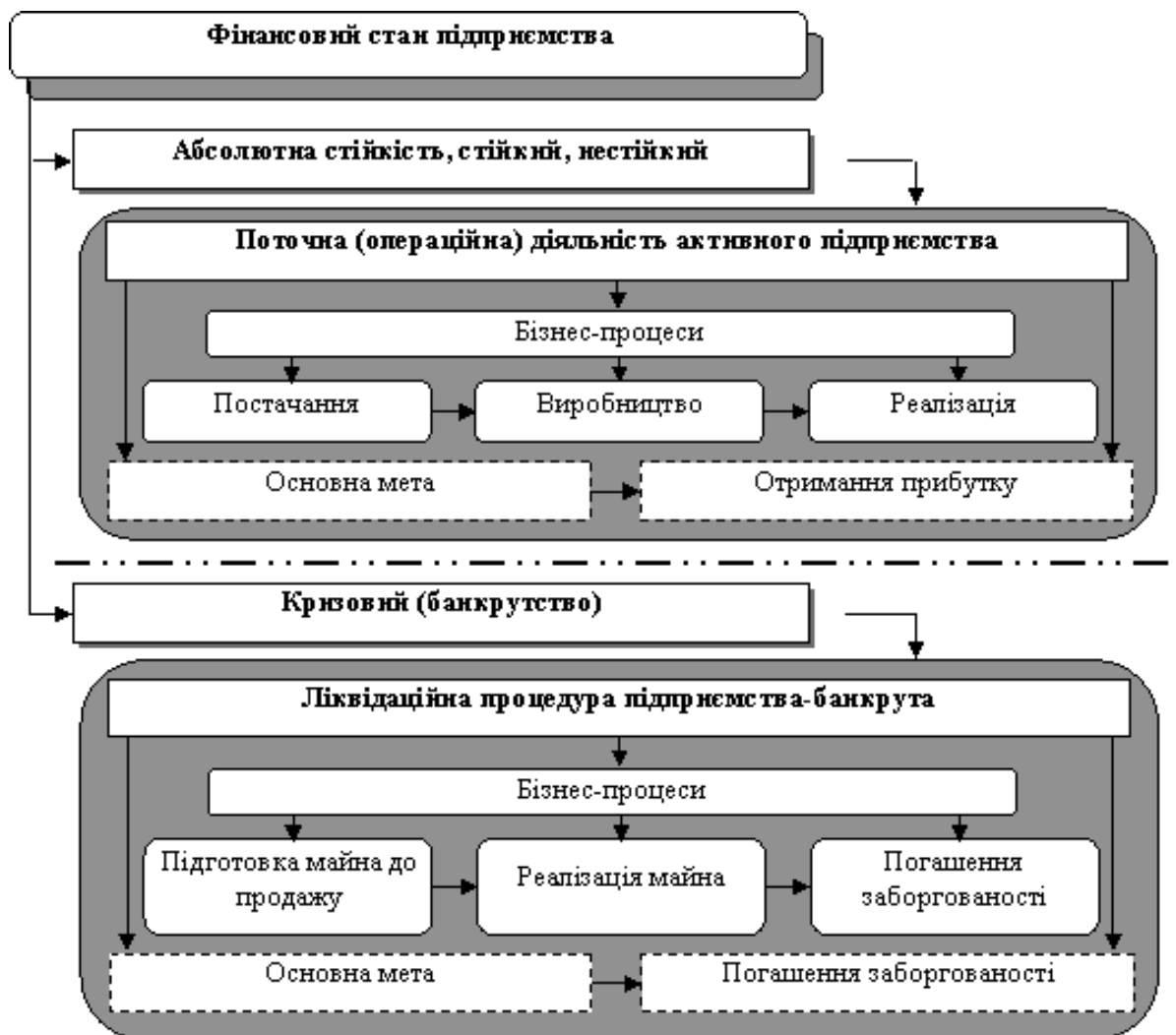

Рис. 1. Бізнес-процеси поточної діяльності активного підприємства та ліквідаційної процедури підприємства-банкрута

Джерело: розроблено авторами.

зупиняється процес виробництва продукції (робіт, послуг) і розпочинається ліквідаційна процедура підприємства-банкрута.

У результаті проведеного дослідження встановлено, що ліквідаційна процедура підприємства-банкрута складається з кількох етапів, які мають безпосередній вплив на організацію обліку: інвентаризації, оцінки та продажу майна, а також задоволення вимог кредиторів [2, с. 229; 3, с. 23].

З огляду на вищенаведене, вважаємо за доцільне виокремити окремі бізнес-процеси під час проведення ліквідаційної процедури підприємства-банкрута для забезпечення раціональної організації обліку, а саме: підготовка майна до продажу, реалізація майна, погашення заборгованості перед кредиторами.

Важливо зауважити, що в результаті проведення вищенаведеної процедури для погашення заборгованості перед кредиторами, можливі два варіанти розвитку ситуації: 1) якщо на підприємстві залишилися активи і вся заборгованість погашена, то можливий варіант продовження діяльності підприємства; 2) якщо на підприємстві не залишилося жодних активів і вся заборгованість погашена – підприємство буде ліквідоване [4; 5, с. 22].

У контексті здійснюваного дослідження важливим є виділення суттєвих елементів для забезпечення раціональної організації обліку, як на активному підприємстві, так і на підприємстві-банкруті під час його ліквідації: виокремлення бізнес-процесів, виокремлення об'єктів за ділянками обліку, організація етапів облікового процесу як технологічної сукупності (рис. 2).

Як уже зазначалося виокремлення бізнес-процесів має вплив на виокремлення об'єктів за ділянками обліку. Оскільки для поточної (операційної) діяльності активного підприємства притаманним є ведення обліку за традиційними ділянками (облік касових та розрахункових операцій, облік запасів, облік необоротних активів, облік короткострокових і довгострокових зобов'язань, облік власного капіталу та ін.), то під час ліквідаційної процедури виникає зовсім інша ситуація.

Наведені елементи організації бухгалтерського обліку є уніфікованими, а виокремлення інших елементів залежить від типу підприємства та виду його економічної діяльності.

Так, основними особливостями ліквідаційної процедури, які знаходять своє відображення в бухгалтерському обліку є те, що:

всі зобов'язання стають короткостроковими, оскільки настає час їх погашення; активи із класу необоротних переходять у склад запасів, оскільки вони підлягають продажу для погашення заборгованості перед кредиторами; всі працівники підлягають звільненню, створюються забезпечення для здійснення розрахунків з оплати праці; на дату прийняття господарським судом постанови про відкриття ліквідаційної процедури складається фінансова звітність; здійснюється облік витрат, які виникають під час ліквідаційної процедури та ін. [4].

Тому за результатами проведеного дослідження виявлено, що з метою забезпечення раціональної організації бухгалтерського обліку під час проведення ліквідаційної процедури підприємства-банкрута доцільним є виокремлення: 1) обліку за перехідними ділянками, тобто за тими ділянками, які потребують облікового відображення під час переходу підприємства з активного стану у ліквідаційну процедуру (облік необоротних активів, облік довгострокових зобов'язань, облік праці та її оплати, облік розрахунків із бюджетом з податків та обов'язкових платежів, облік власного капіталу, облік доходів, облік фінансових результатів); та 2) обліку за тимчасовими ділянками, тобто за тими ділянками, які потребують облікового відображення під час ліквідаційної процедури (облік запасів та розрахункових операцій, облік короткострокових зобов'язань, облік витрат).

Наступним важливим елементом організації бухгалтерського обліку є організація етапів облікового процесу як технологічної сукупності. Традиційно виділяються три етапи побудови облікового процесу: первинний, поточний та підсумковий облік.

Однак, організація бухгалтерського обліку під час здійснення ліквідаційної процедури підприємства-банкрута відрізняється від організації бухгалтерського обліку активного підприємства, що й зумовлює також зміни в обліковому процесі. Так, перш за все, під час ліквідаційної процедури підприємства-банкрута проводиться інвентаризація майна, здійснюється оцінка майна та складається фінансова звітність, тобто здійснюється підготовка майна до продажу, визначається сума заборгованості, яка потребує негайного погашення, визначається вартість активів, якими буде погашено заборгованість. Далі проводиться продаж майна і погашення заборгованості з відображенням цих бізнес-процесів в обліку.

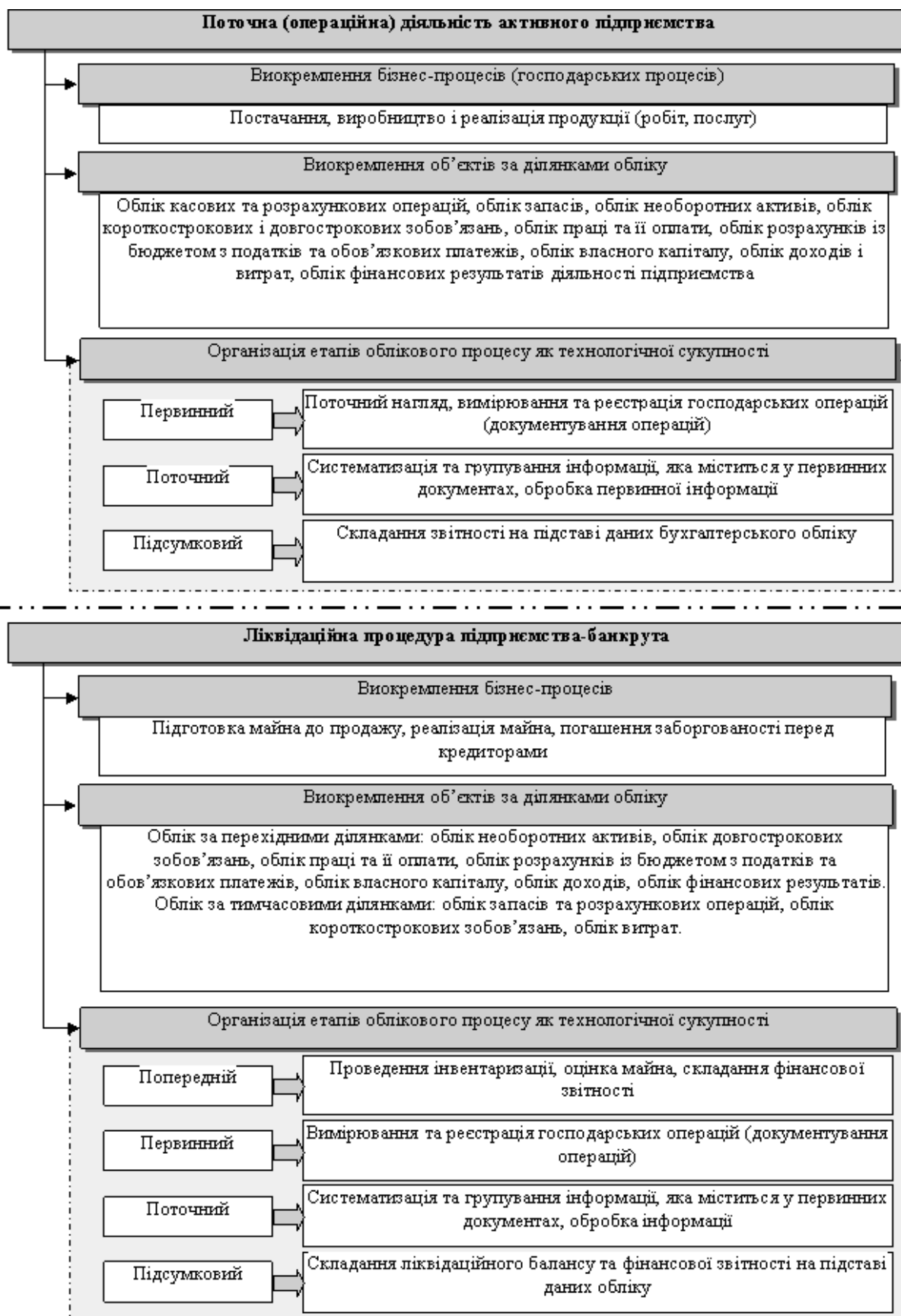

Рис. 2. Суттєві елементи організації бухгалтерського обліку у процесі поточної діяльності активного підприємства та ліквідаційної процедури підприємства-банкрута

Джерело: розроблено авторами

Таким чином, з урахуванням вище наведеного виявлено необхідність виокремлення чотирьох етапів облікового процесу як технологічної сукупності під час ліквідаційної процедури підприємства-банкрута, що сприятиме забезпеченню раціональної організації бухгалтерського обліку під час такої процедури, а саме: попереднього, первинного, поточного, підсумкового.

Якщо порівняти етапи облікового процесу та бізнес-процеси на активному підприємстві, то можна простежити матричну модель зв'язків між ними, тобто кожний бізнес-процес матиме облікове відображення на окремому етапі облікового процесу (рис. 3).

Однак, оскільки ліквідаційна процедура підприємства-банкрута характеризується від-

повідними особливостями, які мають безпосередній вплив на побудову бухгалтерського обліку, тому зв'язки між виокремленими бізнес-процесами та етапами облікового процесу матимуть відмінність. Зокрема, бізнес-процес «підготовка майна до продажу» потребує облікового відображення на всіх чотирьох виокремлених етапах облікового процесу: на попередньому – проведення інвентаризації та оцінки майна, із відображенням в первинних документах та облікових регістрах, формування попередньої (перехідної) фінансової звітності; на первинному – відображення змін щодо вартості активів з урахуванням операцій з їх продажу у первинних документах; на поточному – відображення змін щодо вартості активів з урахуванням операцій з їх продажу

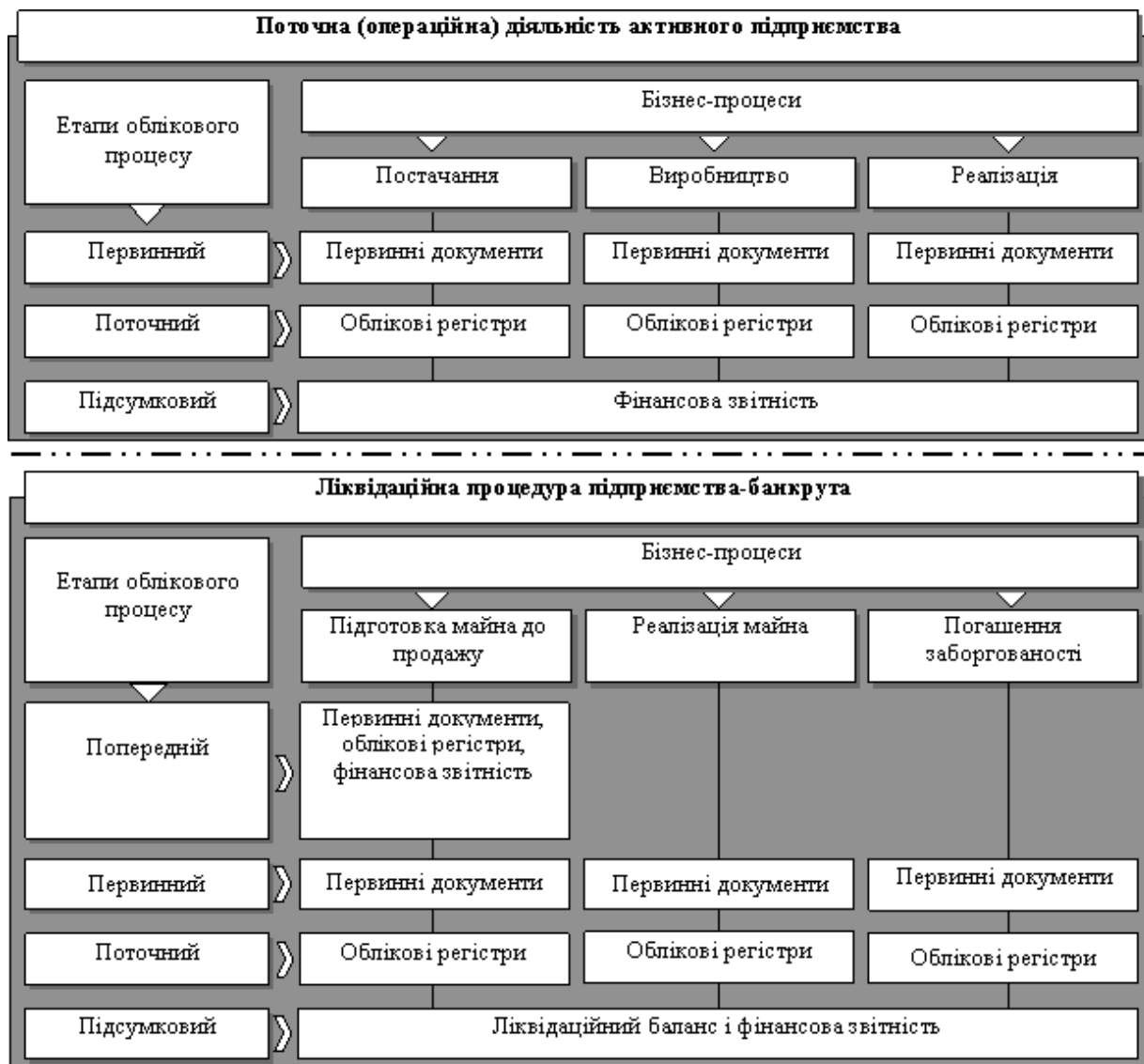

Рис. 3. Етапи облікового процесу під час поточної діяльності активного підприємства та ліквідаційної процедури підприємства-банкрута

Джерело: розроблено авторами.

в облікових регістрах; на підсумковому – формування ліквідаційного балансу та фінансової звітності після погашення всієї заборгованості перед кредиторами. Для інших двох бізнес-процесів «реалізація майна» та «погашення заборгованості» притаманні тільки традиційні три етапи облікового процесу.

Виокремлені етапи раціональної побудови облікового процесу під час поточної діяльності активного підприємства та ліквідаційної процедури підприємства-банкрута сприятимуть створенню необхідних умов для зменшення строків проведення ліквідаційної процедури та дасть змогу полегшити роботу арбітражного керуючого, мінімізувати витрати, забезпечити захист інтересів кредиторів та інвесторів.

Висновки. Таким чином, у результаті проведеного дослідження щодо питань раціональної організації обліку під час проведення ліквідаційної процедури підприємства-банкрута можна зробити наступні висновки:

1) встановлено, що ліквідаційна процедура характеризується етапами проведення, які мають безпосередній вплив на забезпечення раціональної організації обліку, що виступає джерелом повної, достовірної інформації про фінансовий стан та результати господарської діяльності підприємства-банкрута;

2) з метою забезпечення раціональної організації бухгалтерського обліку, як на активному підприємстві, так і на підприємстві-банкруті під час його ліквідації, важливим є виділення суттєвих її елементів: виокремлення бізнес-процесів, виокремлення об'єктів за ділянками обліку, організація етапів облікового процесу як технологічної сукупності;

3) виявлено необхідність виокремлення наступних бізнес-процесів ліквідаційної процедури підприємства-банкрута, що сприятиме забезпеченню раціональної організації обліку під час такої процедури, а саме: підготовка майна до продажу, реалізація майна, погашення заборгованості перед кредиторами;

4) виокремлено необхідність ведення обліку за перехідними ділянками, тобто за тими ділянками, які потребують облікового відображення під час переходу підприємства з активного стану в ліквідаційну процедуру, та обліку за тими ділянками, які потребують облікового відображення під час ліквідаційної процедури,

що сприятиме забезпеченню раціональної організації бухгалтерського обліку під час ліквідаційної процедури;

5) виявлено необхідність виокремлення чотирьох етапів облікового процесу як технологічної сукупності під час ліквідаційної процедури підприємства-банкрута: попереднього, первинного, поточного, підсумкового. Виокремлені етапи облікового процесу під час поточної діяльності активного підприємства та ліквідаційної процедури підприємства-банкрута дасть змогу оптимізувати роботу арбітражного керуючого.

Література

1. Кількість активних підприємств за регіонами України та видами економічної діяльності [Електронний ресурс] // Статистична інформація [сайт] / Державна служба статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

2. Атаманчук Л. О. Облікове відображення господарських операцій у процесі ліквідації підприємств-банкрутів / Л. О. Атаманчук // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Вип. 8. – С. 229-232.

3. Битківська А. В. Особливості бухгалтерського обліку підприємства-боржника на етапах провадження у справі про банкрутство / А. В. Битківська // Бухгалтерський облік, аналіз і аудит. – 2015. – Вип. 5. – С. 22-26.

4. Сандакова В. С. Особливості обліку процесів ліквідації та банкрутства підприємства [Електронний ресурс] / В. С. Сандакова // Modern directions of theoretical and applied researches. – 2016. – Режим доступу: <http://www.sworld.education/conference/year-conference-sw/the-content-of-conferences/archives-of-individual-conferences/march-2016>.

References

1. Number of active enterprises by regions of Ukraine and types of economic activity [Electronic resource] // Statistical information [website] / State Statistics Service of Ukraine. – Access mode : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

2. Atamanchuk L. O. Accounting reflection of economic operations in the process of liquidation of enterprises-bankrupt / L. O. Atamanchuk // Scientific Bulletin of Kherson State University. – 2014. – Vol. 8. – pp. 229-232.

3. Bytkivska A. V. Features of accounting of the debtor-company at the stages of proceedings in the bankruptcy case / A. V. Bytkivska // Accounting, analysis and audit. – 2015. – Vol. 5. – pp. 22-26.

4. Sandakova V. S. Peculiarities of Accounting for the Processes of Liquidation and Bankruptcy of the Enterprise [Electronic resource] / V. S. Sandakova // Modern directions of theoretical and applied researches. – 2016. – Access mode : <http://www.sworld.education/conference/year-conference-sw/the-content-of-conferences/archives-of-individual-conferences/march-2016>.

УДК 657.1

Баланюк І. Ф.

ОРГАНІЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Розкрито методологічні складові організації бухгалтерського обліку на підприємстві. Розглянуто процес оформлення облікової політики на підприємстві.

Ключові слова: бухгалтерський облік, облікова політика, розпорядчий документ, методи обліку, принципи обліку, звітність.

Balaniuk I. F.

ORGANIZATION OF ACCOUNTING AT THE ENTERPRISE

The methodological components of the organization of accounting at the enterprise have been revealed. The process of registration of accounting policies at the enterprise has been presented.

Key words: accounting, accounting policy, administrative document, accounting methods, accounting principles, reporting.

Вступ. Управління підприємствами у ринкових умовах залежить від інформаційного забезпечення. У конкурентному середовищі необхідно мати реальні відомості про ресурси підприємства, витрати на виробництво та збут продукції, фінансові результати, які дають можливість приймати відповідні управлінські рішення. Базою інформаційних ресурсів кожного підприємства виступає бухгалтерський облік. Функціонування підприємств у новій економічній системі, вимагають змін в системі бухгалтерського обліку. Його метою є наближення підприємств до умов перехідного періоду та вимог міжнародних стандартів. Тому на підприємствах розробляють систему заходів, направлених на організацію бухгалтерського обліку відповідно до конкурентного середовища.

Організацію бухгалтерського обліку на підприємствах досліджували вчені Ф.Ф. Бутинець, В.М. Жук, В.Б. Клевець, Г.Г. Кірейцев, В.М. Костюченко, М.В. Кужельний, В.Г. Лінник, А.М. Морозова, Н.Л. Правдюк, Т.М. Сльозко, П.Я. Хомин, Р.Л. Хом'як та ін. Однак формування облікової політики на підприємствах, які функціонують у ринкових умовах потребує подальшого дослідження.

Постановка завдання. Розглянути принципи, методи, процедури облікової політики

підприємства. Охарактеризувати рівні регулювання обліковою політикою. Навести класифікацію облікової політики відносно користувачів звітності. Обґрунтувати алгоритм формування облікової політики на підприємстві. Розкрити розпорядчий документ про облікову політику на підприємстві.

Результати. Облікова політика виступає обов'язковим елементом фінансового обліку та важливим інструментом формування фінансової звітності підприємства.

Законом України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" передбачено, що підприємство самостійно визначає за погодженням з власником (власниками) або уповноваженим ним органом (посадовою особою) відповідно до установчих документів облікову політику підприємства [1].

В умовах ринкової економіки **облікова політика дає змогу реалізувати економічну свободу підприємства.**

Відповідно до (ст. 8, п. 5) Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" підприємство самостійно:

- визначає свою облікову політику;
- обирає форму бухгалтерського обліку;
- розробляє систему і форми управлінського обліку, звітності та контролю господарських операцій, визначає права працівників на підписання бухгалтерських документів;

– затверджує правила документообігу і технологію оброблення облікової інформації, додаткову систему рахунків і реєстрів аналітичного обліку;

– може виділяти на окремий баланс філії, представництва, відділення та інші підрозділи, які зобов'язані вести бухгалтерський облік з подальшим включенням їх показників до фінансової звітності підприємства;

– визначає доцільність застосування міжнародних стандартів [1].

Відповідно до П(С)БО 6 (п. 9) “Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах” визначено **порядок зміни облікової політики підприємства**. Передбачено такі причини, які зумовлюють зміну облікової політики:

– **по-перше**, зміна статутних вимог підприємства (зміна форми власності, виду діяльності, реструктуризація підприємства тощо);

– **по-друге**, зміни вимог органу, який затверджує положення (стандарти) бухгалтерського обліку, тобто внесення поправок до чинних стандартів бухгалтерського обліку або прийняття нових;

– **по-третє**, зміни, які забезпечать достовірне відображення подій або операцій у фінансовій звітності підприємства [2].

Облікова політика відповідно до Закону “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” (ст. 1) трактується, як сукупність принципів, методів і процедур, які використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності [1].

Складовими регулювання облікової політики виступає сукупність принципів, методів і процедур, які застосовуються у діяльності підприємств.

Принципи є першою складовою облікової політики. Принципи єдині й обов'язкові до використання суб'єктами підприємницької діяльності. Визначення принципу бухгалтерського обліку подається у НП(С)БО 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” (роз. 1, п. 3), як “правило, яким слід керуватися при вимірюванні, оцінці та реєстрації господарських операцій і при відображенні їх результатів у фінансовій звітності” [3].

Облікова політика підприємства базується на дотриманні таких принципів (ст. 4, Закону “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”):

– **обачності** – полягає у тому, що методи оцінки, які застосовуються в бухгалтерському обліку, повинні запобігати заниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів і доходів підприємства;

– **повного висвітлення** – визначає, що фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки операцій та подій, яка може вплинути на рішення, що приймаються на її основі;

– **автономності** – вимагає розглядати кожне підприємство як юридичну особу, відокрем-

лену від її власників, у зв'язку з чим особисте майно та зобов'язання власників не повинні відображатися у фінансовій звітності;

– **послідовності** – передбачає постійність застосування облікової політики, що впливає з вимоги порівняння звітної інформації. Зміни облікової політики повинні відбуватися відповідно до вимог законодавства, які регламентовані П(С)БО 6 “Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах”;

– **безперервності** – полягає в тому, що оцінка активів і зобов'язань підприємства здійснюється на основі припущення, що його діяльність буде тривати надалі. Такий принцип дає змогу логічно і послідовно реалізувати концепції збереження і збільшення капіталу, визначити єдиний підхід до політики амортизації;

– **нарахування та відповідності доходів і витрат** – передбачає необхідність порівняння доходів звітного періоду з витратами, здійсненими для отримання цих доходів для визначення фінансового результату;

– **превалювання сутності над формою** – полягає в тому, що облік операцій і відображення їх у звітності слід здійснювати відповідно до їх економічної сутності, а не лише на основі юридичної форми;

– **історичної (фактичної) собівартості** – стосується формування оцінки, яка суттєво впливає на показники фінансової звітності. Він передбачає використання як основної оцінки активів під час формування показників фінансової звітності вартості їх виробництва та придбання;

– **єдиного грошового вимірника** – ґрунтується на вимірюванні та узагальненні всіх операцій підприємства під час формування його фінансової звітності в єдиній грошовій одиниці;

– **періодичності** – допускає розподіл діяльності підприємства на певні періоди часу з метою складання фінансової звітності [1].

Другою складовою облікової політики виступають методи обліку, способи та прийоми, що дають змогу здійснювати оцінку ресурсів, ведення рахунків обліку, порядок нарахування амортизації, визначення обсягу реалізації, доходів, витрат, фінансових результатів тощо. До них можна віднести:

– методи нарахування амортизації основних засобів;

– методи нарахування амортизації малоцінних необоротних активів;

- методи нарахування амортизації і строки використання нематеріальних активів;
- методи оцінки вибуття запасів;
- порядок переоцінки запасів;
- методи визначення резерву сумнівних боргів;
- методи оцінки ступеня завершеності операції з надання послуг;
- методи обліку витрат виробництва (нормативний, позамовний, попередільний);
- методи формування історичної вартості активів;
- порядок формування резервів для забезпечення майбутніх витрат і платежів;
- що вважати одиницею запасів: найменш-вання чи однорідну групу (вид);
- порядок обліку транспортно-заготівельних витрат;
- вартісна мережа для віднесення матеріальних активів до малоцінних необоротних активів;
- формування собівартості продукції (робіт, послуг). Перелік і склад статей калькулювання виробничої собівартості продукції;
- база розподілу загальновиробничих витрат і порядок оцінки залишків незавершеного виробництва;
- перелік і склад змінних і постійних загальновиробничих витрат [4].

Методи ведення обліку регламентуються на рівні держави двома підходами. Перший допускає лише єдино можливий варіант, другий – передбачає альтернативи. В цьому випадку облікова політика на рівні підприємства повинна включати обґрунтування та вибір альтернативних варіантів, оптимальних для цього підприємства.

Третя складова облікової політики включає – процедури. Вона стосується технології оброблення даних та організації бухгалтерського обліку. Процедурні питання визначатися як:

- єдино дозволений варіант, на державному рівні: форми первинних документів, перелік та склад фінансової та статистичної звітності, організація матеріальної відповідальності тощо;
- альтернативні варіанти: суб'єкт ведення обліку на підприємстві (керівник, бухгалтерська служба, аудиторська чи консалтингова служба, приватний підприємець); тип організаційної структури бухгалтерської служби (лінійна, лінійно-функціональна, програмно-цільова); форма ведення бухгалтерського обліку (меморіально-ордерна, журнально-ордерна, автоматизована, спрощена).

Однак процедурні питання визначаються специфікою підприємства, а тому регламентуються на його рівні. До таких процедурних питань належать: робочий план рахунків; порядок організації матеріальної відповідальності; перелік та склад внутрішньої звітності; перелік осіб, які мають право підпису документів; порядок документообігу; порядок ведення управлінського обліку; форми внутрішньої звітності; технологія оброблення облікової інформації; склад інвентаризаційної комісії; організація ведення податкового обліку; склад інвентаризаційної комісії, періодичність і порядок її проведення; організація ведення податкового обліку; форми додаткових облікових документів, необхідні для накопичення та опрацювання інформації з урахуванням особливостей підприємства; посадові особи, відповідальні за якісне і своєчасне складання й подання фінансової, статистичної, податкової звітності тощо [4].

Діяльність, яка пов'язана з обліковою політикою, здійснюється певними суб'єктами. Виділяються **три рівні суб'єктів облікової політики: державний, галузевий (відомчий), локальний (підприємства).**

Суб'єкти, у процесі формування облікової політики на різних рівнях, виконують різні функції управління: регулювання на державному рівні; аналіз на галузевому (відомчому) рівні; організацію на рівні підприємства [4].

Облікова політика включає певні інструменти, які забезпечують документальне, правове оформлення управлінських дій. До **інструментів облікової політики відносять:** закони, стандарти, накази, положення, інструкції, методичні розробки та рекомендації, інші внутрішні регламенти підприємства. На різних рівнях використовують різні інструменти облікової політики.

Державний рівень регулювання облікової політики визначає:

- теоретичні засади регламентації бухгалтерського обліку та принципів ведення обліку;
- методологічні підходи до оцінки та процедур ведення обліку під час формування фінансової звітності;
- окремі елементи технології та організації ведення обліку [4].

Галузевий (відомчий) рівень облікової політики включає: аналіз законодавства з регламентування обліку, галузевих особливостей, практики ведення обліку, розроблення рекомендацій стосовно:

– методики формування облікової політики підприємства;

– обґрунтування окремих елементів облікової політики та їх складових;

– впливу елементів облікової політики та альтернативних варіантів їх обліку на основні показники діяльності, оптимізацію оподаткування тощо;

– тестування показників діяльності, економічної політики та стратегії підприємств для визначення цілей облікової політики підприємства і критеріїв вибору альтернативних варіантів;

– галузевих особливостей застосування НП(С)БО [4].

Локальний (рівень підприємств) регулювання облікової політики включає:

– методологічні питання: вибір методів оцінки та ведення обліку з альтернатив, дозволених законодавством під час формування фінансової звітності;

– розроблення методики ведення внутрішньогосподарського обліку та внутрішньої звітності;

– вибір систем оподаткування та елементів облікової політики, що впливають на податкові платежі;

– організацію технології ведення облікового процесу на підприємстві;

– організацію роботи бухгалтерської служби підприємства [4].

Розроблення ефективної облікової політики вимагає зусиль фахівців та залучення відповідних ресурсів. На практиці можуть виникати проблеми з формування облікової політики. Основними причинами у більшості випадків є:

– неналежний потенціал у складі бухгалтерської служби, особливо малих та середніх підприємств;

– незацікавленість працівників бухгалтерської служби, оскільки збільшується обсяг роботи;

– недостатній рівень економічної освіти спеціалістів, які не розуміють можливостей впливу облікових інструментів на діяльність підприємства [4].

Облікова політика відносно до користувачів звітності класифікується:

– облікова політика щодо фінансової звітності;

– облікова політика щодо податків і зборів (податкових відносин);

– облікова політика щодо отримання даних управлінського обліку [5].

Облікова політика щодо фінансової звітності визначається виходячи з вимог стандартів бухгалтерського обліку і передбачає обрання дозволених альтернативних способів відображення у обліку і звітності доходів і витрат та оцінки статей балансу.

Облікова політика щодо податків і зборів визначається законами про податки і збори і передбачає вибір альтернативних методів оподаткування, відображення у податковій звітності доходів та витрат.

Облікова політика щодо отримання даних управлінського обліку має передбачати виділення центрів відповідальності, які охоплюють всю організаційну структуру підприємства. В управлінському обліку важливим є отримання даних, що дають можливість здійснити оцінку діяльності центрів відповідальності. Для цього мають бути визначені: методи калькулювання; порядок визначення вкладу центру відповідальності у загальні результати роботи підприємства; порядок розподілу накладних витрат; одержувачі інформації тощо [5].

На вибір і обґрунтування облікової політики підприємства, можуть впливати такі основні фактори:

– форма власності та організаційно-правова форма підприємства;

– галузева приналежність або вид діяльності;

– обсяги діяльності, чисельність працівників;

– система оподаткування;

– ступінь свободи діяльності в ринкових умовах (самостійність в ціноутворенні, виборі партнерів);

– стратегія фінансово-господарського розвитку (мета і завдання економічного розвитку, очікувані напрямки інвестицій);

– наявність матеріальної бази (забезпечення комп'ютерною технікою, програмними продуктами тощо);

– система інформаційного забезпечення підприємства;

– рівень кваліфікації бухгалтерських кадрів, ініціативи керівників підприємства;

– система матеріального стимулювання і ефективності роботи підприємства [5].

Алгоритм формування облікової політики на підприємстві включає певну послідовність: підготовчий процес; визначення чинників, які впливають на облікову політику; вибір елементів облікової політики; розробка та затвердження розпорядчого документа про облікову

політику, впровадження облікової політики на підприємстві; контроль за дотриманням облікової політики; внесення змін в облікову політику [6].

1. Підготовчий процес:

- надання повноважень щодо формування облікової політики;
- аналіз засновницьких документів, напрямки діяльності, цілі підприємства;
- визначення центрів відповідальності доходів, витрат, прибутку, інвестицій;
- визначення об'єкту і предмету облікової політики.

2. Визначення чинників, які впливають на облікову політику:

- виявлення чинників зовнішнього середовища: зміни норм законодавства з економічних відносин та бухгалтерського обліку, політичної та соціальної стабільності в державі;
- виявлення чинників внутрішнього середовища: господарського, фінансово розвитку, рівня використання виробничого потенціалу, інвестиційної політики.

3. Вибір елементів облікової політики:

- визначення критеріїв, показників, порогу суттєвості щодо окремих об'єктів обліку, вибір із альтернативних варіантів конкретних способів ведення обліку;
- визначення порядку ведення управлінського обліку;
- вибір форми ведення обліку, та технології обробки облікової інформації;
- прийняття робочого плану рахунків бухгалтерського обліку;
- розробка первинних облікових документів, визначення порядку документообороту.

4. Розробка та затвердження розпорядчого документа про облікову політику, впровадження облікової політики на підприємстві:

- оформлення наказу, розпорядження, положення про облікову політику підприємства;
- ознайомлення посадових осіб підприємства, а також зацікавлених осіб з документом про облікову політику;
- визначення відповідальності за порушення облікової політики;

5. Контроль за дотриманням облікової політики:

- проведення контролю за дотриманням положень облікової політики;
- виявлення недоліків в обліковій політиці.

6. Внесення змін в облікову політику:

- внесення змін в облікову політику до чинного законодавства;

– затвердження змін в обліковій політиці на початок звітного року [6].

Нормативними документами, що регулюють бухгалтерський облік, визначено обов'язковість документального оформлення облікової політики підприємства відповідним розпорядчим документом. Цим документом може бути наказ керівника, розпорядження власника або положення про облікову політику.

Серед науковців немає єдиної точки зору щодо *структури* розпорядчого документу *про облікову політику підприємства*. Законодавчо це питання також не визначається. Тільки частина питань облікової політики регламентуватися нормативними документами. Розпорядчий документ про облікову політику є фундаментальним документом, тому розробляється на тривалий час. За потреби, елементи облікової політики можуть переглядатися та змінюватися [5].

Відповідно до методичних рекомендацій затверджених наказом Міністерства фінансів України 27 червня 2013 р. № 635 розпорядчий документ про облікову політику підприємства визначає:

- методи оцінки вибуття запасів;
- періодичність визначення середньозваженої собівартості одиниці запасів;
- порядок обліку і розподілу транспортно-заготівельних витрат, ведення окремого субрахунку обліку транспортно-заготівельних витрат;
- методи амортизації основних засобів, інших необоротних матеріальних активів, нематеріальних активів, а також довгострокових біологічних активів та інвестиційної нерухомості, у разі якщо вони обліковуються за первісною вартістю;
- вартісні ознаки предметів, що входять до складу малоцінних необоротних матеріальних активів;
- підходи до переоцінки необоротних активів;
- застосування класу 8 та/або 9 Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій;
- підходи до періодичності зарахування сум дооцінки необоротних активів до нерозподіленого прибутку;
- метод обчислення резерву сумнівних боргів (у разі потреби – спосіб визначення коефіцієнта сумнівності);
- перелік створюваних забезпечень майбутніх витрат і платежів;

– порядок виплат, які здійснюються за рахунок прибутку (для державних і комунальних підприємств);

– порядок оцінки ступеня завершеності операцій з надання послуг;

– сегменти діяльності, пріоритетний вид сегмента, засади ціноутворення у внутрішньогосподарських розрахунках;

– перелік і склад змінних і постійних загальнопромислових витрат, бази їх розподілу;

– перелік і склад статей калькулювання виробничої собівартості продукції (робіт, послуг);

– порядок визначення ступеня завершеності робіт за будівельним контрактом;

– дату визначення придбаних в результаті систематичних операцій фінансових активів;

– базу розподілу витрат за операціями з інструментами власного капіталу;

– кількісні критерії та якісні ознаки суттєвості інформації про господарські операції, події та статті фінансової звітності;

– періодичність відображення відстрочених податкових активів і відстрочених податкових зобов'язань;

– критерії розмежування об'єктів операційної нерухомості та інвестиційної нерухомості;

– підходи до класифікації пов'язаних сторін;

– дату включення простих акцій, випуск яких зареєстровано, до розрахунку середньорічної кількості простих акцій в обігу;

– дату первісного визнання необоротних активів та групи вибуття як утримуваних для продажу;

– складання окремого балансу філіями, представництвами, відділеннями та іншими відокремленими підрозділами підприємства;

– періодичність та об'єкти проведення інвентаризації;

– визначення одиниці аналітичного обліку запасів;

– спосіб складання звіту про рух грошових коштів;

– підходи до віднесення витрат, пов'язаних з поліпшенням об'єкта основних засобів до первісної вартості або витрат звітного періоду [7].

Розпорядчий документ про облікову політику підприємства, як варіант, може складатися з преамбули, основної частини і додатків.

Преамбула – це загальні відомості про підприємство. Враховуючи те, що фінансова звітність складається для певного кола користува-

чів, преамбула повинна містити вичерпні відомості про підприємство.

Основна частина розпорядчого документу може мати такі складові: організація роботи бухгалтерської служби підприємства; методологічні засади облікової політики; організаційно-технічні засади облікової політики.

У додатки до розпорядчого документу про облікову політику підприємства виносять усі громіздкі матеріали. Можливий перелік додатків про облікову політику підприємства: склад та структура бухгалтерської служби; склад інвентаризаційної комісії та графік проведення інвентаризації; положення про організацію зберігання та утилізації документів; перелік посадових осіб, які наділяються правом видачі дозволу на проведення господарських операцій; перелік посадових осіб з правом розпорядчого підпису; перелік матеріально-відповідальних та підзвітних осіб (за посадами); перелік посадових осіб, які складають, підписують звітність та несуть відповідальність за її подання; графік документообігу; перелік первинних документів, які застосовуються підприємством у діяльності й офіційно затверджені відповідними державними органами; перелік форми первинних документів, які застосовуються підприємством у практичній діяльності, але не затверджені відповідними державними органами; перелік бланків суворої звітності, які використовуються підприємством у практичній діяльності; перелік посадових осіб, які використовують бланки суворої звітності; робочий план рахунків; перелік резервів (фондів), що створюються на підприємстві, порядок їх формування та використання; статі калькулювання виробничої собівартості продукції; перелік, склад і порядок розподілу змінних і постійних загальнопромислових витрат [5].

Відображення облікової політики у відповідному розпорядчому документі відіграє важливу роль у діяльності підприємства. Цей процес впливає на якість інформації, яка подається внутрішнім та зовнішнім користувачам для прийняття ними управлінських рішень.

Висновки. В умовах реформування національної економіки до ринкових умов, обґрунтований підхід формування методологічної складової організації бухгалтерського обліку, дає можливість забезпечити повну, достовірну та своєчасну інформацію для ефективного управління підприємством за умов конкурентного середовища.

Література

1. Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 6 “Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0392-99/print1481464079426200>
3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13/print1481464079426200>
4. Облікова політика. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.d-learn.pu.if.ua/data/users/7583/Lecture_1.pdf
5. Порядок розроблення, оформлення та затвердження облікової політики підприємства. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.d-learn.pu.if.ua/data/users/7583/Lecture_2.pdf
6. Послідовність формування облікової політики. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://studfiles.net/preview/5437334/page:9/>
7. Методичні рекомендації щодо облікової політики підприємства. Затверджено наказом Міністерства фінансів України 27.06.2013 р. № 635. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <file:///g:/стаття%20організація%20обліку%2025.10.2017/Міністерство%20фінансів%20україни%20635.html>

УДК 330.341.1

Брич В. Я., Снігур Х. А.

РОЛЬ ІННОВАЦІЙ У ПІДВИЩЕННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА: ГНОСЕОЛОГІЧНІ ПОЗИЦІЇ

У статті досліджено впровадження інноваційних технологій в умовах стрімкого розвитку науково-технічного прогресу, що є запорукою розвитку підприємства в ринковій системі. Доведено, що використання інновацій дозволяє істотно підвищити такі показники як: прибуток, якість і кількість готової продукції, а тому кожне підприємство чи

організація мають враховувати фактор інноваційного підходу.

Обґрунтовано необхідність подальшого ґрунтовного дослідження сутності поняття «інновації» – дефініції, яка відрізняється в залежності від тематики та контексту.

Ключові слова: інновації, конкуренція, технологічний розвиток, ноу-хау.

Brych V. Ya., Snihur Ch. A.

ROLE OF INNOVATIONS IN INCREASING COMPETITIVENESS OF THE ENTERPRISE: GNOSEOLOGICAL POSITIONS

In terms of intense growth of scientific and technological progress, implementation of innovative technologies is a pledge of the enterprise development in market conditions. The use of innovations can significantly increase such indicators as: profit, quality and quantity of finished

products. Factor of innovative approach should be considered by every enterprise or organization.

Recently, the term innovation is often used in many discourses. Many people understand this term like a technic invention. However the innovation term is not that unambiguous. Now-

adays, science and practice require a thorough study of this definition, which differs depending on the theme and on the context.

Key words: *innovation, competition, technological development, know-how.*

Вступ. Ключовою умовою функціонування бізнесу є підтримка високого рівня конкурентоспроможності. Вагомими детермінантами і дієвими інструментами підвищення конкурентоспроможності бізнесу виступає інноваційна діяльність, якість продукції, що відповідає світовим стандартам, кардинальний перегляд оцінки продуктивності праці та факторів її зростання, модернізація методів управління і прийняття заснованих на них управлінських рішень.

Технологічні зміни, що відбулися за останні 50 років практично у всіх галузях світової економіки, визначили новий глобальний імпульс розвитку. Це, перш за все, зміни в науково-технічній, економічній і соціальній сферах життєдіяльності провідних країн світу.

Ці перетворення звернули на себе увагу дослідників з позиції можливості вивчення теоретичної сутності інновацій, що створюються на тлі макроекономічних тенденцій.

Категорія «інновація» знайшли відображення в працях вітчизняних та зарубіжних вчених. Для нашого дослідження ми використували публікації: Й.Штумпера, П.Друкера, Т.Едварса, Р.Дафта, Ф. Даманпура, Л.Л. Антонюка, С.В.Онишко і інших вітчизняних та зарубіжних вчених.

Постановка завдання. Дана стаття має на меті запропонувати аналіз поняття «інновації», розглядаючи його як єдину альтернативу щодо виживання та підтримки конкурентоспроможності організацій.

Результати. Удосконалення управління інноваційним процесом вимагає вивчення становлення і формування категорії «інновація» на різних етапах розвитку економіки. У сучасній теорії інноватики існує велика кількість визначень інновацій та напрямків дослідження в цій області, проте понятійний апарат, визначень сутності даної категорії потребують суттєвого розробки таких понять, як інновації, інноваційний процес, інноваційна діяльність, інноваційна політика та ін.

Термін «інновація» походить від латинського «novatio», що означає «оновлення» (або «зміна»), і приставки «in», яка перекладається

із латинської як «в напрямок», якщо перекладати дослівно «Innovatio» – «в напрямку змін».

Поняття «innovation» вперше з'явилося в наукових дослідженнях XIX ст. Нове життя поняття «інновація» отримало на початку XX століття в наукових роботах австрійського і американського економіста, соціолога та історика економічної думки Шумпетера Й. (1883-1950) в результаті аналізу «Інноваційних комбінацій» [3], змін у розвитку економічних систем.

Можливість введення та застосування інновацій завжди була одним із факторів, що сприяло успіху організації бізнесу.

Підприємства, які володіють необхідними ресурсами, потужною мотивацією до інновацій та організаційного клімату, що дозволить і заохочувати інноваційні ідеї, є саме такими, які швидко та успішно впроваджують інновації. Таким чином, здатність до інновацій являє собою здатність постійно робити знання та ідеї новими продуктами, процесами та системами, як на користь підприємства, так і для акціонерів.

Можливість розробляти нові ідеї та інновації стала пріоритетом для багатьох підприємств. Інтенсивна глобальна конкуренція та технологічний розвиток зробили інновації джерелом конкурентних переваг.

Дослідження інновацій розглядалося багатьма способами, такими як використання рівнів інновацій у окремих осіб, командах / проектах чи організаціях (Drucker, 1999) [5], або за інтенсивністю інновацій (Hollenstein, 1996).

Саме поняття «інновація» трактується неоднозначно (таблиця 1).

Визначення інновацій було цікавим як для дослідників, так і для різних галузей промисловості. Вважається, що те, як інновації визначаються в організації, впливає на те, яка діяльність буде відбуватися в її рамках.

Визначення, надане інноваціям, визначає ступінь та характер інновацій у певній організації. Інновації, як результат інноваційного процесу, сильно впливають на те, як організації визначають концепцію інновацій.

Деякі особливості інновацій відрізняються залежно від розглянутої організації, оскільки деякі організаційні характеристики варіюються в залежності від типу розглянутої інновації. Ці особливості називаються вторинними характеристиками інновацій (Downs and Mohr, 1976).

Визначення дефініції «Інновація»

Joseph Schumpeter (1930)	<ul style="list-style-type: none"> • Впровадження нового продукту або модифікацій, що поставляються на існуючий продукт; • новий процес інновацій у галузі; • відкриття нового ринку; • розробка нових джерел постачання сировини; • Інші зміни в організації.
Peter Drucker (1954)	Одна з двох основних функцій організації.
Howard and Sheth (1969)	Будь-який новий елемент, який доставляється покупцеві, незалежно від того, чи є він новим для організації
Mohr (1969)	Ступінь, до якої в організації впроваджуються конкретні нові зміни.
Damanpour and Evan (1984)	Широка концепція корисності визначається різними способами, щоб відобразити специфічну вимогу та характеристику конкретного дослідження.
Kenneth Simmonds (1986)	Інновації – це нові ідеї, які складаються з: нових продуктів та послуг, нового використання існуючих продуктів, нових ринків існуючих продуктів або нових маркетингових методів
Damanpour (1991)	Розробка та затвердження нових ідей фірмою.
Davenport (1991)	Завершення розробки завдання радикально новим способом.
Evans (1991)	Можливість виявляти нові відносини, бачити речі з нових точок зору і формувати нові комбінації з існуючих концепцій.
С. Онишко (2008)	Це процес розробки, освоєння, експлуатації та вичерпання виробничо-економічного й організаційного потенціалу, закладених у нововведеннях (цілеспрямованих, позитивних та прогресивних змінах матеріальних і нематеріальних елементів)
Л. Антонюк (2003)	Нове явище, новаторство або будь-яка зміна, яка вноситься суб'єктом господарювання у власну діяльність з метою підвищення своєї конкурентоспроможності, як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках

Первинними характеристиками інновацій є ті, які не змінюються з однієї організації до іншої та тісно пов'язані з індустріальним контекстом, в якому відбуваються інновації.

Інші автори (Damanpour, 1991; Dewar and Dutton, 1986) визначили інші особливості інновацій, такі як: величина та її наслідки для компетенцій фірм, прагнучи вивчити відмінності між поступовими та радикальними інноваціями.

У літературі з інновацій Дафт (1978), Кімберлі та Еваніско (1981) та Даманпур (1987) робили різницю між адміністративними та технічними новинками. Дьюар і Даттон (1986), Еттли, Бріджес і О Кіфе (1984), а Норд і Тукер (1987) висвітлюють різницю між радикальними та поступовими інноваціями. Марино

(1982) та Змуд (1982) розділили етапи ініціювання та реалізації процесу прийняття інновацій. Що стосується типології інновацій, то Ф. Даманпур (1991) показує три пари типу інновацій [4]:

Адміністративні інновації-технічні інновації, процесові інновації продуктові інновації та радикальні інновації-додаткові інновації.

Технічні нововведення стосуються продуктів, послуг та технологій у виробничому процесі. Вони стосуються базової діяльності організації та зосереджуються на продукті чи процесі (Damanpour and Evan, 1984, Knight, 1967). Цьому типу інновацій відповідає високий рівень професіоналізму, низька формалізація та низька централізація.

Адміністративні нововведення включають організаційну структуру та адміністративні процеси. Ці інновації опосередковано пов'язані з основною діяльністю організації та більш безпосередньо з управлінням цими діями (Damanpour and Evan, 1984, Kimberly and Evanisko, 1981, Knight, 1967).

Адміністративні інновації сприяють низькому рівню професіоналізму, високій формалізації та високій централізації.

Продуктивні інновації представлені новими продуктами або послугами, призначеними для задоволення потреб ринку.

Процесні інновації – це нові елементи, які впроваджуються в різних процесах, що здійснюються на рівні організації.

Прийняття виробничих інновацій та процес відрізняються на різних етапах розвитку організації (Knight, 1967, Utterback and Abernathy, 1975) [6, p. 451].

Архітектурна новація (Henderson, Clark, 1990) – це своєрідне нововведення, яке змінює тільки архітектуру продукту, не впливаючи на його компоненти [7, p. 11]. Різниця між продуктом як системою та продуктом як сукупністю компонентів викликає ідею про те, що успішний розвиток продукту вимагає використання двох типів знань: про компоненти продукту та архітектуру продукту, тобто про те, як ці компоненти інтегровані і пов'язані, щоб сформувати цілісне ціле (Хендерсон, Кларк, 1990). Суть архітектурної інновації – це перебудова існуючої системи, інтегруючи існуючі компоненти новим способом, щоб сформувати цілісне ціле.

Інша класифікація інновацій дається Томпсоном (2004): творчі інновації – адаптивні інновації. Креативне інноваційне відношення до здатності організації впроваджувати та здійснювати технологічні інновації через власну систему, яка, як правило, матеріалізується у нових продуктах або послугах. З іншого боку, привабливе інноваційне відношення до здатності використовувати нові ідеї ззовні організації, пристосовуючи ці ідеї для здійснення змін в системі управління організацією або у відносинах між компонентами системи. Впливовий підхід до інновацій спрямований переважно на такі напрямки, як стратегія або управління процесами, що ведуть до нових стратегій, до нового іміджу компанії чи до нових організаційних структур.

Внутрішні та зовнішні фактори можуть мати прямий вплив на організаційні іннова-

ції за кількістю прийнятих нововведень. Внутрішні чинники – ринкова орієнтація, навчання та технологічна політика – призначені для покращення інноваційної поведінки фірми. Зовнішні чинники (концентрація галузі та перешкоди до вступу) безпосередньо впливають на ставлення організації до інновацій або гальмування або стимулювання пов'язаної роботи (Salavou, Baltas, Lioucas, 2004).

Організаційна інновація – це одномірне явище. Вона висвітлює тенденцію компаній ініціювати та / або впроваджувати різні види інновацій: технологічних, адміністративних, продукт та процес. Якщо розглядати вплив різних типів інновацій на конкурентоспроможність підприємства, то дану взаємодію ми можемо показати у вигляді схеми (рис. 1).

Як показує рис. 1, революційні інновації – інновації, які призводять до старіння існуючих технологій та виробничих можливостей, але все ще використовуються для існуючих ринків та клієнтів. Не всі інновації, що попадають в групу «революційні», надають підприємству значні конкурентні переваги. Одні з них не відповідають вимогам ринку, інші стикаються з виробничими проблемами.

До регулярних інновацій, ми віднесемо зміни, засновані на існуючих технологіях і виробничих можливостях, які виводяться на існуючі ринки. Ефект даних змін полягає в зміцненні існуючих навиків і ресурсів. Регулярні інновації часто не помітні, але можуть мати значний ефект в сукупності, що відобразиться на вартості продукції та продуктивності. Регулярні інновації повинні бути направлені на підвищення якості, покращення характеристик продукції та усуненню «вузьких» місць в виробничому процесі.

Для створення «ніші» застосовуються легкодоступні технології. Можливість відкриття нових ринків на основі існуючих технологій є центральним моментом для даного типу інновацій, що несуть ефект збереження та закріплення існуючих виробничих технологічних систем. Інновації даного типу також можуть бути пов'язані з впровадженням нових продуктів, активною конкуренцією на основі особливостей, технічного удосконалення, а також технологічних змін. Але всі ці зміни засновані на існуючих технологічних можливостях і направлені на їх адаптацію до нових сегментів ринку.

В основі архітектурних інновацій лежить використання нових концепцій в технологіях для створення нових ринків. Нові технології,

Рис 1. Вплив різних типів інновацій на конкурентоздатність підприємства

які відрізняються від існуючих виробничих систем, і в свою чергу, створюють нові виходи на ринки і споживачів, характерні як для створення нових галузей, так і для реформування старих. Інновації даної групи визначають основні конфігурації продукту і процесу, і встановлюють технічні та ринкові правила, які визначають подальший розвиток. По суті, вони визначають архітектуру виробничого процесу, рамки в яких конкуренція виникає і розвивається.

Економічний прогрес продовжує сильно впливати на розвиток та прийняття інновацій організаціями. Дослідження з впровадження та поширення інновацій здійснюється на макроекономічному рівні, спираючись на зв'язки між різними організаціями.

Проведений аналіз дефініції «інновація» дозволяє нам зауважити, що у кожного науковця, експерта є свої погляди на те, що таке інновація і як компанії можуть її покращити. Виходячи з проведеного дослідження, сформулюємо власне визначення інновацій: «Інновації – це втілення в життя ідеї, яка вирішує конкретну задачу і досягає цінності як для компанії, так і для клієнта».

Висновки. Дослідження теоретичних основ інноваційного розвитку в зарубіжній економічній літературі свідчить про те, що термін «інновація» інтерпретується як перетворення потенційного науково-технічного прогресу в реальний, що втілюється в нові продукти і технології.

Область інновацій дуже широка. Можливість розробляти нові ідеї та інновації стала пріоритетом для багатьох організацій. Інтенсивна глобальна конкуренція та технологічний розвиток зробили інновації джерелом конкурентних переваг.

Компанії, які можуть створювати конкурентні переваги, здатні покращувати свою діяльність за рахунок накопиченого досвіду, здобутих знань, які з часом можуть бути джерелами якісних компетенцій на ринку.

Література

1. Антонюк, Л. Л. Інновація: теорія, механізм розробки та комерціалізації [Текст] / Л. Л. Антонюк, А. М. Поручник, В. С. Савчук. – К.: КНЕУ, 2003. – 394 с.
2. Онишко, С. В. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності [Текст] : навч. посіб. / С. В. Онишко, Т. В. Паєнтко, К. І. Швабій. – К.: КНТ, 2008. – 255 с.
3. Шумпетер Й. Теория экономического развития (исследование предпринимательской прибыли, капита-

ла, кредита, процента и цикла конъюнктуры). – М.: Прогресс, 2008. – 401 с.

4. Damanpour F. Organizational innovation: A meta-analysis of effects of determinants and moderators / Academy of Management Journal. – 1991. Vol. 34, No. 3. Pp. 558-559

5. Drucker P. Innovations and Entrepreneurship. Practice and Principles. – N.Y.: Harper and Row, 1985. – 117 с.

6. Edwards T. Innovation and Organizational Change: Developments Towards an Interactive Process Perspective // Technology analysis and Strategic Management. – 2000. – No12(4). – P. 445-464.

7. Henderson R.M. & K.B. Clark (1990), «Architectural Innovation: The Reconfiguration of Existing Product Technologies and the Failure of Established Firms» // Administrative Science Quarterly. – 1990. – № 35 – P. 9-30.

References

1. Antoniuk, L. L., Poruchnyk, A. M. & Savchuk, V. S. (2003). *Innovatsiia : teoria, mechanism rozrobky ta komert-sializatsii [Innovation: theory, mechanism of development and commercialization]*. Kyiv [in Ukrainian].

2. Onyshko, S. V., Paentko, T. V., Shvabii, K. I. (2008). *Finansove zabezpechennia innovatsiinoi diialnosti [Financial support of innovation activity]* Kyiv: KNT [in Ukrainian].

3. Shumpeter, Y. (2008). *Teoriya ekonomicheskogo raz-*

vitiya (issledovaniye predprinimatelskoi pribyli, kapitala, kredita, protsenta i tsikla koniunktury)[The theory of economic development (research of entrepreneurial profit, capital, credit, interest and cycle of conjuncture)]. M: Progress [in Russian].

4. Damanpour, F (1991). *Orhanizatsiina innovatsiia: Am-eta-analiz vplyvu determinant I moderatoriv [Organizational innovation: A meta-analysis of effects of determinants and moderators]*. Academy of Management Journal [in English].

5. Drucker, P. (1985). *Innovatsii I pidpnyemnytstvo. Praktyka I pryntsyipy. [Innovations and Entrepreneurship. Practice and Principles]*. N.Y.: Harper and Row [in English].

6. Edwards, T. (2000). *Innovatsiia I orhanizatsiini zminy: rozvytok u napriamku interaktyvnoi perspektyvy protsesu [Innovation and Organizational Change: Developments Towards an Interactive Process Perspective]*. *Analiz tekhnolohii I stratehichne upravlinnia – Technology analysis and Strategic Management*, 12(4), 445-464 [in English].

7. Henderson, R. M. & Clark, K. B. (1990). *Innovatsiia arkhitektury : rekonfiguratsiia isnuiochoho produktu tekhnolohii I nevdacha zasnovanykh firm [Architectural Innovation: The Reconfiguration of Existing Product Technologies and the Failure of Established Firms]*. *Shchokvartalna administratyvna nauka – Administrative Science Quarterly*. –35, 9-30[in English].

УДК 005.336.1

Герасимов О. К.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ МАРКЕТИНГОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У статті проаналізовано сутність господарського механізму та його структуру, визначено основні характеристики. Автором проаналізовано роль маркетингу та ієрархічну систему цілей забезпечення економічної ефективності маркетингової діяльності промислового підприємства. Запропоновано органі-

заційно-економічний механізм маркетингового забезпечення діяльності підприємства.

Ключові слова: організаційно-економічний механізм, маркетингове забезпечення, ефективність, діяльність підприємства, структура.

Gerasymov O. K.

ORGANIZATIONAL-ECONOMIC MECHANISM OF THE MARKETING EFFECTIVENESS OF THE ENTERPRISE

The article analyzes the essence of the economic mechanism and its structure, identifying the main characteristics. The author analyzes the role of marketing and a hierarchical system of goals to ensure the economic efficiency of marketing activity of industrial enterprise. Organizational-economic mechanism of marketing of the enterprise.

Key words: organizational-economic mechanism, marketing support, efficiency, enterprise activity, structure.

Вступ. Ринкова економіка вимагає необхідність переорієнтації підприємств на діяльність у сучасних умовах. Це, насамперед, вивчення ринкової кон'юнктури, систематичне удосконалення організаційно-технічного рівня підприємств, забезпечення високого ступеня соціального розвитку, перебудова організаційних структур керування. Діяльність жодної виробничої системи неможлива без механізму господарювання, тобто система управління підприємством приводиться в дію господарським механізмом.

Постановка завдання. Дослідження різних теоретичних підходів до розуміння сутності організаційно-економічного механізму маркетингового забезпечення ефективності діяльності підприємства здійснюється багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими. Такими як Бейкер М. Дж., Бондаренко В. М., Сгоров П., Киреєнко Н. В., Коринев В. Л., Томарева В. В., Куценко А. В., Лисенко Ю., Мамалига С. В., Москаленко В.П., Мочерний В.С., Осипов Ю.М., Полозова Т. В., Прозорова Н. В., Райзберг Б. О., Смирнов Э. А., Струпинська Н. В., Тридід О. М., Чукіна І. В., Шипунова О. В., Ястремська О. М. Але незважаючи на значну кількість наукових праць стосовно вказаної проблематики спостерігається наявність різноманітних підходів до формування організаційно-економічного механізму маркетингового забезпечення ефективності діяльності підприємства, що обумовлює доцільність проведення аналізу цього механізму з метою удосконалення, відповідно до актуальних потреб господарських суб'єктів.

Результати. До визначення сутності господарського механізму в своїх наукових працях автори не мають єдиної точки зору. Осипов Ю.М. характеризує господарський механізм як систему організації суспільного господарства, як суспільну систему господарських суб'єктів з притаманними їм механізмами господарювання та притаманними всій системі господарськими суспільними інститутами, регулюючими діяльність господарських суб'єктів [1, с. 60-61]. Більш конкретніше сутність категорії «господарський механізм» визначає Мочерний В.С., який характеризує його як систему основних форм, методів, важелів використання економічних законів, розв'язання протиріч суспільного виробництва, а також формування потреб, створення системи стимулів і узгодження економічних інтересів основних класів і соціальних груп [2, с. 50]. З погляду Моска-

ленка В. П., більш містке і конкретне поняття категорії «господарський механізм» формулюють Райзберг Б. О. та ін. Вони визначають цю категорію як «сукупність організаційних структур і конкретних форм і методів управління, а також правових форм, за допомогою яких реалізуються діючі в конкретних умовах економічні закони, процес відтворення» [3, с. 369]. Автори також вважають, що таке визначення більш цілеспрямовано відбиває сутність функціонування господарського механізму стосовно до підприємства.

Для визначення характеристик господарського механізму підприємства в цілому, слід розглядати окремо його складові. В [4, с.17] обговорюється, що кожна зі складових, окремо одна від одної, представляє собою відповідний механізм: економічний, організаційно-адміністративний, правовий, соціальний. На основі цього в роботі [4, с. 18-19] Москаленко В. П. та Шипунова О.В. запропонували структуру господарського механізму розглядати як сукупність механізмів, в основі яких лежать певні методи управління (рис. 1).

При цьому авторами даного напрямку найбільше значення для забезпечення ефективного господарювання надається економічному аспекту. Дотримуючись цієї концепції, автори статті також вважають, що економічний механізм слід виділити як основну ланку в складі господарського механізму підприємства.

Досить критичний аналіз щодо визначення поняття «економічний механізм» проведено у сучасній роботі [4, с. 20-22]. Москаленко В.П. пропонує розглядати економічний механізм підприємства «...як одну зі складових його господарського механізму. Він являє собою сукупність економічних методів, способів, форм, інструментів, важелів діяння на економічні відносини і процеси, що відбуваються на підприємстві». В даній роботі структуру економічного механізму побудовано у вигляді

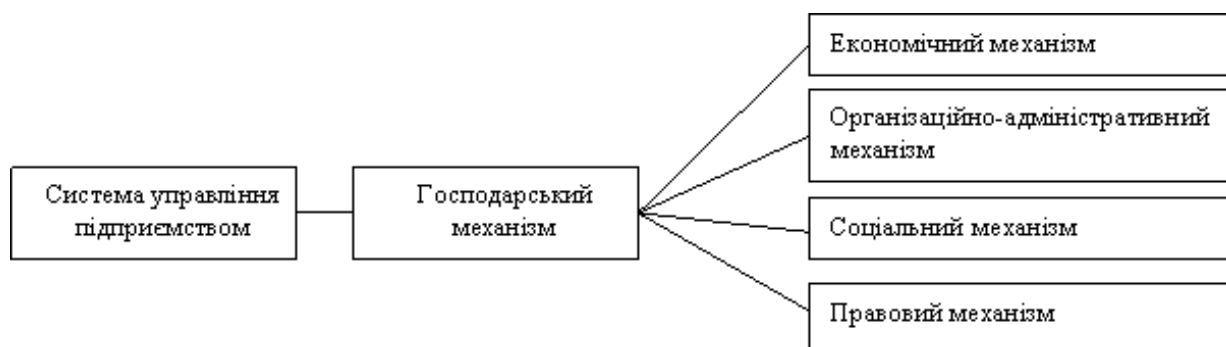

Рис. 1. Структура господарського механізму [4]

функціонально-цільової схеми взаємодії функціональних підсистем, підсистем забезпечення та економічних важелів, комплекс яких спрямовано на досягнення цілей підприємства. До функціональних підсистем запропоновано віднести: планування; прогнозування; регулювання; систему оплати праці; ціноутворення; аналіз; облік. До підсистем забезпечення належать: внутрішні економічні відносини; норми та нормативи; правове забезпечення; інформаційне забезпечення. До складу економічних важелів входять: ціни; тарифи; процентні ставки; економічне стимулювання; пільги; санкції.

В роботі [5, с. 117] Тридід О.М. дотримується думки, що економічні механізми поділяються на: власне економічні; організаційно-економічні; організаційно-управлінські.

В економічній літературі поки немає однозначного визначення організаційно-економічного механізму функціонування підприємства, який часто ототожнюється дослідниками як господарський. Однак, як показує аналіз сучасних наукових підходів до трактування цих категорій, поняття «господарський механізм» є більш ширшим за «організаційно-економічний механізм». Тому невирішеною залишається проблема визначення структури організаційно-економічного механізму як складової господарського механізму підприємства. Можна припустити, що організаційно-економічний механізм є підмеханізмом економічного механізму, який, в свою чергу, є складовою господарського механізму підприємства в цілому.

Сутність організаційно-економічного механізму функціонування підприємства розкривається за такими ознаками: елементний, при якій механізм розглядається як організуюча система взаємозв'язків між структурними елементами; функціональний, коли механізм розглядається як сукупність видів діяльності, спрямованої на досягнення визначеної мети; процесний, коли механізм розкривається через дію з розв'язання проблеми, тобто як процес підготовки і прийняття рішень. Організаційно-економічний механізм, на думку авторів, забезпечує функціонування і дію всіх елементів організаційно-економічної системи, а також організацію взаємодії між цими елементами для досягнення поставленої мети. Складові організаційно-економічної системи є в той же час складовими організаційно-економічного механізму даної системи, між якими він організує взаємодію [6].

Визначення даного механізму як організаційно-економічного характеризує його як ор-

ганізаційну систему, що являє собою «сукупність методів, принципів, правил, прийомів, використовуваних для виконання організаційно-економічних завдань» [7]. Цей механізм має забезпечувати оптимальний рівень функціонування організаційно-економічної системи підприємства.

Лисенко Ю. та Єгоров П. організаційно-економічний механізм визначають як систему формування цілей і стимулів, що дозволяє перетворювати в процесі трудової діяльності рух матеріальних і духовних потреб членів суспільства у рух засобів виробництва та його кінцевих результатів, спрямованих на задоволення платоспроможного попиту споживачів [8, с. 86].

Ґрунтуючись на різних підходах до визначення поняття «організаційно-економічний механізм» функціонування підприємства, авторами [9] запропонована схема, яка визначає місце організаційно-економічного механізму у господарському механізмі підприємства в цілому (рис. 2).

На відміну від існуючих підходів, запропонована схема має більш удосконалений вигляд за рахунок комплексного складу господарського механізму. Вона демонструє логічно-последовний взаємозв'язок основних елементів господарського механізму підприємства, а також місце організаційно-економічного механізму у господарському механізмі підприємства. Безпосередньо організаційно-економічний механізм запропоновано розглядати як сукупність трьох складових: організаційно-технічного механізму; виробничо-технологічного механізму; фінансово-економічного механізму.

Пропонується розглядати організаційно-економічний механізм функціонування підприємства як складову економічного механізму (отже і господарського механізму), яка відбиває сукупність організаційних, фінансових і економічних методів, способів, форм, інструментів і важелів, за допомогою яких здійснюється регулювання організаційно-технічних, виробничо-технологічних, фінансово-економічних процесів та відносин з метою ефективного впливу на кінцеві результати діяльності підприємства.

До основних характеристик організаційно-економічного механізму функціонування підприємства запропоновано віднести такі [9]:

а) організаційно-економічний механізм функціонування підприємства є підмеханізмом економічного механізму, який, в свою чер-

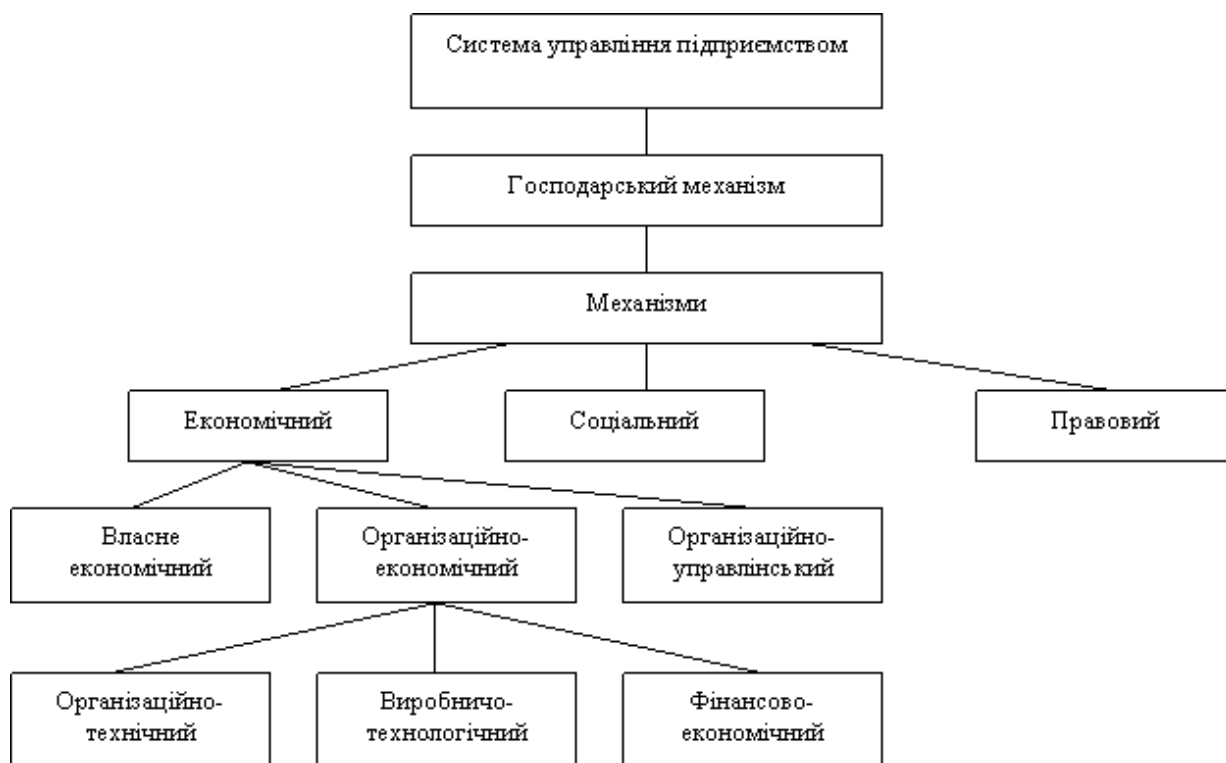

Рис. 2. Місце організаційно-економічного механізму у господарському механізмі підприємства [9]

гу, є важливішою складовою господарського механізму підприємства;

б) організаційно-економічний механізм є приналежністю організаційно-економічної системи, взаємодіє в системі інших механізмів на підприємстві як цілісної системи;

в) до складових організаційно-економічного механізму відносяться: організаційно-технічний; виробничо-технологічний; фінансово-економічний механізми;

г) основною функцією даного механізму є реалізація процесу організації та прийняття економічних рішень, які спрямовані на досягнення поставленої мети підприємства;

д) об'єктом впливу організаційно-економічного механізму є потенціал підприємства, а кінцевою метою його функціонування – підвищення економічної ефективності використання потенціалу підприємства.

З динамічним розвитком економіки перед управлінням лежить одне завдання – розроблення такого організаційно-економічного механізму управління виробничо-господарською діяльністю підприємства, який дозволив би зберігати та зміцнювати стійку позицію підприємства на ринку, задовольняти потреби споживачів, адекватно та оперативно реагувати на зміни зовнішнього середовища та ста-

більно розвиватися. Зміни оточення, висока конкуренція, розвиток маркетингу стимулюють керівників перебудовувати та покращувати організаційно-економічний механізм управління підприємством таким чином, щоб забезпечити збалансовану виробничо-господарську діяльність.

Механізм управління містить взаємопов'язані принципи, методи, важелі, які спрямовані на досягнення місії і цілей підприємства. Система управління підприємством становить сутність механізмів управління, тобто систему більш низького рівня відносно системи управління як комплексної категорії. Систему управління розглядають у сукупності двох блоків: перший складає механізм управління виробничо-господарською діяльністю, основною метою якого є досягнення встановлених цілей підприємства; другий містить механізми: інструментальний апарат, організаційний механізм, процесний та механізм цільового управління [96].

Сьогодні немає однозначного тлумачення змісту організаційно-економічного механізму, а дослідники досить часто використовують це поняття, не розкриваючи повністю його суть. В економічній літературі ототожнюють поняття «організаційно-економічний механізм»,

«господарський механізм» та «економічний механізм».

Єдиного підходу щодо тлумачення поняття «організаційно-економічний механізм» ще не сформовано, тому ця проблема не втратила своєї актуальності й на сьогодні потребує дослідження та узагальнення існуючих підходів щодо дефініції поняття «організаційно-економічний механізм». В табл. 1 наведено трактування даного поняття з позицій окремих фахівців.

Організаційно-економічний механізм управління ефективністю діяльності підприємства є оптимальною сукупністю форм, структур, методів, засобів і функцій управління, яка має формувати через економічні важелі його відносини з зовнішнім середовищем із метою забезпечення цілеспрямованого оперативного регулювання діяльності за напрямками управління ефективністю для відповідності фактичного стану підприємства заданим параметрам [11, с. 48].

Організаційно-економічний механізм управління ефективністю діяльності підприємства має забезпечити:

- ефективну взаємодію складових підприємства та їх орієнтацію на досягнення кінцевої мети;
- раціональне використання всіх трудових ресурсів, що беруть участь у процесі діяльності, та підвищення їх продуктивності;
- реалізацію системи заходів, що сприяють розширенню ініціативи, самостійності та відповідальності працівників підприємства за кінцеві результати його діяльності;
- удосконалення методики та техніки підготовки і прийняття управлінських рішень;
- розробку та впровадження системи показників ефективності функціонування об'єкта;
- створення таких економічних умов, які дали б можливість виконувати програму розроблених заходів не шляхом адміністративного тиску, а головним чином за рахунок економічної зацікавленості всіх учасників процесу діяльності [10, с. 49].

Роль маркетингу також полягає в тому, що його інструментарій – єдиний фактор впливу на поведінку споживача задля стимулювання збуту власної продукції підприємства. Таким чином, його може формувати та реалізовувати безпосередньо підприємство. Підприємство прагне отримувати прибуток. У свою чергу, формувати цей прибуток можуть тільки споживачі продукції, які її купують. Для того, аби

вплинути на споживачів, підприємство реалізує маркетингову політику. З одного боку – це безпосередньо товарна політика (створення товару, який відповідає смакам, потребам та запитам споживачів). З іншого боку – це додаткові фактори впливу безпосередньо на споживача, які реалізує підприємство (наприклад, конкурентоспроможна ціна продукції, доступні та ефективні засоби збуту продукції та ефективні комунікації) [16]. Спрямованість усіх цих маркетингових факторів на споживача повинна зумовити відповідну його поведінку на ринку. Вивчення ринку як такого – це аналітична робота для вибору з множини потенційних ринків таких, які будуть найпривабливішими для підприємства з огляду на потреби споживачів, потенціал ринку, наявність конкурентів і забезпечення прибуткової діяльності підприємства. Мета вивчення ринку – визначення тих пріоритетних ринків, на які доцільно передусім спрямувати ресурси підприємства та маркетингові зусилля.

Маркетинг як управлінська діяльність містить у собі: вивчення попиту на конкретні товари на визначеному ринку чи його сегменті, вимоги споживачів до товару (його якість, новизна, рівень цін); складання, виходячи з комплексного обліку ринкового попиту, програми маркетингу по продуктах, у яких на основі аналізу всіх необхідних факторів розглядаються можливі витрати виробництва конкурентного продукту; встановлення верхньої межі ціни товару і рентабельності його виробництва; розробка на основі програм маркетингу інвестиційної політики фірми, розрахунок повних витрат виробництва і рівня рентабельності по фірмі в цілому; визначення кінцевого результату господарської діяльності фірми (валових доходів і чистого прибутку, після відрахування вартості матеріальних витрат, оплати праці, податків і відсотків за кредит) [17]. Особливість маркетингу як управлінської діяльності полягає в тому, що він пропонує прийняття рішень на базі різноманітних економічних розрахунків з використанням комп'ютерної техніки й орієнтований на створення організаційних, економічних і юридичних умов для ефективного функціонування і розвитку фірми в цілому. Аналізуючи все вище сказане, можна зробити висновок, що не всяку діяльність, пов'язану із задоволенням потреб споживачів шляхом обміну, можна назвати маркетингом.

Управління маркетингом – це систематичний цілеспрямований вплив на маркетинго-

Визначення поняття «організаційно-економічний механізм» (доповнено за [11])

Автор	Визначення поняття
Гуменюк В. Я [12]	при дослідженні сутності та галузевих особливостей господарювання розглядає економічний та господарський механізм як синоніми і виділяє складові економічного механізму: ціноутворення, оподаткування, залучення та використання виробничих ресурсів
Шкурупій В. О. [11]	акцентує увагу на тому, що «... з огляду на функціонування господарського механізму в ринкових умовах, є підхід, який враховує характерні ознаки способу виробництва і динаміку продуктивних сил в суспільстві». Відповідно до цього виділяють дві підсистеми відносин: організаційно-економічні та соціально-економічні. Доцільно за таких умов вживати термін «організаційно-економічний механізм».
Полозова В. Т. Овсюченко В. Ю. [9]	організаційно-економічний механізм розглядають як складову економічного і визначають його як «... частину господарського механізму, яка відображає сукупність організаційних, фінансових та економічних методів, способів, форм, інструментів та важелів, за допомогою яких здійснюється регулювання організаційно-технічних, фінансово-економічних та виробничо-технологічних процесів з метою впливу на результат діяльності підприємства».
Шевченко М. Г. [11]	організаційно-економічний механізм полягає в єдності державного регулювання та ринкової саморегуляції, до елементів цього механізму належать: методи, інструменти, форми, важелі державного регулювання та ринкової саморегуляції
Чукіна І. В. [11]	сукупність організаційних та економічних важелів, що діють на організаційні та економічні параметри системи управління та сприяють отриманню конкурентних переваг, формуванню та посиленню організаційно-економічного потенціалу та ефективності діяльності підприємства загалом
Грузнов І. І. [13]	організаційно-економічний механізм в аграрній сфері слід розглядати як систему організаційних, економічних, правових, управлінських і регулюючих дій, способів і процесів, які формують і впливають на порядок функціонування сільськогосподарських підприємств, що приведе до досягнення очікуваних економічних, соціальних, екологічних та інших результатів
Гуменюк М. М. [12]	система організаційних та економічних форм, методів, способів і критеріїв за допомогою яких здійснюються економічні процеси і явища з розвитку виробництва та втілюються в життя управлінські рішення з удосконалення і підвищення його ефективності
Козаченко Г. В. [14]	інструмент управління, що являє собою сукупність управлінських елементів і способів їхньої організаційної, інформаційної, мотиваційної та правової підтримки, шляхом використання яких з урахуванням особливостей діяльності підприємства забезпечується досягнення певної мети
Біла І. П. [15]	система формування цілей та стимулів, що дозволяють перетворювати у процесі трудової діяльності динаміку матеріальних та духовних потреб суспільства у динаміку засобів виробництва та кінцевих результатів виробництва, які спрямовані на повне та ефективне задоволення цих потреб
Куценко А. В. [10]	організаційно-економічний механізм – це система, яка покликана формувати та регулювати відносини об'єкта управління з внутрішнім і зовнішнім середовищем через економічні важелі для досягнення кінцевої мети.

ву діяльність через планування, організацію, мотивацію і контроль для досягнення маркетингових цілей підприємства. Планування маркетингової діяльності має своєю метою встановлення максимально можливої системності маркетингової діяльності підприємства, особливо в межах його довгострокових стратегічних цілей. Водночас керівництво підприємства намагається зменшити ступінь невизначеності і ризику, базуючи планування на результатах маркетингових досліджень, і забезпечити концентрацію ресурсів на обраних пріоритетних напрямках маркетингового розвитку підприємства. Організація маркетингової діяльності спрямована для формування на підприємстві організаційних структурних одиниць, на які покладається виконання маркетингових функцій. У рамках організації маркетингової діяльності визначається місце структурного підрозділу маркетингу в загальній структурі управління підприємством, його місце в управлінській ієрархії, підпорядкованість і підвітність. Контроль маркетингової діяльності спрямовано на вимірювання і оцінку результатів реалізації стратегій, планів і програм, визначення корегувальних дій, що у сукупності забезпечують досягнення маркетингових цілей [17].

Як зазначають Н. Кіреєнко, В. Корінев, В. Томарева [18, с. 59], у сучасних умовах господарювання маркетингова діяльність у сфері виробництва дозволяє забезпечити: надійну, достовірну та своєчасну інформацію про ринок, структуру й динаміку конкретного попиту, потреби споживачів, тобто інформацію про зовнішні умови функціонування підприємства; створення такого товару, набору товарів (асортименту), який більш повно задовольняє вимогам ринку, ніж товари конкурентів; необхідний вплив на споживача, попит, ринок, що забезпечує максимально можливий контроль сфери реалізації.

Маркетингову діяльність підприємства необхідно здійснювати з метою забезпечення впливу на цільовий ринок за допомогою використання маркетингового комплексу, тобто сукупності маркетингових методів та інструментів. При цьому потрібно використовувати системний підхід, тому що невикористання хоча б одного з інструментів або методів може призвести до втрати можливостей збільшити обсяги виробництва.

Що до системи маркетингу «5P», вона досі еволюціонує і розглядається вченими усього

світу. Згідно з найбільш поширеними трактуваннями, комплекс маркетингу (маркетинг-мікс) – це сукупність маркетингових засобів, певна структура яких забезпечує досягнення поставленої мети та вирішення маркетингових завдань.

Більшість науковців дискусію про структуру комплексу маркетингу визнають недоречною з таких міркувань: по-перше, викликає заперечення намагання виокремити елементи, англійські назви яких розпочинаються виключно на літеру «P». Такий підхід зумовлює певну обмеженість і неоднозначність трактувань. По-друге, запропоновані підходи порушують принцип формування комплексу маркетингу, зокрема, деякі додаткові елементи (наприклад, «People» – споживачі) не можуть використовуватись як інструменти управління маркетинговою діяльністю. По-третє, практично всі вони входять до складу основних елементів («Package» – упаковка – є складовою продукту; «Personal» – входить як кадрова складова в усі чотири елементи комплексу маркетингу). Крім того, розширене трактування категорії «комплекс маркетингу» може передбачати включення до його складу загальноуправлінських, а не конкретних маркетингових компонентів і використання при цьому інших критеріїв виділення елементів комплексу маркетингу [19].

Кожен із системних інструментів маркетингу необхідно використовувати у поєднанні з іншими інструментами, адже їх властивості, при впливі на споживача окремо, втрачаються.

В даний час існує тенденція, згідно з якою для вдосконалення балансу внутрішнього та зовнішнього маркетингового середовища, на перший план виходить концепція «4C», яку запропонував у 1990 р. Роберт Латеборн. Вона відбиває погляд споживача на комплекс маркетингу виробника: покупець сприймає товарну пропозицію виробника як комплекс корисних ознак, акумульовану споживчу цінність [21]. До складу концепції входять такі елементи: Customer needs and wants (потреби і бажання покупця), Cost to the customer (витрати покупця), Communication (комунікації), Convenience (зручність).

Маркетингова діяльність промислового підприємства ґрунтується на певних принципах. В роботі [22] запропоновано класифікацію принципів шляхом об'єднання у групи: структурні принципи, принципи процесу та принципи кінцевого результату.

Структурні принципи забезпечують чітку побудову маркетингової служби, оптимальне поєднання централізації та децентралізації, а також чіткий розподіл задач та функцій кожного підрозділу, з одного боку, та їх взаємодію, з іншого.

Принципи процесу визначають характер та зміст діяльності, яка повинна забезпечувати ефективну реалізацію товару на ринку, концентрацію дослідницьких, виробничих і збутових зусиль на існуючих та потенційних потребах покупців, активну взаємодію промислового підприємства з усіма суб'єктами ринку, науковий підхід до розв'язання маркетингових проблем.

Визначеність загальної мети маркетингової діяльності надає можливість формулювання її цілей та подальшої розробки стратегії підприємства. Цілі маркетингової діяльності повинні бути задані відносно одержання конкретного прибутку, забезпечення досягнення конкретного обсягу збуту, конкретної частки ринку [23, с. 18]. Крім того, цілями маркетингової діяльності можуть бути «... максимізація споживання, ступеню задоволення потреб, вибору споживачів та якості життя» і як результат «... досягнення підприємством стійкого конкурентного положення на ринку й споживачької задоволеності продукцією» [18, с. 61].

Підприємство може встановлювати кількісні і якісні цілі, при цьому їх необхідно ранжу-

вати, тобто виокремлювати головну мету і цілі, що визначаються нею, тобто визначити їх ієрархічність, що полягає у побудові «дерева цілей». Побудова «дерева цілей» маркетингової діяльності повинна відповідати таким основним принципам: побудова за тимчасовими інтервалами, коли головною є глобальна довгострокова мета, що визначає інші довгострокові цілі, а вони, у свою чергу, визначають середньострокові цілі, що потім визначають короткострокові цілі; побудова за функціональною ознакою – головною є мета всього підприємства, що визначає цілі окремих підрозділів підприємства, які визначають функціональні цілі; побудова за функціонально-тимчасовим принципом, що поєднує обидва зазначені вище принципи [24, с. 486].

Ієрархічна система цілей забезпечення економічної ефективності маркетингової діяльності промислового підприємства представлена на рис. 3 [22].

Виділення соціальних цілей (5P), зумовлене спрямованістю маркетингової діяльності на задоволення потреб суб'єктів ринку, дозволяє наголошувати на їх особливій значущості для промислового підприємства. Така складова як привілейовані постачальники (preferred suppliers) виникла виключно у теорії промислового маркетингу, адже постачальники відіграють одну з ключових ролей у процесі діяльності промислового підприємства, для яко-

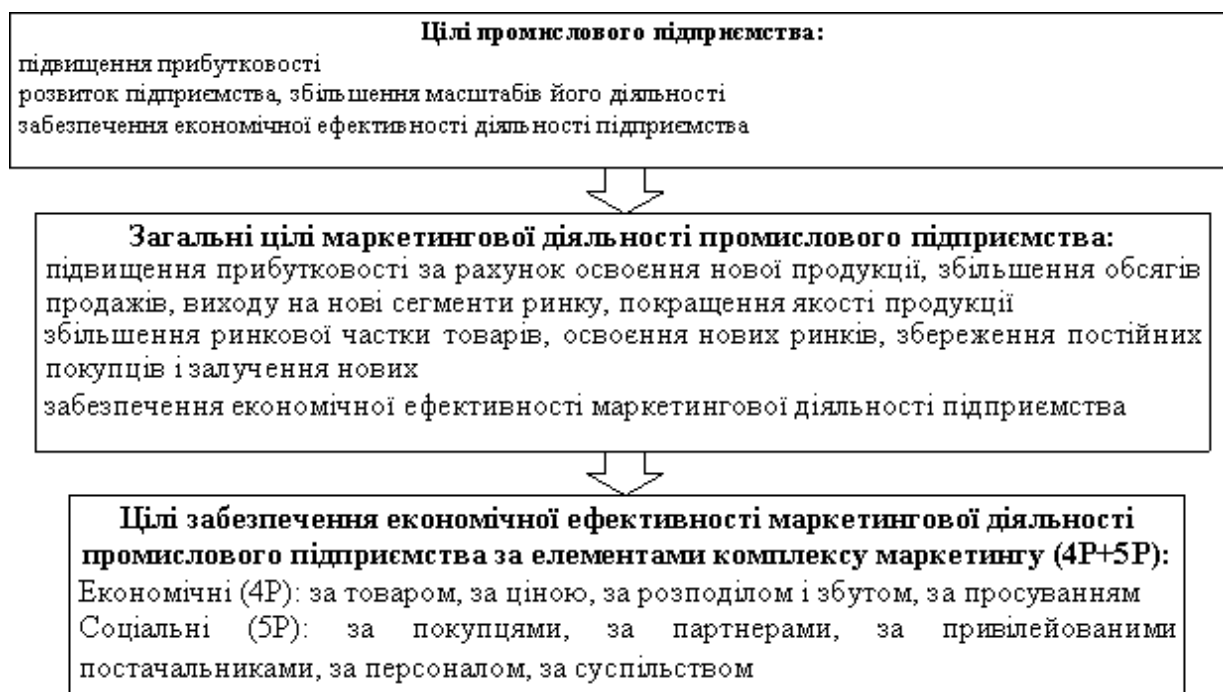

Рис. 3. Ієрархічна система цілей забезпечення економічної ефективності маркетингової діяльності промислового підприємства [22]

го процес закупки має першорядне значення. Крім того, вагоме місце у діяльності промислового підприємства, зокрема маркетинговій, займають партнери (partners), з якими необхідно налагоджувати довгострокові відносини, формувати ділові домовленості і т.п.

Як економічні, так і соціальні цілі маркетингової діяльності є важливими для промислового підприємства. Проблеми можуть виникати при встановленні пріоритетів у їх досягненні, коли необхідно вибирати між діями, спрямованими на досягнення короткострокових фінансових показників, або зусиллями, які забезпечують сильнішу ринкову позицію у довгостроковій перспективі.

Беззаперечним є факт, що для промислового підприємства товарна політика є однією з найвагоміших складових, тому логічним є припущення щодо вагомості та домінантності цілей саме за товаром (економічна ціль). У той же час постачальники і партнери посідають вагоме місце у діяльності промислового підприємства. Тому формулюючи цілі забезпечення економічної ефективності маркетингової діяльності промислового підприємства, як загальні, так і конкретні, необхідно спиратися на принципи холізму [25]. Цілі, що відповідають третьому рівню ієрархії системи цілей забезпечення економічної ефективності маркетингової діяльності наведено на рис. 3 [22].

Запровадження і використання механізму передбачає певну послідовність дій системи управління, що зробить можливим досягнення підприємством основної мети – збільшення обсягів виробництва і реалізації та отримання прибутку. В основу побудови організаційно-економічного механізму маркетингового забезпечення діяльності підприємства покладено розроблений у роботі [27] і представлено на рис. 4.

Висновки. Недосконалість діючих організаційно-економічних механізмів функціонування підприємств промисловості, а також методів їхньої економічної оцінки призводить до неефективного управління ресурсами, що в умовах економіки, яка трансформується, стають особливо чутливими до якості та характеру управлінських рішень. Тому особливу актуальність набуває питання вибору методів кількісної оцінки організаційно-економічного механізму функціонування підприємств промисловості.

Література

1. Осипов Ю. М. Основы теории хозяйственного механизма / Ю. М. Осипов. – М.: МГУ, 1994. – 368 с.
2. Собственность и хозяйственный механизм в условиях обновления экономики / Под. ред. В.С. Мочерного. – Львов: Свит, 1993. – 176 с.
3. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. М. Лозовский, Б. А. Стародубцева. – М.: ИНФРА-М, 1996. – 496 с.
4. Москаленко В. П. Финансово-экономический механизм промышленного предприятия: научно-методическое издание / В. П. Москаленко, О. В. Шипунова / Под научной редакцией д.э.н., проф. В. П. Москаленко. – Сумы: Изд-во "Довкілля", 2003. – 176 с.
5. Тридід О. М. Організаційно-економічний механізм стратегічного розвитку підприємства: Монографія / О. М. Тридід. – Х.: Вид. ХДЕУ, 2002. – 364 с.
6. Полозова Т. В. Оценка чувствительности организационно-экономического механизма функционирования предприятия / Т. В. Полозова, Ю. В. Овсяченко // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. Випуск 188: В 4т. – Том 4. – С. 989-995.
7. Смирнов Э. А. Основы теории организации. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1998. – 376 с.
8. Лисенко Ю. Організаційно-економічний механізм управління підприємством / Ю. Лисенко, П. Єгоров // Економіка України. – 1997. – № 1. – С. 86-87.
9. Полозова Т. В. Оценка чувствительности организационно-экономического механизма функционирования предприятия / Т. В. Полозова, Ю. В. Овсяченко // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. Випуск 188: В 4т. – Том 4. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2004. – С. 989-995.
10. Куценко А. В. Організаційно-економічний механізм управління ефективністю діяльності підприємств споживчої кооперації України: монографія / А. В. Куценко. – Полтава: РВВ ПУСКУ, 2008. – 205 с.
11. Чукіна І. В. Організаційно-економічний механізм у системі управління виробничо-господарською діяльністю аграрних підприємств [Текст] / Іванна Валеріївна Чукіна // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2014. – Том 15. – № 3. – С. 230-236.
12. Гуменюк М. М. Удосконалення організаційно-економічного механізму забезпечення ефективності сільськогосподарських підприємств / М. М. Гуменюк // [Електронний ресурс] Ефективна економіка. – 2013. – №12. Режим доступу <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2637>
13. Грузнов І. І. Організаційно-економічні механізми управління / І. І. Грузнов. – Одеса: Астропринт, 2000. – 292 с.
14. Козаченко Г. В. Організаційно-економічний механізм як інструмент управління підприємством / Г. В. Козаченко // Економіка. Менеджмент. Підприємство. – 2003. – № 11. – С.107-111.
15. Біла І. П. Організаційно-економічний механізм управління гнучкістю виробничих систем: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / І. П. Біла; Донець. нац. ун-т. – Донецьк, 2006. – 16 с.
16. Бейкер М. Дж. Маркетинг – філософія или функція? [Текст] / Майкл Дж. Бейкер // Бейкер М. Дж. Мар-

кетинг / под ред. М. Дж. Бейкера. – СПб.: Питер, 2002. – С. 17-32.

17. *Бондаренко В. М.* Роль маркетингу в системі управління підприємством / В. М. Бондаренко. // Економіка. Управління. Інновації. – 2015. – № 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2015_2_4].

18. Маркетинг в управленні сучасним підприємством : монографія : в 2 ч. / Н. В. Киреєнко, В. Л. Коринев, В. В. Томарева і др. – Запоріжжє; Минск : КПУ, 2010. – Ч. 1. – 168 с.

19. *Артимонова І. В.* Концепція маркетинг-міксу як основа програмно-цільового підходу до організації маркетингової діяльності підприємства / І. В. Артимонова // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 4. – С.94 – 101.

20. *Маркіна І. А.* Методологічні питання ефективності управління / І. А. Маркіна // Фінанси України. – 2000. – № 6. – С. 24–32.

21. *Мамалига С. В.* Сучасні підходи до трактування маркетинг-міксу / С. В. Мамалига // Збірник наукових праць ВНАУ: Серія: Економічні науки. – 2012. – № 4, том 2. – С. 144-149.

22. *Ястремська О. М.* Економічна ефективність маркетингової діяльності підприємств : монографія / О. М. Ястремська, Н. В. Струпинська. – Х. : ВД «ІН-ЖЕК», 2014. – 264 с.

23. *Балабанова Л. В.* Стратегічне управління маркетинговою діяльністю : монографія / Л. В. Балабанова, Ю. М. Логвіна. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2012. – 250 с.

24. *Балабанова Л. В.* Маркетинг підприємства : навч. посіб. / Л. В. Балабанова, В. В. Холод, І. В. Балабанова. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 612 с.

25. *Макконнелл К. Р.* Економікс / К. Р. Макконнелл, С. Л. Брю. – М.: ИНФРА-М, 2009. – 944 с.

26. *Прозорова І.* Організаційно-економічній механізм впливу маркетингу на ефективність діяльності промислового підприємства [Електронний ресурс] / І. Прозорова, Л. Шестопалова // Схід. – 2010. – № 3(103). – С. 44-47. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/22129>.

27. *Герасименко І. М.* Механізм маркетингового забезпечення авіакомпанії спеціального призначення при виконанні агроавіаційних робіт / І. М. Герасименко // Проблеми системного підходу в економіці : зб. наук. праць:– К. : НАУ, 2014. – Вип. 50. – С. 126-131.

References

1. *Osyrov Yu. M.* Osnovy teoryi khoziaistvennoho mekhanyzma / Yu. M. Osyrov. – M.: MHU, 1994. – 368 s.

2. *Sobstvennost y khoziaistvennyi mekhanyzm v usloviakh obnovleniya ekonomyky / Pod. red. V.S. Mochernoho.* – Lvov: Svyt, 1993. – 176 s.

3. *Raizberh B. A.* Sovremennii ekonomycheskyi slovar / B. A. Raizberh, L. M. Lozovskyi, B. A. Starodubtseva. – M.: YNFRA-M, 1996. – 496 s.

4. *Moskalenko V. P.* Fynansovo-ekonomycheskyi mekhanyzm promyshlennoho predpriyatiya: nauchno-metodycheskoe yzdanye / V. P. Moskalenko, O. V. Shypunova / Pod nauchnoi redaktsyei d.э.n., prof. V. P. Moskalenko. – Sumy: Yzd-vo "Dovkillia", 2003. – 176 s.

5. *Trydid O. M.* Orhanizatsiino-ekonomichnyi mekhanizm stratehichnogo rozvytku pidpriemstva: Monohrafiia / O. M. Trydid. – Kh.: Vyd. KhDEU, 2002. – 364 s.

6. *Polozova T. V.* Otsenka chuvstvtytelnosti orhanyzatsyonno-ekonomycheskoho mekhanyzma funktsyonyrovaniya predpriyatiya / T. V. Polozova, Yu. V.Ovsiuchenko //

Ekonomika: problemy teorii ta praktyky. Zbirnyk naukovykh prats. Vypusk 188: V 4t. – Tom 4. – Dnipropetrovsk: DNU, 2004. – S. 989-995.

7. *Smyrnov Э. A.* Osnovy teorii orhanizatsii. – M.: Audyt, YuNYTY, 1998. – 376 s.

8. *Lysenko Yu.* Orhanizatsiino-ekonomichnyi mekhanizm upravlinnia pidpriemstvom / Yu. Lysenko, P. Yehorov // Ekonomika Ukrainy. – 1997. – № 1. – С. 86-87.

9. *Polozova T. V.* Otsenka chuvstvtytelnosti orhanyzatsyonno-ekonomycheskoho mekhanyzma funktsyonyrovaniya predpriyatiya / T. V. Polozova, Yu. V.Ovsiuchenko // Ekonomika: problemy teorii ta praktyky. Zbirnyk naukovykh prats. Vypusk 188: V 4t. – Tom 4. – Dnipropetrovsk: DNU, 2004. – S. 989-995.

10. *Kutsenko A. V.* Orhanizatsiino-ekonomichnyi mekhanizm upravlinnia efektyvnosti diialnosti pidpriemstv spozhyvchoi kooperatsii Ukrainy : monohrafiia / A. V. Kutsenko. – Poltava : RVV PUSKU, 2008. – 205 s.

11. *Chukina I. V.* Orhanizatsiino-ekonomichnyi mekhanizm u systemi upravlinnia vyrobnycho-hospodarskoiu diialnistiu ahrarnykh pidpriemstv [Tekst] / Ivanna Valeriivna Chukina // Ekonomichnyi analiz : zb. nauk. prats / Ternopilskyi natsionalnyi ekonomichnyi universytet; redkol.: V. A. Derii (holov. red.) ta in. – Ternopil : Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr Ternopils'koho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu «Ekonomichna dumka», 2014. – Tom 15. – № 3. – S. 230-236.

12. *Humeniuk M. M.* Udoskonalennia orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu zabezpechennia efektyvnosti silskohospodarskykh pidpriemstv / M. M. Humeniuk // [Elektronnyi resurs] Efektyvna ekonomika. – 2013. – № 12. Rezhyim dostupu <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2637>

13. *Hruznov I. I.* Orhanizatsiino-ekonomichni mekhanizmy upravlinnia / I. I. Hruznov. – Odesa: Astroprint, 2000. – 292 s.

14. *Kozachenko H. V.* Orhanizatsiino-ekonomichnyi mekhanizm yak instrument upravlinnia pidpriemstvom / H. V. Kozachenko // Ekonomika. Menedzhment. Pidpriemstvo. – 2003. – № 11. – S.107-111.

15. *Bila I. P.* Orhanizatsiino-ekonomichnyi mekhanizm upravlinnia hnuchkistiu vyrobnychkykh system : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ekon. nauk / I. P. Bila ; Donets. nats. un-t. – Donetsk, 2006. – 16 s.

16. *Beiker M. Dzh.* Marketynh – fylosofyia yly funktsyia? [Tekst] / Maikl Dzh. Beiker // Beiker M. Dzh. Marketynh / pod red. M. Dzh. Beikera. – SPb.: Pyter, 2002. – S. 17-32.

17. *Bondarenko V. M.* Rol marketynhu v systemi upravlinnia pidpriemstvom / V. M. Bondarenko. // Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii. – 2015. – № 2. – Rezhyim dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2015_2_4].

18. *Marketynh v upravlenii sучасним підприємством : monohrafiia : v 2 ch. / N. V. Kyreenko, V. L. Korynev, V. V. Tomareva y dr. – Zapozozhe; Mynsk : KPU, 2010. – Ch. 1. – 168 s.*

19. *Artimonoiva I. V.* Kontsepsiia marketynh-miksu yak osnova prohramno-tsilovoho pidkhodu do orhanizatsii marketynhovo diialnosti pidpriemstva / I. V. Artimonoiva // Aktualni problemy ekonomiky. – 2010. – № 4. – S. 94 – 101.

20. *Markina I. A.* Metodolohichni pytannia efektyvnosti upravlinnia / I. A. Markina // Finansy Ukrainy. ??2000. ?? № 6. ??S. 24–32.

21. *Mamalyha S. V.* Suchasni pidkhody do traktuvannia marketynh-miksu / S. V. Mamalyha // Zbirnyk naukovykh prats VNAU: Serii: Ekonomichni nauky. – 2012. – №4, Tom 2. – S. 144-149.

22. *Iastremska O. M.* Ekonomichna efektyvnist marketynhovoї diialnosti pidpriemstv : monohrafiia / O. M. Yastremska, N. V. Strupynska. – Kh. : VD «INZhEK», 2014. – s.

23. *Balabanova L. V.* Stratehichne upravlinnia marketynhovoї diialnistiu : monohrafiia / L. V. Balabanova, Yu. M. Lohvina. – Donetsk : DonNUET, 2012. – 250 s.

24. *Balabanova L. V.* Marketynh pidpriemstva : navch. posib. / L. V. Balabanova, V. V. Kholod, I. V. Balabanova. – K. : Tsentri uchbovoi literatury, 2012. – 612 s.

25. *Makkonnell K. R.* Ekonomyks / K. R. Makkonnell, S. L. Briu. – M.: YNFRA-M, 2009. – 944 s.

26. *Prozorova I.* Orhanizatsiino-ekonomichnii mekhanizm vplyvu marketynhu na efektyvnist diialnosti promyslovoho pidpriemstva [Elektronnyi resurs] / I. Prozorova, L. Shestopalova // Skhid. – 2010. – № 3(103). – S. 44-47. – Rezhym dostupu: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/22129>.

27. *Herasymenko I. M.* Mekhanizm marketynhovoho zabezpechennia aviakompanii spetsialnoho pryznachennia pry vykonanni ahroaviatsiinykh robit / I. M. Herasymenko // Problemy systemnoho pidkhotu v ekonomitsi : zb. nauk. prats:– K. : NAU, 2014. – Vyp. 50. – S. 126-131.

УДК 657 : 005.52 : 005.934 : 005.936.3

Мельник Н. Б.

ВИМОГИ ДО ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

У статті обґрунтовано вимоги до обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства, які мають рекомендаційний характер, щодо дотримання. Однак їх врахування при формуванні інформації для

управління підвищить рівень економічної безпеки суб'єкта господарювання.

Ключові слова: обліково-аналітичне забезпечення, інформаційне забезпечення, економічна безпека підприємства.

Melnyk N. B.

REQUIREMENTS FOR ACCOUNTING AND ANALYTICAL PROVISION OF ECONOMIC SAFETY OF THE ENTERPRISE

The article substantiates the requirements for the accounting and analytical support of the enterprise's economic security. They are of a recommendatory nature. on compliance. However, their inclusion in the formation of information for management will increase the level of economic security of the business entity.

Key words: accounting and analytical support, information support, economic security of the enterprise.

Вступ. Облікове та аналітичне забезпечення мають, як правило, числові значення. Перше означає фіксацію минулих подій, а друге – їх оцінку та визначення перспектив розвитку. Однак у сучасних мінливих умовах господарювання кожен суб'єкт повинен своєчасно реагувати на всі зміни у різних аспектах діяльності: правовому, кадровому, фінансовому, матеріальному, техніко-технологічному тощо. У сукупності останні становлять складові економічної безпеки підприємства, в управлінні

якими важливе значення має інформаційне забезпечення.

Питання формування обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства відображають у своїх працях Н. В. Бондарчук, М. М. Караїм, В. В. Кірсанова, В. С. Лен, Ю. М. Ніколайчук, О. М. Фащенко, А. М. Штангрет та ін. Вони мають різносторонні напрями, містять теоретичне та практичне підтвердження, але водночас не втрачають актуальності для подальших досліджень.

Постановка завдання. Метою написання статті є визначення вимог до обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства рекомендаційного характеру. Адже вони стосуються більше інформаційних ресурсів, що мають не завжди кількісне, але й описове відображення, та необхідні для управлінського процесу.

Результати. Вимоги до облікового забезпечення економічної безпеки та всієї діяльності підприємства визначені на науково-методичному рівні, частково затверджені на норматив-

ному, перевірені досвідом і часом. Їх недотримання призводить до викривлення облікових показників, а також порушення законодавства. Методологічне підґрунтя мають вимоги до аналітичного забезпечення, можливо не такий суворо законодавчий характер, але їх порушення зумовлює необ'єктивну оцінку даних.

“Облікову інформацію оброблюють різними методами економічного (фінансового), статистичного, математичного аналізу. Методи аналізу використовують також і до іншої інформації, яка не продукується на підприємстві, але її врахування необхідне при прийнятті управлінських рішень” [1].

Процес управління підприємством передбачає збирання, узагальнення, оброблення, аналізування та передавання інформації між різними рівнями управління та підрозділами для прийняття відповідними суб'єктами певних управлінських рішень [2, с. 526]. Вона, як “сукупність відомостей про внутрішнє і зовнішнє середовище підприємства, яку використовують для оцінки й аналізу економічних явищ та процесів управлінських рішень” знаходиться в основі обліково-аналітичного забезпечення [3].

Деякі науковці вважають, що обліково-аналітичне забезпечення повинно відповідати таким вимогам:

- надавати користувачам інформацію про поточний стан і тенденції розвитку підприємства та зміну конкурентного середовища;
- подавати суб'єктам безпеки інформацію про поточний рівень економічної безпеки шляхом розрахунку найважливіших якісних та кількісних показників;
- виявляти, ідентифікувати та відстежувати розвиток внутрішніх та зовнішніх викликів, ризиків та загроз;
- протидіяти промислому шпигунству та витоку конфіденційної інформації;
- чітко та достовірно відображати в зовнішній та внутрішній звітності всі господарські операції, що здійснюються на підприємстві;
- забезпечувати внутрішній контроль за діяльністю підприємства;
- формувати інформаційну базу для прийняття рішень у процесі управління економічною безпекою підприємства;
- формувати базу вихідної інформації для складання планів розвитку підприємства;
- виявляти вплив окремих чинників на формування, використання та кругообіг активів і капіталу;

- сигналізувати про виявлення суттєвих змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі, які можуть вказувати на момент виникнення чи реалізації певної загрози [4, с. 37; 5].

Основними завданнями здійснення обліково-аналітичного забезпечення є:

- діагностика фінансово-господарського стану підприємства з метою упередження його неспроможності (банкрутства);
- оцінка стану та рівня економічної безпеки власного підприємства;
- оцінка рівня економічної надійності контрагентів підприємства;
- підготовка інформації для обґрунтування управлінських рішень про доцільність здійснення заходів з нівелювання впливу виявлених загроз та небезпек;
- надання інформації для оцінки заходів по забезпеченню стратегії економічної безпеки підприємства;
- контроль за збереженням та ефективним використанням корпоративних ресурсів підприємства;
- ідентифікація підприємницьких ризиків і пов'язаних з ними потенційних загроз в системі бухгалтерського обліку, тощо [6, с. 67].

Обліково-аналітичне забезпечення – це діяльність, яка пов'язана із збором, реєстрацією, узагальненням, накопиченням, передачею інформації зацікавленим користувачам, і водночас, процес забезпечення системи управління відповідною кількістю необхідною якісною інформацією [3].

Що стосується обліково-аналітичної складової у забезпеченні економічної безпеки підприємства, то вважається, що системних наукових досліджень щодо методик і технологій збору та обробки обліково-аналітичної інформації поки не здійснено [6, с. 64]. Це означає, що вона може мати не тільки системний, але стихійний характер, і базуватись не лише на точних облікових та оціночних даних, а на постійних спостереженнях. Зокрема, якщо розглядати інформацію з точки зору фінансового обліку, то вона може мати точний характер, а якщо управлінського, тобто стратегічного, то так званий наближений.

Саме з такої позиції, і враховуючи, що інформація є основою обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства, до останнього можна сформулювати такі вимоги:

- *кількісне відображення (за можливості)*
- економічна безпека підприємства включає вивчення не тільки даних обліку і аналізу, але

й інші зовнішні та внутрішні фактори діяльності, які доцільно переводити у числові значення. Однак вони часто стосуються невимірювальних показників;

– *якісна характеристика* – всі аспекти діяльності господарюючого суб'єкта повинні мати, навіть за наявності числового, описовий характер із позиції їх впливу на економічну безпеку. Це можуть бути висновки на основі аналітичних розрахунків або поточних даних обліку;

– *часта наближеність даних* – інформація щодо економічної безпеки підприємства повинна формуватись не лише бухгалтерською службою, але всіма іншими структурними підрозділами. Або якщо на підприємстві впроваджено управлінський облік, то незважаючи на те, що він, як правило, ведеться обліковими працівниками і базується на даних фінансового, часто має перспективний прогностичний характер;

– *об'єктивність подання фактів* – незважаючи на іноді словесний характер, вся інформація, що стосується економічної безпеки підприємства, повинна бути подана керівництву констатовано, тобто без викривлень та перекручень;

– *суб'єктивність сприйняття даних* – оскільки кожне інформаційне джерело з питань економічної безпеки підприємства є компетентне у своїй сфері діяльності, то доцільно, щоб сформовані ним дані були подані керівництву також із позиції власного трактування;

– *“мозковий штурм”* – при прийнятті управлінських рішень з питань економічної безпеки підприємства доцільно сформувати робочу групу, яка зможе підвищити їх ефективність. Вона може включати не лише працівників підприємства, але і зовнішніх консультантів, залучених експертів та ін.;

– *неформальність (вільність) у формуванні даних* – якщо показники фінансового обліку мають строго визначений формалізований характер, то вся інша управлінська інформація може мати графічне, схематичне та інше відображення. А також створюватись не у законодавчо визначений часові періоди, а частіше всього за вимогою керівництва;

– *альтернативність рішень* – питання економічної безпеки підприємства повинно бути завжди актуальним і мати можливість вирішення через прийняття найефективнішого рішення. Для досягнення цього доцільним є можливість його вибору серед переліку доступних;

– *формування функціональних взаємозв'язків* – оскільки економічна безпека підприємства це сукупність взаємопов'язаних складових, то формування інформації щодо кожної з яких не може мати відокремлений характер. Адже зміна однієї завжди змінює дію інших;

– *систематизація інформаційного масиву* – на економічну безпеку підприємства впливають внутрішні та зовнішні чинники, які включають багато складових. При всеохоплюваності дії кожного з них формується безліч інформаційних даних, застосування та врахування яких неможливе без їх попереднього групування та узагальнення;

– *реакція на зміни умов функціонування підприємства* – облікові дані не мають можливості вчасно відображати зміни у різних аспектах діяльності господарюючого суб'єкта, які не стосуються фінансового стану. Відповідно необхідним є інформаційне забезпечення необлікового значення, яке вивчатиме середовище його господарювання.

– *своєчасність внесення коректив* – економічна безпека підприємства це стан непостійний, він міняється під впливом різних чинників. Однак кожному підприємству доцільно прагнути його досягнути, що є неможливим без необхідного вчасного коригування прийнятих рішень;

– *випадковість інформаційних джерел* – функціонування підприємства передбачає вивчення передового досвіду інших суб'єктів у сфері досягнення економічної безпеки, врахування позицій конкурентів тощо. Це означає необмеженість у виборі джерел інформації і їх різноманітність, що часто мають спонтанний характер;

– *необмеженість часових даних* – забезпечення економічної безпеки підприємства може мати коротко- та довгострокові перспективи, однак терміни їх досягнення часто невизначені. А також необхідна для керівництва інформація необлікового характеру може не бути обмеженою у часі формування;

– *обґрунтування потенційних наслідків* – кожне управлінське рішення перед прийняттям повинно бути обґрунтоване з позиції не лише економічної безпеки підприємства, але всіх можливих результатів.

При врахуванні вищезазначених вимог до обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства досягається його мета: “надання достовірної та релевантної інформації для управління економічними про-

цесами підприємства при виборі напрямів підтримання його безпеки та стійкого розвитку” [6, с. 67].

Висновки. У суспільних колах та економічному середовищі відповідальність за досягнення економічної безпеки підприємства належить до компетенції керівника (управлінського персоналу). Хоча насправді у її досягненні зацікавлені всі його працівники, що означає доцільність їх залучення хоча б до формування необхідних керівництву даних. Найважливішим у цьому процесі є обліково-аналітичне забезпечення, яке частіше всього базується на даних обліку та оцінці звітності. Однак сфера господарювання суб’єкта не обмежується інформацією про майновий стан, результати діяльності і не становить замкнутої внутрішньої системи. Це означає наявність зовнішніх факторів, вплив на які з боку підприємства частіше всього неможливий, але доступне нівелювання/зменшення їхньої дії. Цього можна досягнути при врахуванні вищевизначених вимог до обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства, під яким скоріше всього у даному випадку розуміється всеохоплююче інформаційне забезпечення, що є необмеженим у часі, просторі і джерелах формування. Однак воно потребує систематизації при одночасному об’єктивному поданні та суб’єктивному тлумаченні з урахуванням потенційних наслідків управлінських рішень.

Література

1. *Лень В. С.* Обліково-аналітичне забезпечення: визначення поняття / В. С. Лень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <file:///C:/Users/eldorado/Downloads/oblikovo-analitichne.pdf>
2. *Штангрет А. М.* Механізм формування обліково-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою підприємства / А. М. Штангрет, М. М. Караїм // Глобальні та національні проблеми економіки. – Випуск 16. – 2017. С. 525-529. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/archive/16-2017/105.pdf>
3. *Бондарчук Н. В.* Обліково-аналітичне забезпечення управління економічною безпекою підприємства / Н. В. Бондарчук, Ю. М. Ніколайчук // Ефективна економіка. – № 12. – 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5410>

4. *Гайдук І. С.* Обліково-аналітичне забезпечення управління економічною безпекою підприємства / І. С. Гайдук // Економічний вісник університету: Економіка та управління. – Випуск № 28/1. – 2016. С. 33-39. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?

5. *Штангрет А. М.* Обліково-аналітичне забезпечення управління економічною безпекою підприємства / А. М. Штангрет // Вісник асоціації докторів філософії України. – 2015. – № 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : elibrary.nubip.edu.ua/15960/1/12tly.pdf

6. *Кірсанова В. В.* Обліково-аналітичне забезпечення як складова функціонування системи економічної безпеки підприємства / В. В. Кірсанова, О. М. Фашченко // V Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Проблеми ринку та розвитку регіонів України в XXI столітті» (Одеса, 10-12 грудня 2014 року). – С. 63-68. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://economics.opu.ua/files/science/ipreed/2014/63.pdf>

References

1. *Len V. S.* Accounting and analytical support: definition of the concept / V. S. Len [Electronic resource]. – Access mode: <file:///C:/Users/eldorado/Downloads/oblikovo-analitichne.pdf>
2. *Shankret A. M.* The mechanism of formation of accounting and analytical support for the management of the economic safety of the enterprise / A. M. Shanthrret, M. M. Karaim // Global and national problems of the economy. – Issue 16. – 2017. p. 525-529. [Electronic resource]. – Access mode: <http://global-national.in.ua/archive/16-2017/105.pdf>
3. *Bondarchuk N. V.* Accounting and analytical support for the management of the company's economic security / N. V. Bondarchuk, Y. M. Nikolaichuk // Effective Economics. – No. 12. – 2016. [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5410>
4. *Haiduk I. S.* Accounting and Analytical Support for Managing the Economic Security of the Enterprise / I. S. Haiduk // Economic Bulletin of the University: Economics and Management. – Issue No. 28/1. – 2016 pp. 33-39. [Electronic resource]. – Access mode: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?
5. *Shankret A. M.* Accounting and Analytical Support for Managing the Economic Security of the Enterprise / A. M. Shanthrret. // Bulletin of the Association of Doctors of Philosophy of Ukraine. – 2015. – No. 1. [Electronic resource]. – Access mode: elibrary.nubip.edu.ua/15960/1/12tly.pdf
6. *Kirsanova V. V.* Accounting and analytical support as an component of the functioning of the system of economic security of the enterprise / V. V. Kirsanova, O. M. Faschenko // V International scientific and practical internet conference "Problems of the market and development of regions of Ukraine in the XXI century" (Odessa, December 10-12, 2014). – P. 63-68. [Electronic resource]. – Access mode: <http://economics.opu.ua/files/science/ipreed/2014/63.pdf>

УДК 657.6

Матковський П. Є., Сас Л. С., Шеленко Д. І.

МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ НОРМУВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Обґрунтовано елементи осучаснення системи внутрішнього контролю в агроформуваннях. Визначено низку чинників всестороннього впливу на контроль, як функцію управління в сільськогосподарських підприємствах.

Ключові слова: модернізація, агроформування, система контролю, нормування контролю, бухгалтерський облік, оцінка управління, достовірність інформації, ступінь складності системи.

Matkovskiy P. E., Sas L. S., Shelenko D. I.

MODERNIZATION OF THE INTERNAL CONTROL SYSTEM FOR AGRICULTURAL ENTERPRISES

The elements of modernization of the internal control system in agricultural enterprises are substantiated. A number of factors of all-round influence on control as a function of management in agricultural enterprises are determined.

Key words: modernization, agroforming, control system, control rationing, accounting, management assessment, reliability information, degree of complexity of the system.

Вступ. Порядок внутрішнього контролю визначає формування низки методик і заходів, котрі впроваджуватимуться керівництвом агроформувань для організованої, результативної фінансово-господарської діяльності, запоруки збереження майна, постійного виявлення, коригування і відвертання помилок та викривлення інформації, вчасної підготовки та подачі форм фінансової звітності.

Як зазначає М. В. Тарасюк, зростання виомог до достовірності фінансової звітності змінило підходи до аналізу системи внутрішнього контролю в організації підприємства [1, с. 431].

Серед науковців, які приділяли увагу питанням модернізації системи нормування внутрішнього контролю на сільськогосподарських підприємствах вирізняються такі, як: В. Д. Андреев, Е. А. Аренс, М. С. Пушкар, П. Т. Саблук, Р. А. Сагайдак, Л. С. Стецюк, М. В. Тарасюк, Б. Ф. Усач, В. О. Шевчук, С. М. Хомовий та ін.

Сьогодні у літературних джерелах типовою точкою зору є тлумачення ефективності системи нормування внутрішнього контролю через

призму аналізу й коригування таких її елементів: сфери контролю, системи бухгалтерського обліку, механізмів контролю.

Постановка завдання. Метою статті є окреслення ключових чинників впливу на систему нормування контролю, котрі б сприяли модернізації розвитку сільськогосподарських підприємств.

Результати. Доречно вважати, що поняття внутрішнього контролю у сільськогосподарських підприємствах охоплює низку таких процесів, які виходять далеко за межі звичайної перевірки бухгалтерського обліку. В сучасних умовах воно демонструє собою інструмент забезпечення регламентованих українським законодавством, внутрішніми розпорядчими документами цілей підприємства.

Ознайомлення із структурою внутрішнього контролю на сільськогосподарських підприємствах дає змогу:

- оцінити тип ймовірних істотних викривлень;
- визначити факторні ознаки, які обумовлюють істотні спотворення;
- розробити тестування підконтрольної системи.

Пріоритетними, на думку М. В. Тарасюка, є такі напрями оцінки ефективності як: роль керівництва у формуванні мети і постановці завдань підприємства і окремих його структурних підрозділів, відповідність цим завданням структури організації, існування ефективної системи документування та звітності, розподіл повноважень, авторизація, моніторинг для досягнення поставлених цілей [1, с. 374].

Проаналізувати доречно всі елементи системи внутрішнього контролю агроформувань. У такому випадку суб'єкту зовнішньої перевірки слід опиратися на власний досвід роботи з системами контролю; уточнювати важливу інформацію у керівника підприємства, його заступників, спеціалістів, виробничого та обслуговуючого персоналу підприємства, вивчати документи і записи; оцінювати сферу і види економічної діяльності підприємства, його структурних підрозділів, фіксувати нові розуміння.

Аналіз контрольного середовища, що склалося на сільськогосподарському підприємстві включає в себе два аспекти. З одного боку, необхідно вивчити всі нормативно-розпорядчі документи, які діють на підприємстві; з іншого боку, навіть при добре і грамотно прописаних контрольно-організаційних і нормативно-організаційних документах їх виконання може бути неякісним, тому необхідно перевіряти проведення всіх фінансово-господарських операцій, дати їх проставлення, виправлення, підчищення, вірогідність печаток та штампів.

Аналізуючи складові контрольного середовища, до уваги беруть такі елементи:

- принцип прозорості й етичних цінностей (необхідні елементи, які впливають на ефективність структури, керівництва та моніторингу засобів контролю);

- врахування керівництвом рівня компетентності для певних видів робіт і того, як ці рівні перетворюються в необхідні вміння, навички і знання;

- участь в системі контролю осіб, наділених керівними повноваженнями (ступінь їх участі і ретельна перевірка діяльності, інформації, яку вони отримують; середовище, в якому вони ініціюють важливі питання і домагаються їх вирішення; їх взаємозв'язок з внутрішніми і зовнішніми аудиторами);

- специфіка роботи менеджера (бачення керуючого шляхів подолання ризиків, стиль ведення бізнесу у плані підготовки бухгалтерської документації, ставлення до персоналу);

- організаційна побудова (сукупність елементів, взаємодія котрих покликана планувати, управляти, мотивувати і контролювати роботу підприємства, з метою досягнення поставлених цілей);

- передача повноважень і відповідальності (спосіб передачі повноважень і відповідальності за операційну діяльність і спосіб встановлення взаємовідносин при підготовці звітності і створенні ієрархій) [2, с. 137];

- позиціонування щодо людських ресурсів (підбір, орієнтація, навчання, оцінка, консультації, стимулювання, компенсаційні та виправні заходи).

Розуміння контрольного середовища має особливе значення при вивченні питань, пов'язаних з ризиком шахрайства. Необхідно вивчити, яким чином керівник сільськогосподарського підприємства створює атмосферу чесної, етичної поведінки і які використовуються засоби контролю для запобігання зловживань.

Після оцінки внутрішнього контролю слід приступити до аналізу постановки бухгалтерського обліку. На даному етапі необхідно перевірити точність виконання процедур збору даних, їх ресстрації та обробки, як в системі бухгалтерського фінансового обліку, так і оперативно-технічного аналізу, характер формування і використання документації, як обліковими розробниками, так і фахівцями й керівниками всіх рівнів.

Для управління сільськогосподарським підприємством потрібна своєчасна і достовірна інформація про всі зміни наявності і руху матеріалів, основних засобів, тварин, витрати на виробництво і вихід продукції сільського господарства та ін. Маючи в своєму розпорядженні такі дані, можна приймати обґрунтовані управлінські рішення.

Стримуючим чинником поліпшення управління контролем, на думку П. Т. Саблука, є недостатня послідовність у реалізації принципів системного підходу, що проявляється в недосконалому правовому регулюванні організації та управління контролем, відсутність аналізу результатів і ефективності здійснюваного контролю, належного рівня зв'язків в існуючій системі управління економічним контролем, системи фінансування діяльності органів на рівні внутрішньогосподарського контролю [3, с. 51].

В ході аналізу ведення системи бухгалтерського обліку вивчаються установчі документи, облікова політика та звітність сільськогосподарських підприємств, а також оцінюється ступінь складності даної системи. У методологічному та методичному розділах облікової політики вивчаються альтернативні підходи, які господарюючий суб'єкт розглядав при виборі системи обліку, і визначаються точки, що містять найбільш істотний ризик в порушенні порядку ведення бухгалтерського обліку. Велике значення має оцінка рівня механізації і автоматизації бухгалтерського обліку, програмні продукти, які застосовуються на підприємстві.

Аналіз ризику внутрішнього контролю до речно фіксувати документально, оскільки кожен момент виявлення ризику, який виходить за критичні межі мусить підкріплюватися доказами, отриманими в процесі оцінки засобів контролю.

Про надійність внутрішнього контролю і мінімальний рівень ризиків свідчать:

- нумерація документів, яка дозволяє переконатися в тому, що всі операції відображені в обліку (повнота); всі операції відображені в обліку тільки один раз (існування);

- дозвіл на проведення операції, яка повинна здійснюватися до передачі ресурсів (санкціонування);

- незалежні перевірки, що включають перевірку роботи, виконаної іншими особами (оцінка);

- звірку банківських виписок, порівняння субрахунків з синтетичними рахунками Головної книги, порівняння даних проведеної інвентаризації з даними бухгалтерського обліку;

- документування, яке надає докази по зроблених операціях є основою для визначення відповідальності за виконання і відображення операцій (існування і оцінка);

- розподіл обов'язків, що дає впевненість у тому, що окремі особи не виконують не сумісні з їх роботою службові обов'язки. З точки зору контролю службові обов'язки вважаються несумісними, коли, наприклад, конкретна особа має можливість викрасти актив і в той же час приховати цю крадіжку (існування і походження);

- фізичні засоби контролю, які передбачають застосування охоронних до пристроїв, обмеження доступу заборонених ділянок з використанням певних засобів і комп'ютерних програм [4, с. 79].

Методика поелементної оцінки системи внутрішнього контролю в сільськогосподарських підприємствах, з нашої точки зору, носить суб'єктивний характер і багато в чому визначається професійною компетентністю перевіряючих осіб. Однак, вона відповідає чинній законодавчій базі та концепції COSO [5, с. 88].

Для встановлення рівня ефективності системи внутрішнього контролю витрат на виробництво у сільськогосподарських підприємствах доцільним є застосування методу тестування.

Моделювання як спосіб відображення виробничо-фінансових відносин активно використовується економічними суб'єктами. Так,

система бухгалтерському обліку, представляє інформаційну модель підприємства. Таку ж модель репрезентує і система внутрішнього контролю. Її роль в системі управління господарюючим суб'єктом важко переоцінити. Ступінь адекватності розкритих в бухгалтерському обліку господарських операцій, їх законність і доцільність здійснення безпосередньо впливає на характер функціонування сільськогосподарських підприємств у цілому.

На сучасному етапі розвитку контролю досить велика увага приділяється аналізу якості системи внутрішнього контролю саме на зовнішньому рівні, хоча і на внутрішньому дана проблема є вельми затребуваною і необхідною для нормального функціонування підприємства. Спрямована на формування ефективного контрольного середовища, оцінка його якості сприяє оптимізації процесів управління, підвищенню ролі контролю в інформаційній системі сільськогосподарських підприємств. Це особливо актуально в умовах світової економічної кризи, коли підприємства стоять перед складним завданням оптимізації використання виробничих ресурсів, формування гнучкої системи прийняття управлінських рішень і контролю за ними.

Якщо система управління ризиками ефективна, вона надзвичайно виправдовує понесені витрати. Запропонована в концепції COSO модель управління ризиками складається з декількох взаємопов'язаних компонентів, представлених нижче.

Концепція COSO передбачає, що служба внутрішнього контролю відстежує і оцінює ефективність системи внутрішнього контролю організації. При цьому пріоритетну увагу приділяється відстеженню та оцінці ефективності існуючої системи управління ризиками.

З одного боку, ця концепція спрямована на виявлення подій, які можуть впливати на діяльність агроформування і управління ризиками, пов'язаними з цими подіями. З іншого боку, ключовим елементом даної концепції, що відповідає за вдосконалення і підвищення ефективності діяльності підприємства, оперативну ідентифікацію та управління його ризиками, а також за забезпечення відповідності розвитку є система внутрішнього контролю.

Компоненти управління ризиками в системі внутрішнього контролю в сільськогосподарських підприємствах, згідно концепції COSO:

- *постановка цілей*: стратегічні цілі, тактичні цілі (поточні, реалізаційні, позареалізаційні);

- *внутрішнє середовище*: філософія, ризик-апетит, чесність, етичні цінності й компетенція працівників, делегування повноважень і відповідальності, стандарти в сфері управління кадрами;

- *визначення подій*: ризики та перспективи, переваги та недоліки, які слід оцінити;

- *оцінка ризиків*: ймовірність виникнення, ступінь впливу;

- *реагування на ризик*: відхилення, зменшення, перерозподіл, сприйняття;

- *засоби контролю*: управління інформаційними технологіями, управління безпекою, визначення інформаційно-технологічної інфраструктури, розробка та обслуговування програмного забезпечення;

- *моніторинг* – постійне спостереження за діяльністю підприємства з метою визначення дій та засобів контролю в часі.

Внутрішня ревізія і внутрішній контроль в сільськогосподарському підприємстві будуть ефективними тоді, коли оцінена ефективність управління ризиками та розроблено рекомендації щодо їх оптимізації, що відповідає сутності ризик-орієнтованого внутрішнього контролю.

Висновки. Серед заходів, які допоможуть підвищити ефективність встановлених процедур внутрішнього контролю та найбільше відповідають специфіці модернізації сільськогосподарських підприємств, пропонуємо такі:

1. Встановлення списку первинних документів, які відображатимуть інформацію про виконання керівниками, діловодами, спеціалістами і виробничниками їх прямих посадових обов'язків.

2. Розробка специфічного виду посадових інструкцій, які б враховували, з одного боку, особливості галузі, а з іншого – загальноприйняті правила і процедури планування, організації, мотивації і контролю діяльності на етапах проведення господарських операцій.

3. Визначення показника екстремуму для об'єкта контролю.

4. Встановлення видів і способів здійснення контролю, максимально адаптованих до осередка внутрішнього контролю, який включає:

- стиль роботи керівника сільськогосподарського підприємства, керівників структурних підрозділів і провідних фахівців;

- адекватне розуміння керівництвом ролі внутрішнього контролю в управлінні підприємством;

- конкретні дії керівників усіх рівнів в плані організації ревізії та системи внутрішнього контролю та заходів щодо її вдосконалення;

- організаційний статус і наявність ревізійних комісій;

- визначення і документальне закріплення процедур контролю;

- оформлення повноважень і відповідальності працівників підприємства, способів інформування працівників про встановлені правила;

- вивчення керівниками, виявлених в результаті контролю відхилень і своєчасне прийняття ними відповідних рішень;

- чітку роботу системи комунікацій та інформаційного забезпечення управління, налагодженість систем нормування витрат і контролю за відхиленнями, підготовки фінансової звітності для зовнішніх і внутрішніх користувачів;

- дотримання чинного законодавства щодо роботи з усіма органами зовнішнього контролю.

Література

1. *Тарасюк М. В.* Контролінг в управлінні торговельними мережами: теорія, методологія, практика: монографія / М. В. Тарасюк. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. – 548 с.

2. *Пушкар М. С.* Історія обліку і контролю господарської діяльності: Навч. посібник / М. С. Пушкар, Н. В. Гавришко, Р. В. Романів– Тернопіль: Kart – blank, 2003. – 223с.

3. *Саблук П. Т.* Аналіз і контроль в управлінні сільськогосподарським виробництвом / П. І. Гайдучський, С. С. Габор, П. Т. Саблук, В. В. Стечишин. – К.: Урожай, 1986. – 104 с.

4. *Стецюк Л. С.* Організація аналітичної роботи на сільськогосподарських підприємствах / Л. С. Стецюк // Облік і фінанси АПК – 2009. – № 2. – С. 77-83.

5. *Хомовий С. М.* Інформація та її особливості в сільськогосподарських підприємствах / С. М. Хомовий // Облік і фінанси АПК. – 2009. – № 2. – С. 87-89.

References

1. *Tarasiuk M. V.* Kontrolinh v upravlinni torhovelnyhnykh merezhamy: teoriia, metodolohiia, praktyka: monohrafiia / M. V. Tarasiuk. – K.: Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, 2010. – 548 s.

2. *Pushkar M. S.* Istoriia obliku i kontroliu hospodarskoi diialnosti: Navch. posibnyk / M. S. Pushkar, N.V. Havryshko, R. V. Romaniv– Ternopil: Kart – blank, 2003. – 223s.

3. *Sabluk P. T.* Analiz i kontrol v upravlinni silskohospodarskym vyrobnytstvom / P. I. Haidutskyi, S. S. Habor, P. T. Sabluk, V. V. Stechysyn. – K.: Urozhai, 1986. – 104 s.

4. *Stetsiuk L. S.* Orhanizatsiia analitychnoi roboty na silskohospodarskykh pidpriemstvakh / L. S. Stetsiuk // Oblik i finansy APK – 2009. – № 2. – S. 77-83.

5. *Khomovyi S. M.* Informatsiia ta yiyi osoblyvosti v silskohospodarskykh pidpriemstvakh / S. M. Khomovyi // Oblik i finansy APK. – 2009. – № 2. – S. 87-89.

УДК 33:631.1
ББК 65.012.41:20.18

Левандівський О. Т.

МЕТОДОЛОГІЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

У статті досліджено методологію інвестиційного забезпечення сільського господарства. У тенезі цієї проблеми показано основні підходи дослідження. Наголошується, що сучасне ведення сільського господарства тісно пов'язане з інвестиційною діяльністю. Акцентовується увага на особливості ведення сільського господарства, що обумовлено специфікою цієї галузі виробництва. Обґрунтовуються методологічні принципи, які пропонується об'єднати в чотири групи: засадничі, загальні, специфічні та інструментальні.

Обґрунтовано, що при організації і веденні сільськогосподарського виробництва, а також при розробці заходів з вдосконалення його організаційно-економічного механізму необхідно враховувати, особливості сільськогосподарської діяльності без яких неможливо досягти високого рівня ефективності виробництва.

Ключові слова: інвестиційне забезпечення, сільське господарство, інвестування.

Levandivskiy O. T.

METHODOLOGY OF INVESTMENT PROVIDING OF AGRICULTURE

Annotation. *In the article methodology of the investment providing of agriculture is investigated basic approaches of research are shown. In genesis of this problem. It is marked that the modern conduct of agriculture it is closely constrained with investment activity. Attention is accented on the feature of conduct of agriculture, that conditioned by the specific of this industry of production. Methodological principles that it is suggested to unite in four groups are grounded: fundamental, general, specific and instrumental.*

It is marked that during organization and conduct of agricultural production, and also at development of measures on perfection of him organizationally-economic mechanism it is necessary to take into account, the feature of agricultural activity without that it is impossible to attain high level of efficiency of production.

Keywords: investment providing, agriculture, investing.

Вступ. Сучасне інвестування сільського господарства в сучасних умовах ринкових відносин неможливе без розробки методології комплексного аналізу інвестиційного забезпечення цього процесу. Вирішення цього завдання передбачає формування і використання

відповідних принципів, що представляють в сукупності логічно завершену систему дослідження.

Наявність значної кількості наукових публікацій, присвячених аспектам оцінки ефективності вкладення інвестицій в інновації, не виключає існування неопрацьованих питань, пов'язаних з адаптацією відомих методичних рекомендацій до сучасних реалій розвитку сільського господарства. Багато прикладних проблем все ще викликають необхідність теоретично-методичного розвитку або вдосконалення. Останнє особливо актуально в умовах зростаючої дії нових технологій на конкурентоспроможність організації, посилення значущості нематеріальних активів у формуванні економічного зростання господарюючих суб'єктів і розширеного капіталовкладення в інтелектуальний ресурс.

Постановка завдання. На даному етапі наукової роботи поставлено основне завдання – пізнання інвестиційного забезпечення сільськогосподарської діяльності в сучасних умовах господарювання. Суть цієї визначальної мети розкривається через виділення специфіки господарювання сільськогосподарських товаровиробників.

Результати. До теперішнього часу невіршеною залишається проблема пошуку шляхів

встановлення динамічної відповідності між інвестиційною забезпеченістю і самим розвитком сільського господарства. Ця обставина стримує вирішення завдань інтенсивного впровадження нових технологічних досягнень і, як наслідок, удосконалення якості продукції, задоволення зростаючих потреб покупців і росту конкурентоспроможності аграрних формувальників.

Ці і інші проблеми свідчать про те, що потрібне проведення комплексних досліджень, в основі яких лежали б шляхи, форми і методи, що забезпечують розвиток сільського господарства на основі підвищення його інвестиційної активності з урахуванням сучасних вимог економічного середовища. Але перш ніж перейти до їх розгляду, необхідно зупинитися на особливостях аналізу сільського господарства, що обумовлено специфікою цієї галузі виробництва.

По-перше, результати господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників багато в чому залежать від природних умов. Оскільки дощі, засухи, морози і інші аналогічні явища можуть значно зменшити збори урожаю, понизити продуктивність праці і інші показники, тому при аналізі інвестиційної забезпеченості сільського господарства необхідно враховувати ризиковий характер землеробства і природні умови кожного року і конкретного господарства. Для отримання правильних висновків про рівень стійкого функціонування галузі з урахуванням інвестиційної складової показники поточного року повинні зіставлятися не з минулим роком а з середніми даними за 3-5 років.

По-друге, для сільського господарства характерна сезонність виробництва. У зв'язку з цим протягом року неритмічно використовуються трудові ресурси, техніка, матеріали, нерівномірно реалізується продукція, надходить виручка, що обумовлює необхідність мати певний запас фінансових і оборотних коштів. Цю особливість також необхідно враховувати при аналізі таких показників, як інвестиційна забезпеченість і використання основних засобів виробництва, земельних і трудових ресурсів.

По-третє, в сільському господарстві виробничий цикл дуже тривалий і не співпадає з робочим періодом. Багато показників можна розрахувати тільки у кінці року. У зв'язку з цим має місце істотний часовий лаг, необхідний для аналізу ефективності інвестиційних вкладень в інновації, оцінки динамічного функці-

онування сільського господарства з урахуванням інвестиційної складової.

По-четверте, на рівень розвитку сільськогосподарського виробництва впливають не лише економічні, але і хімічні, і біологічні, і фізичні закони, оскільки ця галузь має справу з живими організмами.

Це ускладнює аналіз інвестиційної забезпеченості сільського господарства і оцінку економічної ефективності вкладених фінансових ресурсів.

По-п'яте, природні особливості землі, яка виступає як основний засіб аграрного виробництва, нерозривно пов'язані з кліматичними умовами. Продуктивність землі відрізняється від інших засобів виробництва, по яких точно відома економічна ефективність і виробнича потужність, вона не піддається точному обліку, і під впливом різноманітних чинників може міняти економічний і природний характер. Окрім цього, вона має такі особливості, як невеликий рівень продуктивності праці, універсальність виробництва, слабка концентрація, багатогалузевий характер. У зв'язку з цим аналіз і оцінка інвестиційного забезпечення сільського господарства повинні надати допомогу керівництву високопродуктивно використовувати землі, послідовно розвивати найбільш корисні в умовах господарства напрями інвестування.

По-шосте, сільське господарство виділяється від інших галузей економіки тим, що частина його продукції споживається на власні цілі в якості засобів виробництва: насіння, фураж, тварини, тому товарна продукція, як правило, набагато менше валової в порівнянних цінах. Залежність відновлення виробництва від результатів попередніх років визначає необхідність врахування в процесі аналізу і оцінки інвестиційної забезпеченості сільського господарства потреби в додаткових фінансових вкладеннях для збереження відтворювального потенціалу галузі.

По-сьоме, для оцінки ефективності інвестування сільського господарства застосовують багато специфічних показників у вигляді врожайності, продуктивності худоби, жирності молока та ін.). Загальні показники, використовувані в усіх галузях народного господарства у вигляді собівартості продукції, прибутку, рентабельності, оборотності засобів і ін., відображають специфіку аграрного виробництва, що обумовлює особливості його аналізу.

По восьме, в сільському господарстві більше, ніж в інших галузях економіки, є кількість

однотипних підприємств, що здійснюють виробництво приблизно в однакових природних умовах. Тому тут можна широко застосовувати міжгосподарський порівняльний аналіз. Це дозволяє точніше оцінювати результати інвестиційної забезпеченості і привабливості, а також використовувати в процесі аналізу такі прийоми як: зіставлення паралельних і динамічних рядів, аналітичні угруповання, кореляційний, багатовимірний порівняльний аналіз та ін.

По-дев'яте, результати роботи сільськогосподарських товаровиробників істотно залежать від їх місцезонашування. Територіальна розосередженість, обумовленість наявністю залізничних станцій, переробних, ремонтних, постачальницьких підприємств, стану дорожньої мережі, обумовлюють слабку інвестиційну концентрацію виробництва, що необхідно враховувати в процесі аналізу розвитку сільського господарства.

По-десяте, значна капіталоемність аграрного виробництва, а також висока еластичність цін на продовольство визначають низьку рентабельність інвестиційних вкладень, можливість великого розмаху коливання цін, що дестабілізує соціально-економічну ситуацію і інвестиційну привабливість галузі. Ці особливості доцільно враховувати в процесі дослідження розвитку сільського господарства з урахуванням його інвестиційної забезпеченості.

По-одинадцять, тісний взаємозв'язок сільського господарства з розвитком сільських територій і відтворенням сільського населення обумовлює необхідність в процесі аналізу враховувати рівень інвестиційної підтримки галузі як засобу збереження сільського способу життя і культури, історично освоєних ландшафтів, інвестиційного відтворення кількості і якості місцевих трудових ресурсів збереження соціально-культурного генотипу країни в цілому.

Виділення вказаних особливостей аналізу інвестиційного забезпечення сільського господарства дає можливість перейти до розгляду методологічних принципів дослідження цього процесу, які пропонується об'єднати в чотири групи: засадничі, загальні, специфічні і інструментальні. Перші (об'єктивність, наукова обґрунтованість, системність і комплексність, істотність і оптимальність, виділення провідної ланки, оперативність, кількісна визначеність, адекватність, порівнянність, ефективність) розкривають основні вимоги,

що пред'являються до економічного аналізу в цілому. Другі (узгодженість, обумовленість, єдність, спадкоємність, невизначеність, розмежування), такі, що відносяться до концептуальних, мало залежать від специфіки галузі економіки і визначають загальні вимоги до аналізу стійкого розвитку явища, об'єкту дослідження на основі інвестиційного забезпечення. Треті (обмеженість природних ресурсів і триєдність основи розвитку) – безпосередньо пов'язані з сільським господарством, враховують його особливості, і четверті – група принципів, що відображають інструментальну спрямованість дослідження розвитку сільського господарства з урахуванням інвестиційної складової. Розглянемо змістовний аспект кожної з виділених груп принципів, реалізація яких дозволяє більш глибоко і цілеспрямовано провести аналіз механізму розвитку сільського господарства з урахуванням інвестиційної забезпеченості.

Так, своєрідним механізмом, на базі якого формується система поглядів на явище, що вивчається, а згодом і на організаційно-методичні основи дослідження, виступають засадничі принципи економічного аналізу, серед яких, на наш погляд, слід виділити наступні:

об'єктивність результатів, отриманих на основі проведених досліджень, тобто їх незалежність від впливу суб'єктивних дій на достовірність розрахунків і висновків;

наукова обґрунтованість, що передбачає врахування вимог економічних законів розвитку виробництва, використання досягнень НТП, новітніх методів економічних досліджень;

комплексність аналітичних заходів, що охоплюють усі ланки і сторони фінансово-господарської діяльності підприємства з точки зору поставленої мети;

системність, що вимагає розгляду взаємодіючих елементів в їх взаємозв'язку, взаємозалежності і єдності, ув'язки кожного з напрямів стратегічного аналізу з іншими напрямками, що утворюють в їх взаємозв'язку систему, забезпечуючи, таким чином, повноту, реальність висновків;

істотність і оптимальність отриманих результатів для ухвалення раціональних управлінських рішень;

принцип виділення провідної ланки (при відборі найбільш прийнятних варіантів в портфель інвестицій);

оперативність і своєчасність отримання вихідних аналітичних даних, котрі означають, що час і тривалість дослідження повинні сприяти ухваленню рішень в потрібний момент;

адекватність, що передбачає відповідність виробленої методики, або моделі аналізу, що описує реальні господарські процеси і явища. Порушення цього принципу приведе до помилкових розрахунків і висновків;

порівнянність аналізованих показників, що обумовлюють можливість порівняння в аналітичних розрахунках і оцінках тільки якісно однорідні величини, за винятком методів, що наводять показники до безрозмірних величин, наприклад, в кореляційно-регресійному аналізі;

ефективність аналізу, суть якого полягає в тому, що витрати на його проведення повинні давати багатократний ефект.

Друга група концептуальних принципів, мало залежних від специфіки ведення сільського господарства, визначає загальні вимоги до аналізу розвитку явища, об'єкту дослідження на основі інвестиційного забезпечення:

принцип узгодженості різнорівневих (макро-, мезо- і мікро-) інтересів і цілей при реалізації головних завдань інвестиційного забезпечення розвитку явища, об'єкту дослідження;

принцип обумовленості стану інвестиційної забезпеченості;

принцип єдності процесу довгострокового ефективного розвитку на основі інвестиційних вкладень в інновації і вдосконалення ринкової економіки, їх функціонально-детермінованому взаємозв'язку з об'єктивною дійсністю;

принцип спадковості і багатоаспектності різних видів і форм виконання інвестиційних вкладень в динамічне функціонування досліджуваного явища, що дозволяє разом з раніше використовуваними формами застосовувати нові, які адекватні сучасним реальним економічним умовам;

принцип невизначеності, який дозволяє визначити розвиток явища, об'єкту дослідження на основі інвестиційного забезпечення не лише як процес знаходження найкоротшого шляху до досягнення мети, але і як одночасний пошук і коригування цілей розвитку;

принцип розмежування двох сторін, що характеризує розвиток явища, об'єкту дослідження з урахуванням інвестиційної складової: з одного боку, цей процес слід розглядати в часі і просторі, що має певні якісні параметри, рушійні сили якого є діяльність суб'єктів

територіального економічного простору, з іншого – це сукупність форм і методів, за допомогою яких здійснюється на практиці процес стабілізації економіки територіальної освіти.

Принципи третьої групи безпосередньо пов'язані з сільським господарством і враховують його особливості, а саме: принцип розуміння і прийняття того, що природні ресурси об'єктивно обмежені в процесі їх використання для досягнення ефективного функціонування сільського господарства на основі інвестиційного забезпечення; принцип триєдності основи розвитку сільського господарства з урахуванням інвестиційної складової, що припускає взаємозв'язок виробничих, соціально-економічних і екологічних процесів, які можуть бути типологізовані на основні і специфічні.

І четверті – це група принципів, що дозволяють полегшити процес дослідження і оцінки розвитку сільського господарства з урахуванням інвестиційної складової з інформаційно-обчислювальної точки зору:

принцип моделювання, тобто складання економіко-математичної моделі і оцінки розвитку сільського господарства на основі інвестування інновацій з урахуванням альтернативних сценаріїв;

принцип автоматизованої системи обробки інформації (АСОІ), тобто формування бази даних програмного комплексу для стеження за динамічним процесом розвитку суб'єкта економіки;

принцип альтернативності, що передбачає використання різних методів дослідження і оцінки розвитку сільського господарства з урахуванням інвестиційної складової, дозволяє вибрати найбільш доступні з інформаційно-обчислювальної точки зору і такі, що в той же час відповідають завданням дослідження;

принцип багатокритеріальності що передбачає застосування багатовимірного порівняльного аналізу розвитку сільського господарства на основі інвестиційного забезпечення і вибір найпривабливішого варіанту з числа даних альтернатив;

принцип диференціації чинників, що дозволяє визначити на основі багатофакторного підходу найбільш значущу групу чинників (чи чинник), здатних в абсолютно конкретний період часу активізувати процес розвитку.

Висновки. Реалізація вказаних підходів дослідження дозволяє більш глибоко і цілеспрямовано провести аналіз забезпеченості розвитку сільського господарства на осно-

ві інвестиційного забезпечення. При цьому оцінка ефективності використання останніх значною мірою залежить від обґрунтованості методології рішення поставлених проблем, що представляють в сукупності логічно завершену систему дослідження. Вважаємо, що його найважливішим напрямом повинно стати комплексне застосування методів і підходів, що виявляють джерела і чинники ефективності інвестиційного забезпечення розвитку сільськогосподарства в умовах постіндустріальної економіки.

Література

1. Гудзинський О. Д. Формування системи інвестиційного забезпечення стратегічного розвитку сільськогосподарських підприємств / О. Д. Гудзинський // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). – 2013. – № 4. – С. 5–8.
2. Мерзлов А. С. Разработка программ развития сельских территорий хозяйства в Германии / А. С. Мерзлов, Н. А. Леонова // АПК: Экономика и управление. – 2009. – № 1. – С. 87–90.
3. Стратегічні напрями інституційного забезпечення розвитку аграрного сектору в Україні (аналітична доповідь). – К. : НІСД, 2014. – 45 с.

УДК 658.15 : 005.934 (043.3)

Ємець О. І.

ЗМІСТОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглянуто дискусійні питання щодо визначення поняття «економічна безпека підприємства». Узагальнено й критично проаналізовано підходи різних авторів щодо сутності даного поняття у вітчизняній та зарубіжній літературі. Запропо-

новано ієрархію рівнів економічної безпеки.

Ключові слова: підприємство, безпека, економічна безпека підприємства, рівні економічної безпеки.

Yemets O. I.

CONTENT CHARACTERISTICS OF ECONOMIC SAFETY OF THE ENTERPRISE

The article discusses the issues of definition of "economic safety of the enterprise". The approaches of different authors in the domestic and foreign countries are generalized and critically analyzed. A hierarchy of levels of economic security is proposed.

Key words: enterprise, security, economic safety of the enterprise, levels of economic security.

Вступ. Під час дослідження низки підходів до визначення змістовної характеристики економічної безпеки підприємствам було встановлено, що існує багатовекторне розуміння сутності даної проблематики. Економічна безпека підприємства – це захищеність діяльності підприємства від негативних впливів зовнішнього і внутрішнього середовища, спроможність швидко усунути різноманітні загрози або при-

References

1. Hudzynskyi, O. D. «Formation of investment support strategic development of agricultural enterprises.» Collected Works of Tauride State Agrotechnological University 4 (2013): 5-8. Print.
2. Merzolov A. S. «Development of programs of development of rural territories of a facilities in Germany» Agrarian and industrial complex: Economy and management 1 (2009): 87-90. Print.
3. Strategic directions of institutional support of the agricultural sector in Ukraine (White Paper). Kyiv: NISS, 2014. Print.
4. Kharchenko, G. «The role of strategic management in raising potential agro-food farms.» Sustainable economic development 1 (2014): 56-61. Print.
5. New methodological approaches towards enhancement of pecuniary valuation of agricultural land / Mesel-Veseliak V. Y., Fedorov M. M. // Ekonomika APK. – 2016. – № 2. – P. 22.

стосуватися до зовнішніх умов без негативних наслідків для підприємства.

Можна констатувати, що в економічній науковій літературі відсутній єдиний підхід до оцінки економічної безпеки підприємства, що створює певні перепони на шляху до своєчасного попередження кризових явищ на підприємстві та знижує ефективність його функціонування.

Постановка завдання. Питання забезпечення економічної безпеки підприємств, які останнім часом набули особливої значущості, представлені в українській науковій літературі з позицій захисту від загроз та оцінки їх наслідків. У світовій практиці існують різні методики формування безпеки підприємства, які здебільшого мають стратегічну спрямованість, що супроводжують процеси якісних змін інноваційно-інвестиційного характеру, створюють умови для стійкої та ефективної діяльності.

Дані проблеми вивчали науковці: Дудка Ю. П. [2], Кузьменко В.В. [5], Пекна Г. Б. [7], Шемаєва Л. Г. [9] та інші.

Проте, у авторів відсутні єдині підходи щодо трактування дефініції «економічна безпека». Тому, нами запропоновано розглянути змістово-типологічну характеристику економічної безпеки підприємства.

Результати. Економічну безпеку підприємства доцільно розглядати як один із складових елементів загального поняття «безпека».

Наукова категорія «безпека» визначається з різних позицій:

- як стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства й держави від внутрішніх і зовнішніх загроз;

- з точки зору самостійності безпека визначається як стан суспільних відносин, при якому особистість, соціальна група, народ, країна (держава) може самостійно, суверенно, без втручання й тиску ззовні вільно обирати й здійснювати свою стратегію міжнародної поведінки, духовного, соціально-економічного й політичного розвитку;

- з позицій ризикованості безпека – це відсутність неприпустимого ризику, пов'язаного з можливістю завдання збитків;

- з урахуванням системного підходу безпека визначається як такий стан складної системи, коли дія зовнішніх і внутрішніх чинників не призводить до погіршення системи або до неможливості її функціонування й розвитку.

Аналогічно до цих підходів, еволюція визначення «економічна безпека підприємства»

пройшла багато переосмислень у зв'язку із змінами типів економічних систем, а також з урахуванням впливу чинників внутрішнього та зовнішнього середовища.

За ринкових умов господарювання вирішального значення набуває економічна безпека всіх суб'єктів підприємницької діяльності.

Історичний аспект є основою вивчення будь-якої наукової категорії, адже це допомагає детальніше розкрити її зміст. Так як історичні корені розвитку наукової категорії «економічна безпека підприємства» не є актуальними без дослідження її сучасних особливостей, то без дослідження історичного аспекту неможливо повністю її ідентифікувати. У результаті проведеного нами дослідження виявлено, що на різних етапах розвитку категорії «економічна безпека підприємства» вона відіграла неоднакову роль у системі економічної безпеки держави.

Розглянувши історію розвитку поняття "економічної безпеки" у світовому масштабі, виділимо найважливіші етапи.

I етап. Простежується історія вирішення наукових проблем, пов'язаних з економічною безпекою, яка починається з використання Ф. Рузвельтом терміна «економічна безпека» при проведенні аналізу внутрішніх проблем Сполучених Штатів Америки. У 1934 році було прийнято перший нормативно-правовий акт з питань безпеки – закон «Про національну безпеку» та створено Федеральний комітет з економічної безпеки з метою підвищення рівня якості життя населення через забезпечення економічної безпеки держави. Основний акцент робився на забезпечення розвитку промисловості, в той час як економічна безпека підприємства поки що не виокремлюється. З цього часу вчені розвинених економічних держав активно та ефективно займалися дослідженнями економічної безпеки різних рівнів.

II етап. Розвиток економічної безпеки в 1940-60-х роках створено міжнародні асоціації забезпечення міжнародної економічної безпеки розвинених країн світу, зокрема: Міжнародний валютний фонд, Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Міжнародну асоціацію розвитку, Міжнародну фінансову корпорацію, Міжнародний центр по регулюванню інвестиційних спорів, Організація країн-експортерів нафти. У цьому випадку виділявся паливно-енергетичний сектор економіки та зосереджувалась увага розвинених країн світу на їх інтеграції та недопущенні паливної кризи.

III етап. Характеризується прийняттям країнами Західної Європи стратегії економічного методу забезпечення національної безпеки, в результаті чого ними створено механізм протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам. Забезпечення економічної безпеки підприємства розглядалось, у першу чергу, для забезпечення соціально-економічних інтересів працюючих.

IV етап. Відбулась зміна курсу країн колишнього СРСР з командно-адміністративної системи на формування ринкової економічної системи. Економічна безпека держав акцентувалась на збереженні їх економічної незалежності. У цей період підприємствам необхідно було перебудувати свою діяльність повністю під ринкові закони, чого багато з них не витримали. Економічну безпеку підприємствам тепер необхідно забезпечувати самостійно, а не очікувати цього від держави.

В 1994 році зростає активність вітчизняних вчених в області дослідження економічної безпеки України та підприємств. На сучасному етапі створено вагомі наукові школи провідних вчених, які займаються дослідженнями економічної безпеки.

V етап. Характеризується прийняттям країнами колишнього СРСР державних нормативно-правових актів з питань забезпечення національної економічної безпеки, які дозволяли формувати безпечне підприємницьке середовище.

інтенсивність виробництва, сучасне світове економічне співтовариство зіткнулось зі значними проблемами, які загрожують зниженням глобальної економічної безпеки.

Серед них можна виділити ключові: економічна відсталість країн, що розвиваються; економічні проблеми країн, що переходять від командно-адміністративної системи до ринкової; наближення продовольчої кризи; радіаційне зараження; значна залежність деяких країн від імпорту традиційних енергоносіїв; низький рівень використання альтернативних енергоносіїв; направлення значних фінансових ресурсів на запобігання війні та багато інших.

З метою систематизації та структурування необхідно провести поглиблений теоретичний аналіз поняття «економічна безпека підприємства», якає первинним рівнем в ієрархії рівнів економічної безпеки.

Враховуючи вищесказане, пропонуємо наступну ієрархію рівнів економічної безпеки (табл.1).

Рівень економічної безпеки підприємства залежить від того, наскільки ефективно його керівники будуть спроможні уникнути можливих загроз і ліквідувати негативні наслідки впливу елементів внутрішнього та зовнішнього середовища.

Парадигма економічної безпеки підприємства починається з параметрів ринкової успішності суб'єктів мікрорівня плавно переходячи на мезорівень.

Таблиця 1

Ієрархія рівнів економічної безпеки

№ п.п.	Рівень безпеки	Вид економічної безпеки
1.	Мікрорівень	Економічна безпека підприємств
2.	Мезорівень	Економічна безпека регіону
3.	Макрорівень	Національна економічна безпека
4.	Світовий	Міжнародна економічна безпека
5.	Глобальний	Глобальна економічна безпека

Примітка: складено автором на основі [3;10].

VI етап. Нова ера інтелектуальної глобальної економіки характеризується комплексною механізацією, автоматизацією, інформатизацією та електронізацією майже всіх бізнес-процесів. Але поряд з такими позитивними характеристиками, які дозволяють значно підвищити

В літературі не існує єдиного визначення поняття "економічна безпека підприємства", тому наведемо існуючі визначення в межах виділених підходів (табл. 2).

Узагальнивши підходи щодо визначення сутності поняття «економічної безпеки під-

приємства», на нашу думку можна виділити наступні напрямки:

- 1) стан: підприємства чи ефективного використання ресурсів;
- 2) захищеність діяльності підприємства, його потенціалу та інтересів;
- 3) комплекс різноманітних процесів, норм;
- 4) інші поняття економічної безпеки, які не можна віднести до жодного з трьох вище наведених.

Головна мета економічної безпеки підприємства полягає в тому, щоб гарантувати його

яких входять керівник, юрист, фінансист і керівник служби безпеки.

Одним з основних недоліків є здійснення оцінки економічної безпеки підприємства на підставі одночасного аналізу всіх напрямів функціонування підприємства, що є проблемним, оскільки передбачає збір великої кількості як статистичної, так і експертної інформації. Це істотним чином відбивається на формуванні системи показників оцінки економічної безпеки підприємства.

Для зміцнення економічної безпеки українських підприємств можна запропонувати наступні кроки:

Таблиця 2

Підходи до визначення поняття «економічна безпека підприємства»

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА»							
стан ефективного використання ресурсів	наявність конкурентних переваг	захищеність діяльності підприємства, його потенціалу та інтересів	взаємоузгодження інтересів підприємства з інтересами зовнішнього середовища	здатність до збалансованості та стійкості	зберігання комерційних таємниць	спроможність забезпечувати реалізацію своїх фінансових інтересів	комплекс різноманітних процесів, норм
Ресурсно-функціональний	Конкурентний	Захисний	Гармонізаційний	Стійкісний	Інформаційний	Фінансовий	Економіко-правовий
<i>Багатофункціональні підходи</i>			<i>Вузькофункціональні підходи</i>				

Примітка: складено автором на основі [1;4;6;8].

стабільне та максимально ефективне функціонування сьогодні і високий потенціал розвитку в майбутньому.

Функціональними складовими економічної безпеки підприємства є: фінансова, кадрова, техніко-технологічна, ресурсна, інтелектуальна, політико-правова, інформаційна, екологічна та силова.

Серед функціональних складових належного рівня економічної безпеки вважається провідною й вирішальною **фінансова**, оскільки вона є «двигуном» будь-якої економічної системи.

Підтвердженням актуальності проблеми вивчення економічної безпеки підприємств є усвідомлення її ролі керівниками підприємств і створення в організаційній структурі управління спеціальних підрозділів.

Служба безпеки суб'єкта господарювання завжди має бути готовою до подолання кризової ситуації. Тому, для управління безпекою доцільно сформувані кризові групи, до складу

у межах фінансової складової – застосування принципу дотримання критичних термінів кредитування; створення інформаційного центру, щоб постійно мати зведення про борги підприємства і перекрити канали витоку інформації: створення в структурі інформаційного центру спеціальної групи фінансових робітників, що перевіряла б податкові та інші обов'язкові платежі для виявлення можливої переоплати і надавала зведення про мало використувані основні виробничі фонди із метою їхнього можливого продажу; використання нових форм партнерських зв'язків;

у межах кадрової складової – наближення рівня оплати праці до показників розвинутих країн, притягнення робітників до управлінських функцій; підвищення кваліфікації робітників; зацікавленість адміністрації підприємства в працевлаштуванні безробітних; розвиток соціальної інфраструктури підприємства; підвищення матеріальної відповідальності робітників за результати своєї праці;

у межах технологічної складової – закриття низькорентабельних і збиткових підприємств; зміна системи оплати праці наукових кадрів; створення нових організаційно-виробничих структур; використання лізингу; активна участь у міжнародних виставках, семінарах;

у межах ресурсної складової – удосконалювання системи розрахунків; підвищення продуктивності праці; збільшення капіталовкладень у ресурсозбереження.

Висновки. Одним із порівняно нових, проте дедалі ширше вживаних, є поняття «економічної безпеки підприємства», яке є однією з найважливіших умов нормального функціонування і розвитку сфери підприємництва в економіці будь-якої країни.

На основі узагальнення підходів різних вчених на сутність поняття «економічна безпека», запропоновано ієрархію рівнів економічної безпеки і доведено, що поняття «економічна безпека підприємства» є взаємодоповнюючим до економічна безпека регіону, національна, міжнародна та глобальна економічна безпека.

Література

1. Гавловська Н. І. Об'єктивізація базису формування механізму забезпечення економічної безпеки підприємства // Наука й економіка. – 2014. – № 3. – С. 151-156.
2. Дудка Ю. П. Економічна безпека України у вимірах глобалізаційних процесів [Текст] : Автореферат дис. ... канд. економ. наук. Спец. 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – К., 2011. – 20 с.
3. Економічна безпека держави та суб'єктів підприємницької діяльності в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення [Текст] : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. інтернет конф. (15-16 травня 2014 р. м. Львів) / упоряд. А.М.Штангрет. – Львів : Укр. акад. друкарства, 2014. – 152 с.
4. Іващенко Г. А. Ідентифікація дефініції «економічна безпека підприємства» / Г. А. Іващенко, О. Ф. Ярошенко // Бизнес-Информ. – 2011. – № 9 (404). – С. 129–131.
5. Кузьменко В. В. Економічна безпека та сталий розвиток: взаємодія на регіональному рівні [Текст] : Автореферат дис. ... канд. економ. наук. Спец. 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки. – Донецьк, 2007. – 20 с.
6. Отенко І. П. Теоретичні засади економічної безпеки підприємства / І. П. Отенко, О. Ф. Ярошенко // Культура народів Причорномор'я. – 2010. – № 196. – С. 165–168.
7. Пекна Г. Б. Національна економічна безпека за умов міжнародної регіональної інтеграції [Текст] : Авто-

реферат дис. ... канд. економ. наук. Спец. 21.04.01 – економічна безпека держави. – К., 2011. – 21 с.

8. Рожков В. О. Підходи до визначення сутності поняття економічної безпеки // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – № 10. – С. 478-480.

9. Шемаєва Л. Г. Економічна безпека підприємств у стратегічній взаємодії з суб'єктами зовнішнього середовища [Текст] : Автореферат дис. ... доктора економічн. наук. Спец. 21.04.02 – економічна безпека суб'єктів господарської діяльності. – К., 2010. – 40 с.

10. Шніпко О. С. Економічна безпека ієрархічних систем: регіональний аспект [Текст] : монографія. – К. : Генеза, 2006. – 288 с.

References

1. Gavlovskaya N. I. Objectivization of the basis for the formation of a mechanism for ensuring the economic security of the enterprise // Science and Economics. – 2014. – No. 3. – P. 151-156.
2. Dudka Yu.P. Economic security of Ukraine in the dimensions of globalization processes [Text]: Abstract abstract. ... Candidate economist sciences Special 08.00.03 – economy and management of the national economy. – K., 2011. – 20 p.
3. Economic security of the state and business entities in Ukraine: problems and ways of their solution [Text]: Materials of All-Ukrainian Sciences. internet conference (May 15-16, 2014 Lviv) / order. AM Stangrat. – Lviv: Ukr. acad. Printing, 2014. – 152 p.
4. Ivashchenko G. A. Identification of the definition "economic security of the enterprise" / G. A. Ivashchenko, O. F. Yaroshenko // Business-Inform. – 2011. – No. 9 (404). – P. 129-131.
5. Kuzmenko V. V. Economic security and sustainable development: interaction at the regional level [Text]: Abstract abstract. ... Kand.econom. sciences Special 08.00.01 – Economic Theory and History of Economic Thought. – Donetsk, 2007. – 20 p.
6. Otenko I. P. Theoretical principles of economic security of the enterprise / I. P. Otenko, O. F. Yaroshenko // Culture of the peoples of the Black Sea region. – 2010. – No. 196. – P. 165-168.
7. Pekna G. B. National economic security in the conditions of international regional integration [Text]: Abstract abstract. ... Candidate economist sciences Special 21.04.01 – economic security of the state. – K., 2011. – 21 p.
8. Rozhkov V. O. Approaches to the definition of the essence of the concept of economic security // Global and national problems of the economy. – 2016. – No. 10. – P. 478-480.
9. Shemaeva L. G. Economic security of enterprises in strategic interaction with subjects of the external environment [Text]: Abstract abstract. ... doctor of economics sciences Special 21.04.02 – economic security of economic entities. – K., 2010. – 40 p.
10. Shnipko O. S. Economic security of hierarchical systems: regional aspect [Text]: monograph. – K.: Genesis, 2006. – 288 p.

УДК: 338.439.02

Морицан О. М.

ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ПРОДУКТАМИ ХАРЧУВАННЯ

У статті розглянуто чинники, які впливають на формування агропродовольчого ринку і забезпечення населення продуктами харчування. Акцентовується увага на економічних відносинах між галузями АПК. Розкрито методологічний підхід стосовно взаємозв'язку всієї системи чинників, що впливають на формування агропродовольчого ринку і забезпечення населення продуктами харчування. Визначено механізм державного регулювання цін. Огрунтовано, що на рівень формування агро-

продовольчого ринку і забезпечення населення продуктами харчування значний вплив має зовнішньоекономічна політика держави, відсутність гнучкого митно-тарифного механізму, який забезпечує нормальну конкуренцію вітчизняних товаровиробників з імпортерами.

Ключові слова: державне регулювання цін продовольчого ринку, аграрна політика, продукти харчування, агропродовольчий ринок, галузі АПК.

Morytsan O. M.

FACTORS THAT INFLUENCE FORMING OF AGRICULTURAL AND FOOD MARKET AND PROVIDING OF POPULATION WITH FOODSTUFFS

The factors that influence formation of agricultural and food market and providing of population with foodstuffs have been considered in the article. Attention to economic relations between industries of Agricultural and industrial complex has been accented on. Methodological approach of interconnection of the whole system of factors that influence forming of agricultural and food market and providing of population with foodstuffs has been disclosed. The mechanism of the government control of prices has been determined. It is stated that on the level of formation of agricultural and food market and food supply of the population the considerable influence has foreign economic policy of the state, absence of flexible, economically reasonable customs and tariff mechanism which provides normal competition of home commodity producers with importers.

Key words: *government control of prices of food market, agrarian policy, foodstuffs, agricultural and food market, industries of Agricultural and industrial complex.*

Вступ. Розвиток агропромислового ринку України в сучасних умовах є чи не основним

елементом в системі соціально-економічної політики держави, яка покликана впливати на зростання економіки країни, вирішувати проблеми стійкого розвитку продовольчого ринку, забезпечувати продовольчу незалежність країни.

Основні напрями в державній аграрній політиці повинні передбачати вирішення завдань: оптимізації галузевої структури економіки та ієрархічної її побудови; формування ефективного агропродовольчого ринку з врахуванням забезпечення продовольчої безпеки; активізацію інвестиційної діяльності; підвищення рівня і якості життя населення. Ці напрями дозволяють вирішувати і такі важливі завдання, як пропорційний розвиток підприємств і організацій всіх форм власності, зрівняння рівнів соціально-економічного розвитку регіонів, поліпшення демографічної ситуації села.

Науково обгрунтована аграрна політика повинна бути направлена на розвиток сільськогосподарської діяльності, що визначається збільшенням обсягів виробництва продовольчих товарів, підвищенням ефективності інвестування. Наявність відмінностей в рівні соціально-економічного розвитку і природно-ресурсного потенціалу різних регіонів Укра-

їни обумовлюється ступенем їх адаптації до формування продовольчого ринку. Це у свою чергу визначає регіональну диференціацію ефективності функціонування АПК, напрямів інвестицій, форм кооперації та інтеграції виробництва, переробки і реалізації сільськогосподарської продукції.

Постановка завдання. На рівень розвитку агропродовольчого ринку і забезпечення населення продуктами харчування істотний вплив має ступінь розвитку АПК і його головна ланка – сільськогосподарське виробництво, що викликає необхідність визначення чинників, які впливають на нього для знаходження резервів для збільшення виробництва не тільки сільськогосподарської продукції, але і її переробки. Це дозволить висвітлити реальну картину стану продовольчого комплексу і його ринку, а, точніше, запобігти загрозам продовольчій незалежності країни від імпорту продуктів харчування.

Результати досліджень причин спаду виробництва в сільському господарстві, змін у формуванні продовольчого ринку, зниження рівня споживання продуктів харчування населенням свідчать, що успіхи і невдачі в цих сферах є результатами дії цілої системи чинників. Найбільш важливим є їх поділ на внутрішні і зовнішні.

У економічній літературі широко дається оцінка сьогоденного стану аграрного сектора, розглядаються чинники, що впливають на ефективність агропромислового виробництва і його галузей та забезпечення населення продуктами харчування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у теорію і практику забезпечення продовольчої безпеки України внесли такі вчені, як: В.Р. Андрійчук, В.К. Береговий, В.І. Богачова, П.П. Борщевський, Л.В. Дейнеко, О.І. Гойчук, С.М. Кваша, П.Т. Саблук, В.І. Суперсон, В.Г. Ткаченко, В.А. Худавердієва, А.М. Чечіль, В.М. Шкаберін, О.С. Щекочевич, В.В. Юрчишина, та ін.

Результати. Продовольчий ринок в окремих частині є складовою аграрного, в іншій – похідним від нього, тому загальні складові механізми їх побудови та розвитку в багатьох напрямках є спільними. Однак між ними є певні відмінності, такі як стабільність функціонування, зумовлена щоденною потребою людей в харчуванні, сезонністю виробництва і споживання, здатністю замінити інші ринкові системи [1].

Економічними особливостями продовольчого ринку як єдиної цілісної системи є:

– велика кількість учасників ринку, жоден з яких не має домінуючого становища і не володіє визначальною часткою у структурі виробництва, переробки і збуту;

– бар'єри для входження в число учасників ринку та у галузі виробництва нових товаровиробників досить низький;

– більшість видів продукції, що обертається на ринку має відносно стандартний характер;

– територіальні відмінності в межах країни для більшості видів продукції слабкі, але галузь характеризується відчутним впливом конкурентів національного і міжнародного рівнів;

– постійне існування споживчого попиту на продукцію (особливо на головні види продовольства) і його малоеластичний характер. Ціни на продовольство надмірно еластичні до зміни обсягу постачань. Проте в умовах скорочення доходів зменшується рівень споживання більшості продуктів, особливо найдорожчих, що призводить до значних коливань у виробництві продовольчих товарів та приведення його значення до рівня платоспроможного попиту;

– значний вплив попиту на рух цін, що призводить до часткового коливання ринкової кон'юнктури в залежності від короткочасних змін попиту і пропозиції: при скороченні попиту ціни падають значніше, ніж обсяги виробництва, а при розширенні попиту обсяги виробництва збільшуються швидше, ніж зростання цін [3].

При формуванні механізму функціонування аграрного сектору необхідно враховувати не лише внутрішню специфіку продовольчого ринку, а й зовнішні чинники, що безпосередньо визначають процес формування аграрного ринку. До цих факторів перш за все слід віднести можливості та джерела для економічного зростання: наявність та структурний склад природних, трудових, фінансових ресурсів; відповідність розвитку технологій та технічного оснащення галузей сільського господарства, переробної промисловості, інфраструктурного сектору. За визначенням вчених – економістів К. Макконнелла і С. Брю, ці фактори є факторами, що формують товарну пропозицію, й уможливають зростання виробництва продукції [2].

Виходячи з того, що розвиток виробництва ґрунтується на інтеграції безлічі різних під-

систем, органічно зв'язаних між собою, і будь-яка трансформація пропорцій (як кількісних, так і якісних) порушує динамічну рівновагу інших систем, завдання при вирішенні питань продовольчого забезпечення населення полягає в тому, щоб нівелювати негативний вплив яких-небудь змін на стан суміжних підсистем, досягнення гармонійного їх поєднання.

При класифікації, що впливають на формування агропродовольчого ринку і забезпечення населення продуктами харчування закладений методологічний підхід взаємозв'язку всієї системи чинників, заснований на обліку:

- комплексний підхід в оцінці зовнішньої і внутрішньої дії на формування агропродовольчого ринку і продовольчу безпеку;
- системний аналіз елементів виробничого потенціалу, який припускає виявлення лімітуючого чинника, визначення диспропорцій в структурі ресурсів, що становлять, виділення «провідної ланки» в розвитку виробництва, узгодження функціональних залежностей між окремими чинниками і частинами виробництва;
- моделювання формування агропродовольчого ринку з урахуванням структуризації

чинників, розробку варіантів оптимізації елементів виробництва і споживання, економічні відносини є початком, що пов'язує, на основі вдосконалення якої буде отриманий синергійний ефект;

– виділення ролі координації і управління в регулюванні економічних відносин, ліквідації диспропорцій, вузьких місць в ринковому механізмі.

На нашу думку, все різноманіття чинників, що впливають на забезпечення населення продуктами харчування і формування агропродовольчого ринку можна відобразити в наступним чином (рис. 1.1.).

У системі елементів, що впливають на продовольче забезпечення, особливе значення має послідовне здійснення комплексу взаємопов'язаних організаційно-економічних і соціальних заходів виведення агропромислового виробництва з кризи.

Ключовою проблемою при цьому є стабілізація виробництва продуктів харчування, відновлення його зростання, зміна його структури відповідно до попиту, підвищення якості продукції. Вирішення цих завдань може бути забезпечене на основі поєднання системи дер-

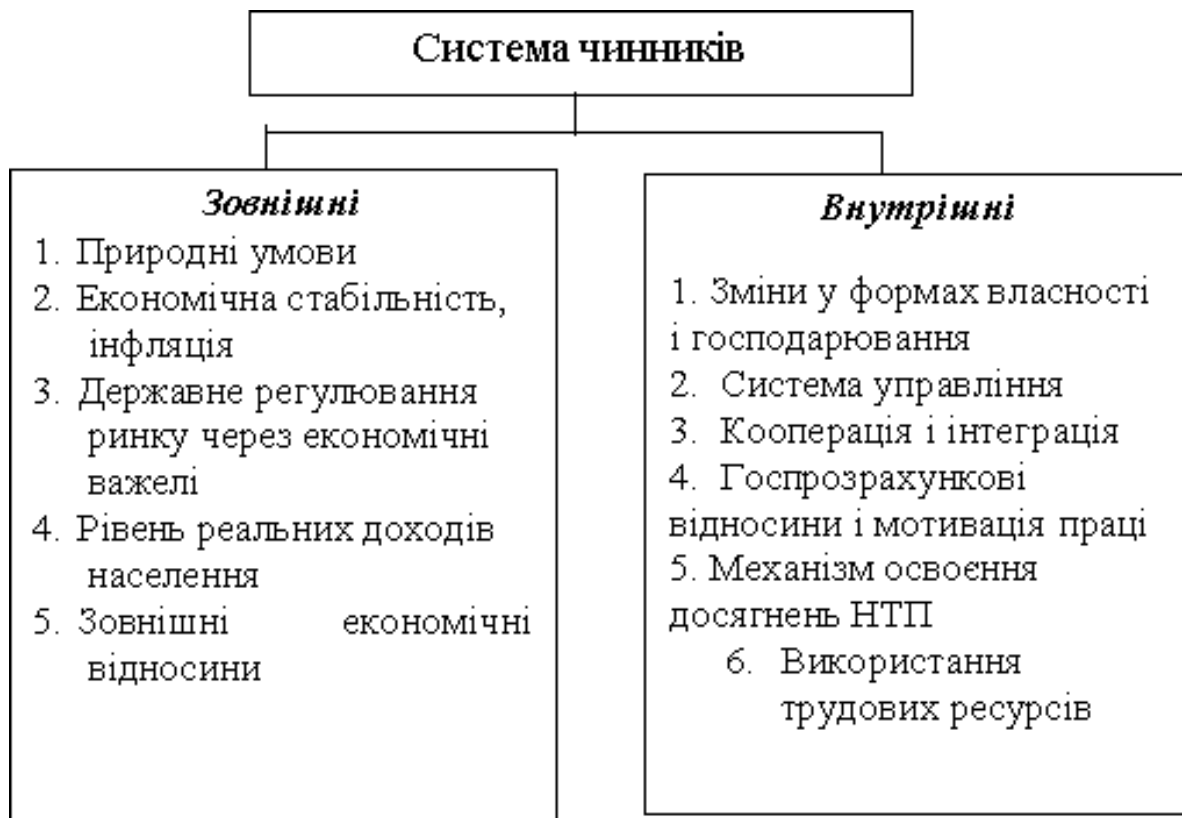

Рис. 1.1. Система основних чинників, що впливають на формування впливу агропродовольчого ринку на продовольче забезпечення населення

жавних заходів зовнішньої дії з використанням внутрішніх резервів виробництва на основі:

- забезпечення збалансованого функціонування агропромислового виробництва і його найважливішої галузі – сільського господарства в режимі розширеного відтворення, як в звичайних, так і в екстремальних ситуаціях у поєднанні з взаємовигідною зовнішньоекономічною співпрацею і міжнародній кооперації;

- раціоналізації структури зовнішньої торгівлі продовольством і сільськогосподарською сировиною, що передбачає найбільш оптимальне поєднання інтересів вітчизняних товаровиробників з урахуванням використання в торгівлі захисних заходів по відношенню до аграрного сектора країни;

- формування ефективних організаційно-економічних механізмів кооперації і інтеграції агропромислового виробництва, що виключають криміналізацію в системі виробництва і особливо збуту продовольства і сільськогосподарської сировини;

- забезпечення дієвого державного регулювання економічних процесів, пов'язаних з виробництвом, збутом і використанням продовольства і сільськогосподарської сировини, здатної гарантувати нормальне функціонування вітчизняного продовольчого ринку як в звичайних, так і в екстремальних умовах.

Стабілізація і подальший розвиток АПК і агропродовольчого ринку залежить від створення, перш за все для його базової галузі – сільського господарства умов, що забезпечують розширене відтворення на основі цільової, диференційованої за галузями, зонами і регіонами країни державної підтримки товаровиробників.

Сезонність надходження на ринок сільськогосподарської продукції і, відповідно, доходів від її реалізації вимагає виділення галузям АПК на пільгових умовах короткострокових кредитів у напружені періоди польових робіт. Нестійкість виробництва, обумовлена чергуванням сприятливих і несприятливих за погодними умовами років, викликає необхідність страхування урожаю на пільгових умовах.

Великий вплив на фінансовий стан сільських товаровиробників роблять економічні відносини між галузями АПК і рівень державного регулювання цін. Державне регулювання співвідношення цін на сільськогосподарську продукцію і галузі засобу виробництва (послуги), що поставляються, слід здійснювати шляхом:

- диференціації цін на продукцію природних монополій та інші види матеріально-технічних ресурсів (тарифів на послуги) для сільського господарства;

- компенсації частини витрат сільськогосподарських організацій на придбання паливно-мастильних матеріалів, мінеральних добрив і хімічних засобів захисту рослин;

- вдосконалення лізингових операцій по реалізації сільськогосподарської техніки; компенсації частини витрат на придбання нової техніки і устаткування в перші два роки їх масового випуску;

- застосування диференційованих по галузях і видах продукції пільгових тарифів на електроенергію і природний газ.

На рівень формування агропродовольчого ринку і продовольчого постачання населення великий вплив робить зовнішньоекономічна політика держави, відсутність гнучкого, економічно обґрунтованого митно-тарифного механізму, що забезпечує нормальну конкуренцію вітчизняних товаровиробників з імпортерами.

Базою поліпшення споживання населенням повинне стати зростання його реальних доходів при випереджаючому збільшенні мінімальної заробітної плати, стипендій, пенсій і інших соціальних виплат.

Підвищенню повноцінності харчового раціону повинні сприяти державні економічні заходи, стимулюючи збільшення у складі продовольчих товарів масового споживання питомої ваги продуктів з підвищеною харчовою і біологічною цінністю, збагачених білком, вітамінами і мінеральними речовинами.

Необхідне всебічне і цілеспрямоване використання внутрішніх резервів підвищення ефективності вкладень і витрат у галузі агропромислового комплексу на базі: раціонального поєднання великого, середнього і дрібного виробництва; вдосконалення мотивації праці; розвитку госпрозрахункових відносин.

На ефективність агропромислового виробництва, зростання продуктивності праці основний вплив здійснюють: активізація інноваційних процесів; широке використання прогресивних технічних засобів і нових технологій в рослинництві і тваринництві, на підприємствах харчової і переробної промисловості.

Важливим є облік чинників, що впливають на формування агропродовольчого ринку. На нашу думку найбільш важливим слід вважати:

- організаційно-організаційний механізм координації і управління, розвиток ринкової

інфраструктури, маркетинг, підготовка і перепідготовка кадрів;

– економічні – стан економіки, спеціалізація, кооперація і інтеграція, механізм економічних відносин, зовнішньогосподарські відносини; мотивація праці;

– соціальні – рівень доходів, менталітет, демографічна ситуація, релігійні інститути;

– політичні – система нормативно-правових актів, державне регулювання і контроль, зовнішньоекономічна політика, внутрішня економічна політика (мал. 1.2.).

Продовольче забезпечення населення продуктами харчування, є головним завданням для країни і її регіонів та повинне враховувати регіональні особливості при формуванні продовольчого ринку, який багато в чому залежить від природно-економічних умов, регіонів та зон, що здійснюють самозабезпечення і споживання. У них поєднуються такі вирішальні чинники забезпечення продуктами харчуван-

ня населення, як більш сприятливі природні умови ведення сільського господарства і підвищений розмір площі сільськогосподарських земель на душу населення.

Висновки. Таким чином, на рівень забезпечення продуктами харчування населення і формування агропродовольчого ринку впливає ціла система взаємозв'язаних важелів, які здійснюють вплив через зовнішні і внутрішні чинники: організаційно-економічний механізм; соціальне забезпечення і рівень доходів населення, продовольчу політику держави. Серед них ми спробували виділити основні, величина впливу яких визначається системою економічних показників методів і прийомів їх оцінки.

Література

1. *Лингарт К., Янда К.* Рыночные отношения и обеспечение продовольствием // АПК: Экономика, управление, 2007. – № 2. – С. 70-73.
 2. *Макконнелл К. Р., Брю С. Л.* Экономикс: Принципы, проблемы и политика. В 2 т. – М.: Турант, 2000. – 520 с.

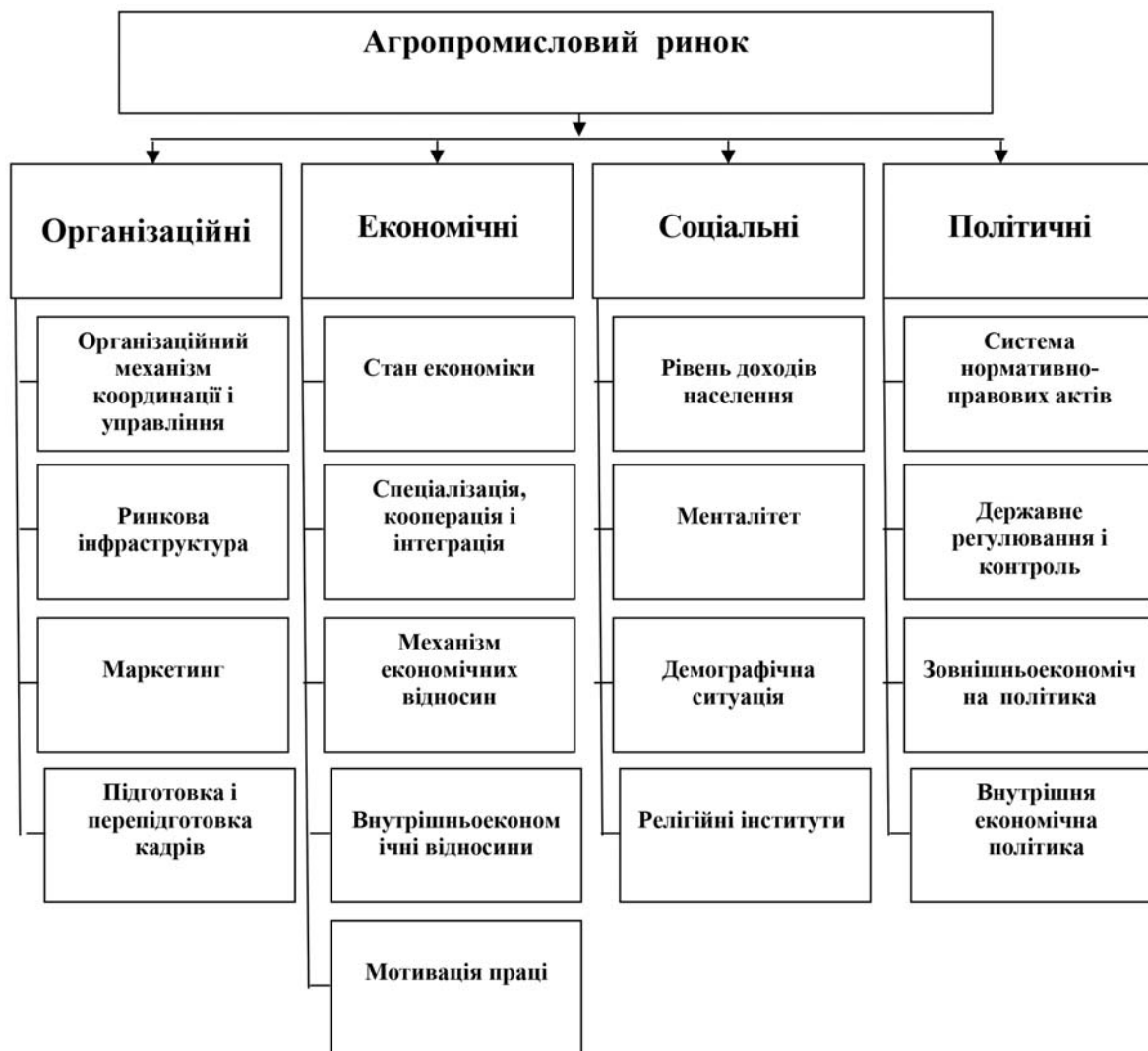

Рис. 1.2. Основні чинники, що впливають на формування агропродовольчого ринку

3. Лаишева А. А. Пути совершенствования регионального рынка продовольственных товаров / Актуальные вопросы экономики и управления: Сборник материалов международной научно-практической конференции. (20-25 декабря 2008 года). – Димитровград: ДИТУД, 2008. – 178 с.

References

1. Lynhart K., Yanda K. Rynochnyie otnosheniya i obe-

spechenie prodovolstviyem // APK: Ekonomika, upravlenie, 2007. – № 2. – S.70-73.

2. Makkonnell K. R., Briu S. L. Ekonomiks: Printsypy, problemy i politika. V 2 t. – М.: Turant, 2000. – 520 s.

3. Laysheva A. A. Puti sovershenstvovaniya rehiionalnoho rynka prodovolstvennykh tovarov / Aktualnyie voprosy ekonomiki i upravleniia: Sbornik materialov mezhdunarodnoi nauchno-prakticheskoi konferentsyi. (20-25 dekabria 2008 hoda). – Dimitrovhrad: DYTUD, 2008. – 178 s.

УДК 334.761:338.43.02

Савка М. В.

КООПЕРУВАННЯ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Обґрунтовано необхідність об'єднання дрібних фермерських господарств у кооперативи для вирішення проблемних питань, що виникають в процесі виробничої діяльності. Розглянуто різні варіанти органі-

зації роботи сільськогосподарських кооперативів.

Ключові слова: фермерські господарства, сільськогосподарська кооперація, продукція, ринок, техніка, ресурси.

Savka M. V.

COOPERATION OF FARMERS' ECONOMIES

The necessity of association of small farms in cooperatives for the solution of problematic issues that arise in the process of production activity has been substantiated. Different variants of organizational work of agricultural cooperatives have been considered.

Key words: farms, agricultural cooperatives, products, market, machinery, resources.

Вступ. Фермерські господарства, що фактично стали повноправними суб'єктами в аграрному секторі економіки, пройшли етап формування і становлення. Вони мають певні переваги порівняно з великим виробництвом: входження в ринок і відхід з його для них не представляє серйозних проблем; відрізняються гнучкістю в господарській діяльності; швидко реагують на зміни кон'юнктури на ринку сільськогосподарської продукції; мають економію на внутрішньогосподарських перевезеннях і управлінських витратах.

Разом з тим, у фермерських господарств є чимало проблем і одна з яких – організація конкурентоспроможного виробництва. В умовах жорсткої конкуренції фермерським господарствам важко самостійно вирішувати проблеми з виробництва і продажу сільськогосподарської продукції.

Індивідуальна діяльність фермерських господарств є обмеженою з огляду на недостат-

ність ресурсів (матеріальних, технічних, фінансових та інших) для ведення та оновлення виробництва.

Крім того, численні невеликі фермерські господарства поодиночки не можуть успішно займатися реалізацією виробленої продукції, не можуть впливати на рівень цін, особливо потерпають вони в період масового збору продукції, коли пропозиція значно перевищує попит і встановлюються ціни, значно нижчі від цін рівноваги. Якби у них була можливість зберегти, а можливо, й переробити свою продукцію, то вони змогли б її вигідно реалізувати. Але більшість фермерських господарств таких можливостей не мають. Кооперативи в змозі вирішити проблему реалізації продукції рослинництва, мають змогу зберегти продукцію до того часу, коли пропозиція на неї зменшиться.

Також у процесі діяльності фермерських господарств виникають проблеми із доступом до кредитування, які пов'язані з низьким рівнем гарантій щодо повернення коштів господарством та високим рівнем затрат на сировину, матеріально-технічні ресурси.

Труднощі з фінансуванням фермерського виробництва, збуту продукції, сервісного обслуговування, створюють суттєві загрози для стабільного розвитку. Загалом можливості індивідуальних фермерських господарств є об-

меженими, тому одним зі шляхів для вирішення означених проблем може бути створення кооперативів.

На нашу думку, у цей складний час запорукою стабільної діяльності фермерських господарств є створення кооперативів.

Саме тому, процеси кооперування займають особливе місце у забезпеченні стабільності фермерської діяльності. Проблеми та переваги об'єднання зусиль фермерів для здійснення спільної, більш ефективної діяльності, досліджували такі науковці, як: В. Андрійчук, В. Гончаренко, В. Горьовий, П. Макаренко, М. Малік, Л. Мельник, В. Месель-Веселяк, О. Радіонова, П. Саблук, О. Савченко, В. Яценко та ін.

Однак у більшості наукових дослідженнях мало уваги приділено питанню кооперативних об'єднань фермерських господарств як інструмента покращення їх діяльності. Усе це свідчить про актуальність обраної теми, а відтак зумовило вибір на пряму дослідження.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення переваг від об'єднання фермерських господарств у сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи.

Результати. Процеси кооперування займають особливе місце у забезпеченні стабільності фермерської діяльності.

Рівень розвитку кооперації суттєво відрізняється в економіках європейських країн, яка становить 90 % у Швеції, та 60–70 % у Франції, Австрії, тоді як в Україні кооперація займає близько 1 % [1, с. 82].

Кооператив – це об'єднання зусиль фермерів, виключно на добровільних засадах, для здійснення спільної діяльності з виробництва, зберігання та збуту продукції, використання матеріально-технічних ресурсів, легшого доступу до кредитування і фінансування. Це дозволяє забезпечити конкурентоспроможність фермерської продукції, рентабельність господарств та збільшує їхню прибутковість.

Кілька фермерських господарств можуть організувати кооператив щодо спільного придбання та використання техніки, акумуляції коштів, реалізації продукції, яку вони виробляють, надання транспортних послуг, будівництва тощо.

В Україні умови створення та діяльності кооперативів передбачено Законом України "Про сільськогосподарську кооперацію".

Участь фермерських господарств у кооперативах здійснюється на таких основних принципах:

– добровільність входу та виходу з кооперативу; спільного користування та розпорядження (технікою, отриманими кредитами);

– справедливого розподілу прибутку (пропорційно до затрат та масштабів роботи у кооперативі);

– взаємодопомоги (для досягнення спільних цілей);

самодисципліни та відповідальності;

– нейтралітету (до ідеологічних, політичних чи інших переконань та поглядів).

На думку сучасних вчених, економічні вигоди від створення та діяльності кооперативів такі:

– зниження рівня ризику. Фермерське господарство, яке самостійно здійснює господарську діяльність в ринкових умовах, діє під впливом багатьох ризиків, на відміну від господарств, які функціонують колективно та розподіляють його між учасниками кооперативів;

– конкурентоспроможність учасників ринку. Господарства, які об'єднані у кооперативи, зазвичай, займають міцні ринкові позиції та швидко реагують на зміни в кон'юктурі ринку, а ніж індивідуальні виробники;

– забезпечення ефекту масштабу. Обсяги виробництва, ефективність та прибутки фермерського господарства, яке входить в кооператив, збільшуються, а середні витрати зменшуються;

– наявність додаткових послуг. Легший доступ до послуг, які в разі самостійної фермерської діяльності потребують додаткових витрат [2].

На наш погляд, однією з найбільш розповсюджених форм кооперування у сфері обслуговування є – машинно-технологічні кооперативи.

Суміжні фермерські господарства об'єднують наявні землі для обробітки сучасною та потужною технікою, зберігаючи при цьому усі права власності на землю. Практика засвідчує, що чим більше членів кооперативу, тим більше модернізованої техніки знаходиться у їхніх автопарках та застосовується у процесі фермерської діяльності [3].

До переваг створення малого машинно-технологічного кооперативу (розмір оброблюваних угідь становить 1 000 га) належать:

– низький рівень транспортних витрат, адже техніка розташована поряд з ділянками, які підлягають обробітку;

– механізм управління кооперативною діяльністю дозволяє сформувати гнучку органі-

зацію господарювання для уникнення та вирішення будь-яких конфліктів всередині кооперативу;

– фермери економніше використовують наявну техніку, оскільки зацікавлені у тривалому терміні її користування.

До недоліків створення такого кооперативу можна зарахувати ремонт техніки (через фізичне та моральне старіння) засобами його учасників.

На нашу думку, економічно доцільними об'єднаннями фермерських господарств також є кооперативи з переробки виробленої продукції (борошномельної, олійної та іншої діяльності) та з її реалізації, спільна участь фермерів у різноманітних аграрних ярмарках з використанням спільного виставкового павільйону, проведення об'єднаної рекламної кампанії [4].

Залежно від мети й очікуваних переваг, фермери можуть обрати одну з існуючих форм спільної діяльності: обслуговуючий (маркетинговий) кооператив, брендове просування товару, торгівельні асоціації [1, с. 280].

Вибір першої форми дозволить фермерам покращити конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції та виявити найоптимальніші маркетингові канали її реалізації. Однак на пропорційній основі відбувається не лише розподіл вигоди, але й існують ризики у процесі їхньої діяльності. Брендове просування майже не досягне для роботи окремого фермера.

Чисельні дослідження засвідчують, що у випадку злагодженої та скоординованої роботи, виробництво якісної продукції, ефективного використання ресурсного потенціалу та матеріально-технічної бази кооперативи можуть реалізувати продукцію не лише на вітчизняному ринку, але й виходити на зовнішні ринки.

До факторів, які гальмують розвиток виробничо-збутової діяльності фермерських кооперативів в Україні, належать:

– державно-правові – недосконале законодавче забезпечення, відсутність фінансової та інформаційної підтримки;

– економічні – недосконала структура аграрного ринку, обмежена кількість оборотних коштів, агресивне конкурентне середовище;

– організаційні – відсутність досвіду управління спільними ресурсами, недостатній рівень знань про переваги функціонування кооперативів, нестача кваліфікованих працівників;

– соціально-психологічні – недовіра серед учасників кооперативу, низький рівень ініціативності, поширення "псевдо кооперативів" [5].

У європейських країнах близько 60 % виробленої фермерами продукції реалізується через кооперативні об'єднання, а у Скандинавських країнах майже – 80 % [1, с. 59]. Спільні дії фермерів демонструють вагомі результати у збуті продукції.

Зарубіжний та вітчизняний досвід свідчить, що на певному етапі розвитку сільськогосподарського виробництва кооперація фермерів стала об'єктивно необхідною. Відносно ізольовані й невеликі за розмірами земельних ділянок фермерські господарства постали перед рядом техніко-технологічних, організаційних і фінансових проблем. Тому фермерство добровільно через кооперацію прагнуло більшою мірою використовувати вигоди спеціалізації виробництва та праці. У сферу кооперації входять ті функції й види діяльності, які окремому фермеру здійснювати економічно не вигідно.

Про економічну доцільність створення кооперативів вже йшлося у вітчизняній економічній літературі. Вона зумовлюється рядом чинників:

– вигідність масштабної економіки: середні витрати зменшуються, а обсяг бізнесу та його ефективність зростають, внаслідок чого фермери мають великий прибуток;

– одержання прибутку від переробки і маркетингових операцій: кооперативи можуть мати додатковий прибуток у вигляді доданої вартості в результаті переробки сировини;

– забезпечення додаткових послуг: придбання і маркетинг продукції, яка в іншому випадку могла б виявитися недоступною; це поповнює джерела постачання і ринок;

– виграти від координації: максимальна вигідність від координації у придбанні, маркетингу, а також наданні послуг членам кооперативу;

– забезпечення міцних ринкових позицій: кооперативи створюють своїм членам найкращі умови торгівлі та ціноутворення;

– забезпечення конкурентоспроможності: підтримання конкурентних і ефективних систем, здатних забезпечити конкурентоспроможність при закупівлі або наданні послуг своїм членам;

– зменшення ризику: знижується рівень індивідуального ризику шляхом розподілу його між членами.

Розвитку кооперації фермерів сприяють такі фактори, як умови формування і подорожчання матеріально-технічної бази сільського господарства, посилення міжнародних зв'язків, обмеження можливостей людини в питаннях розширення універсальної професійної підготовки.

Професійні знання і досвід фермерів швидко застарівають. Навіть універсально підготовленому фермеру стає дедалі складніше бути фахівцем у всіх сферах – від агротехніки до збуту і фінансового управління. Він змушений звертатися за консультацією до експертів.

Багатогалузевому фермерському господарству потрібна різноманітна техніка, яка використовується сезонно, що не завжди економічно доцільно.

Тому фермерам вигідніше брати техніку на прокат або використовувати спільно.

Щодо кооперування в переробці виробленої фермерами сільськогосподарської продукції, то тут найдоцільнішою виявляється система створення фермерами спільних невеликих переробних підприємств (олійні, борошномельні, м'ясо переробні, плодо-овочеконсервні цехи та інше), де застосовуються змішана оплачувана праця фермерів та найманих працівників.

Переробка продукції кожного господаря здійснюється за плату з урахуванням одержання певного прибутку, який розподіляється пропорційно до вкладеного в створення цих підприємств капіталу.

Кооперування фермерських господарств дозволяє їм значно зменшувати витрати на виробництво, переробку та реалізацію продукції, більш ефективно і прибутково здійснювати свою виробничо-підприємницьку діяльність.

Кооперування захищає фермерів від економічного тиску монополістів на ринках сільськогосподарської продукції, засобів виробництва, агросервісних послуг.

Висновки. Таким чином, в умовах ринкової економіки сільськогосподарська кооперація є складним соціально-економічним механізмом, діяльність якого охоплює не тільки одержання сільськогосподарської продукції, але і її збереження, переробку, реалізацію, а також матеріально-технічне забезпечення, кредитне й сервісне обслуговування. У розвинутих країнах відбулося своєрідне об'єднання ферме-

рів. Вони включені у суспільне виробництво. Але цей процес відбувався "знизу", поступово й добровільно.

Умовою успішного розвитку фермерської кооперації є активна державна підтримка. Фермерський уклад досягне належного рівня розвитку й стабільності, якщо буде підтримуватися розгалуженою ефективною діючою сіткою кооперативних зв'язків між окремими господарствами.

Перспективи фермерських господарств в Україні безпосередньо пов'язані з розвитком різних форм фермерського кооперування. Кооперування фермерів дозволяє їм: перекласти частину функцій з обслуговування діяльності фермерських господарств на кооперативи; вирішувати проблеми недостатнього ресурсного забезпечення фермерських господарств.

Література

1. Горьовий В. П. Менеджмент фермерських господарств: навч. посіб. / В. П. Горьовий. – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 366 с.
2. Макаренко Ю. П. Фермерські кооперативи як умова прибуткового господарювання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/4.2/168.pdf>.
3. Про сільськогосподарські кооперативи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agroua.net/economics/documents/category-97/doc-114>
4. Кооперування фермерських господарств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://credobooks.com/5-kooperuvannya-fermerskix-gospodarstv>.
5. Сучасний стан та перспективи розвитку обслуговуючої сільськогосподарської кооперації в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/v2i3/173.pdf>.

References

1. Horiovyi V. P. Management of farms' economies: teaching textbook / V. P. Horiovyi. – K.: Center for Educational Literature, 2014. – 366 p.
2. Makarenko Yu. P. Farmers' cooperatives as a condition of profitable management [Electronic resource] – available at: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/4.2/168.pdf>.
3. About Agricultural Cooperatives [Electronic Resource]. – available at: <http://agroua.net/economics/documents/category-97/doc-114>
4. Co-operation of farms' economies [Electronic resource]. – available at: <http://credobooks.com/5-kooperuvannya-fermerskix-gospodarstv>.
5. Current situation and prospects of development of servicing agricultural cooperation in Ukraine [Electronic resource]. available at: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/v2i3/173.pdf>.

ЗНАЧЕННЯ НЕЙРОЕКОНОМІКИ В УПРАВЛІННІ ЗБУТОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

У статті досліджується проблема удосконалення управління збутовою діяльністю за допомогою використання основ нейроеконіки та її основних інструментів. Визначено ключові елементи (компоненти) нейроеконіки, що можуть бути використані при

формування стратегії удосконалення збутової діяльності підприємства на різних етапах життєвого циклу товару.

Ключові слова: нейроеконіка, управління збутовою діяльністю підприємства.

Ivanochko N. V.

THE IMPORTANCE OF NEUROECONOMICS IN MANAGEMENT SALES ACTIVITY OF THE ENTERPRISE

The article deals with the problems of improving the management sales activity through the using of the foundations of neuroeconomics. The basic elements of neuroeconomics, which can be used in forming the strategy of improving the sales activity of the enterprise at different stages of the product life cycle, are determined

Key words: neuroeconomics, management sales activity of the enterprise.

Вступ. Традиційні підходи в управлінні збутовою діяльністю підприємств на сьогоднішній день не можуть повністю задовольнити потреби ринку, що постійно зростають. Науковці та практики стараються знайти максимально ефективні методи впливу на поведінку споживача, розуміючи, що старими методами цього добитися не легко застосовують передові дослідження та практично перевіряють наукові гіпотези.

Збутова діяльність, відповідно до традиційних методів побудови, формується в межах трьох площин “сегмент ринку – місце – вартість товару”, однак споживач, його потреби та бажання, знаходяться за межами середовища на яке можна впливати. Так було ще кілька років назад, до розвитку основ нейроеконіки та наук, які від неї походять, а саме: нейромаркетингу та нейрменеджменту.

Сучасні дослідження мозку з використанням томографа, айтрекера дозволяють виявити підсвідомі реакції споживача. Зокрема, метод відстежування руху очей виявляє центр зорової уваги з більш високою точністю і подоро-

бицями, ніж при традиційних відповідях респондентів.

Постановка завдання. Управління збутовою діяльністю потребує застосування великої кількості знань з таких наук, як менеджмент, маркетинг, інформаційні технології, економічна психологія та ін. Нейроеконіка має можливість об’єднати і здобутки різних наук, основними з яких є нейробіологія, психологія та економіка.

На даному етапі розвитку нейроеконіки термінологічний та теоретико-практичний апарат потребує наукового обґрунтування через її економічну сутність та значення для розвитку бізнесу. Невирішеним залишається питання про те, як використовувати існуючі на сьогодні методи нейроеконіки в управлінні збутовою діяльністю та в стимулюванні споживачів приймати рішення на користь певного виду продукції. Метою статті є теоретичне обґрунтування значення нейроеконіки в управлінні збутовою діяльністю підприємства та визначення способів використання методів нейроеконіки в управлінні збутом.

Результати. Визначення поняття “нейроеконіка”, на нашу думку, варто розглядати через призму її економічної сутності та значення для розвитку бізнесу. Умови конкуренції на ринку вимагають новітніх методів управління діяльністю (в тому числі збутовою) підприємства. Це стосується практично всіх галузей економіки.

Поняття “управління” в теорії менеджменту в найпростішому його трактуванні є ціле-

спрямованим впливом на об'єкт управління. В управлінні збутовою діяльністю підприємства об'єктом управління виступає збут, тобто діяльність пов'язана з переміщенням товару від виробника до споживача. В свою чергу суб'єктами збуту певного виду продукції є виробник, постачальники, посередники, продавці, покупці та споживачі.

Високоєфективним управлінням збутовою діяльністю підприємства може вважатися, коли стане можливим визначення, прогнозування, стимулювання та створення умов для прийняття позитивного рішення придбати товар покупцями. Методи, засоби та інструменти нейроекономіки можуть найефективніше вплинути на покупця та споживача, адже окремі позиції даної науки вивчають поведінку особи та особливості прийняття рішення.

Теоретичні та практичні основи нової науки "нейроекономіки" знаходяться на стадії формування, так, як наука є новою, тому, що в 90-х роках минулого століття економісти виявили зацікавленість до результатів наукових досліджень науковців в галузі нейробіології та психології. Науковці в галузі біологічних наук дають відповіді на питання: що відбувається в мозку та організмі людини в тих чи інших ситуаціях (безпосередньо й при прийнятті рішень). Психологи здійснюють намагання науково обґрунтувати біологічні процеси, даючи відповідь на питання: чому приймаються ті чи інші рішення.

Нейроекономіка (англ. neuroeconomics) – міждисциплінарний напрямок в науці на перетині предметів економічної теорії, нейробіології та психології. Вона вивчає процес прийняття рішень при виборі альтернативних варіантів, розподілу ризику та винагороди. Нейроекономіка використовує економічні моделі для вивчення мозку й досягнення нейробіології для створення економічних моделей [1].

Вважається, що нейроекономіка займається вивченням механізмів прийняття рішень на різних рівнях складності, а саме: генному, нейронному, структурно-анатомічному, функціональному, соціальному та ін. Дослідженням питань нейроекономіки займаються такі науковці, як П. Глімчер, К. Камерер, Д. Лейбсон, К. Маккейб, П. Зак, В. Ключарьов та інші науковці-дослідники.

В 2004 році було створено організацію вчених, що займаються дослідженням питань нейроекономіки – Асоціація нейропсихоекономіки, також в США діє Центр нейроекономічних

досліджень при університеті Клермон в Каліфорнії та організована Стенфордська літня школа нейроекономіки.

Нейроекономіка ставить своєю метою розкрити еволюційні основи поведінки особи, пояснити роль емоцій і когнітивного контролю в процесах прийняття рішення, механізми соціальної кооперації та змагання між людьми, а також досліджувати нейробіологічні механізми соціального впливу та реклами [2, 3].

Роль емоцій у прийнятті рішення також є питанням досліджень вчених в галузі нейроекономіки. На нашу думку, цінність знань нейроекономіки в можливості застосовувати передові наукові дослідження в бізнесі та управлінні збутом. Нейроекономіка, може стати початком розвитку інших підсистем даної науки, а саме: нейроменеджмент (управління на основі очікувань), нейромаркетинг (стимулювання прийняття рішень), нейроекономічна етика (галузь науки, що описуватиме культуру використання знань), На рис. 1 зображено основні науки та фактори, що спричинили появу нейроекономіки.

Нейронауки розглядають, з одного боку, як новий методологічний інструмент ("тонше скальпеля") для аналізу процесів прийняття рішень, не питаючи думки безпосередньо споживачів, оцінювання або стратегії, з іншого, як джерело генерації теорії, доповнюючи цілою низкою традиційних дисциплін. Так, філософія, економіка, соціологія, політологія проявили інтерес до нейронаук, внаслідок чого з'явилися нові дисципліни: нейроекономіка, нейроетика, нейросоціологія, нейроестетика, нейротеологія, нейрополітологія і т.д. [1].

Незважаючи на сформоване в суспільстві негативне ставлення до методів нейромаркетингу, не можна не відзначити, що цей науковий напрям дає відповідь на запитання, на які товари очікує покупець. Це вигідно не тільки виробникам, але й споживачам, адже часто сама людина не в змозі сформулювати свої потреби та бажання, а дослідження забезпечують об'єктивність даних.

Сучасні уявлення про нейроекономіку, прийняття рішень указують на те, що вибір оптимальної поведінки відбувається на рівні нейронних сіток, які мають здатність регулювати оцінку всіх «за» і «проти» при виборі тієї чи іншої поведінки. Внаслідок цього нейрон, або нейронна сітка, яка приймає рішення, акумулює інформацію про можливі поведінкові

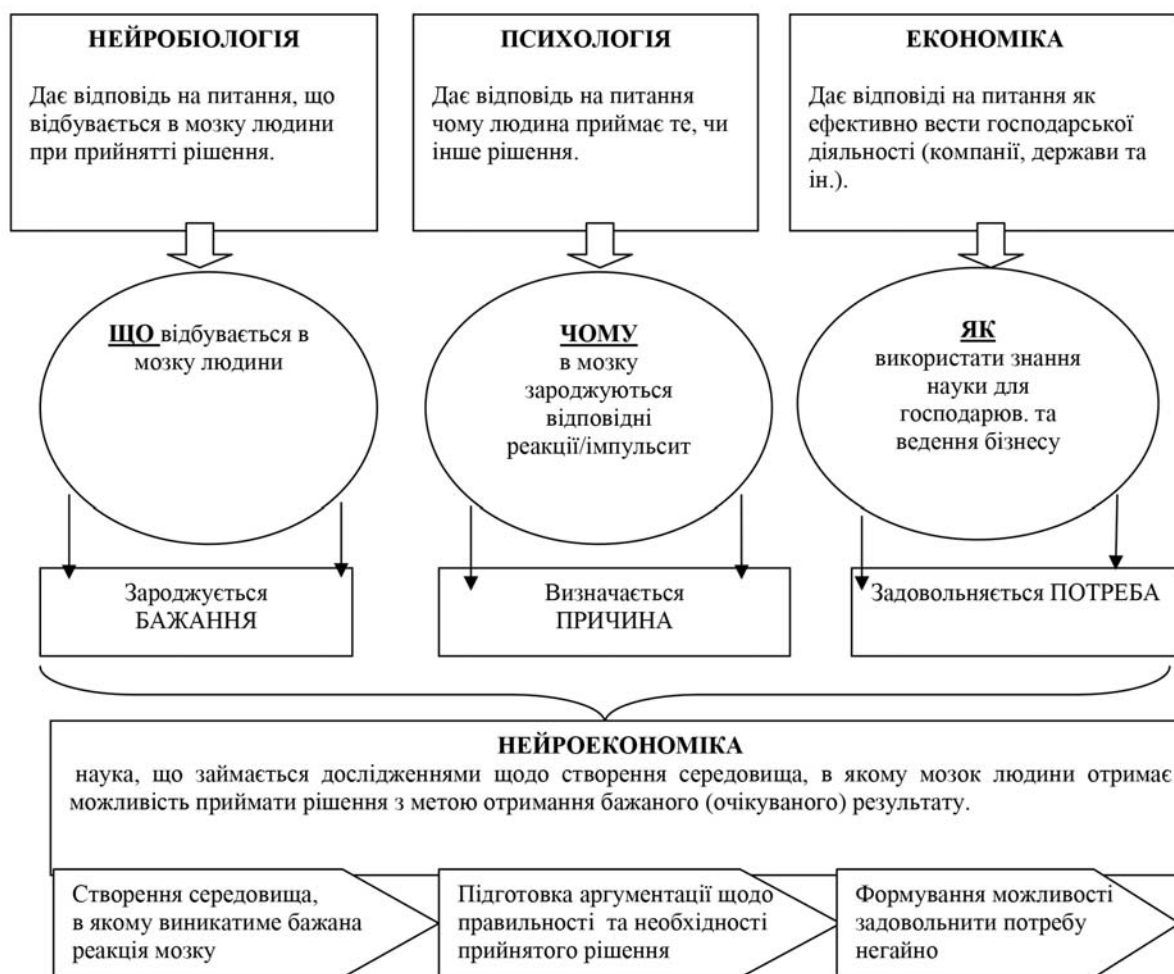

Рис. 1. “Три кити” формування нейроекономіки, як окремої науки

Джерело: розроблено автором.

альтернативи і здійснює вибір на користь найбільш оптимальної. Нейроекономіка пропонує механістичну (дифузну) модель оцінки мозком суб’єктивної корисності, у якій на вхід нейронної сітки надходить сенсорний, мотиваційний, когнітивний або будь-який інший сигнал, а на виході отримують результат порівняння на користь найоптимальнішого рішення [6].

Складні емоційні взаємини формують поведінку індивіда, які можна зафіксувати томографом в реальному часі. Розуміючи сутність нейрофізіологічних процесів емоційно-кіркових реакцій споживачів і застосовуючи позитивні подразники, нейрофізіологи і маркетологи можуть впливати на всі органи чуттів людини для ефективнішого просування товарів на ринку.

Нейронауковці досі не дали відповідь на питання чому існує велика відмінність між уявленням людини про себе і реальним станом речей. Закладають основу майбутніх досліджень в нейроекономіці три основні положення, а саме:

1) між прийняттям рішення у окремій ділянці мозку та усвідомленням об’єкта, що рішення прийнято проходить 7 секунд.

2) рішення, які людина приймає часто ірраціональні (людина ірраціональна, не завжди говорить правду і не тому, що бреше, а внаслідок того, що не завжди може правильно висловити свої думки та точно пояснити, чому знає ті чи інші речі (прихована пам’ять));

3) велике значення в прийнятті рішень відіграють емоції (підсвідомість має потужну силу в житті людини, більшість її реакцій автоматична).

Найвідомішу технологію нейроекономіки розробив і запатентував під назвою ZMET (Zaltman Metaphor Elicitation Method – метод вилучення метафор Залтмена) в кінці 1990-х років гарвардський професор Джеррі Залтмен. Суть ZMET зводиться до прощупування підсвідомості людини за допомогою наборів спеціально підібраних картинок, які викликають позитивний емоційний відгук і активізують приховані образи-метафори, що стимулюють

покупку. На основі виявлених образів конструюються графічні колажі, які закладаються в основу рекламних звернень [8].

Вважаємо, що основи нейроеконіміки, методи, засоби та інструменти похідних від неї наук, в управлінні збутовою діяльністю підприємств дадуть можливість: описати умови середовища необхідні для прийняття наперед запланованого рішення; усвідомити рівень впливу сенсорних, когнітивних та емоційних складових на дії людини та розкрити потенційні можливості мозку людини.

Висновки. Виходячи із результатів проведеного дослідження, нами зроблено наступні висновки: існуючі на сьогодні дослідження в області нейроеконіміки та близьких до неї наук, порушують велику кількість раніше не вирішених питань, відповідь на які формуватиме майбутню науку управління та ключові методи управління збутовою діяльністю підприємства. Такий висновок випливає із результатів, які вже отримано, а саме, що рішення людиною приймаються біля семи секунд до усвідомлення особою прийнятого рішення, тобто фактори, які впливають на прийняття рішення до кінця не визначені, адже лежать за межами усвідомленого раціонального мислення. Якщо прийняте рішення – результат раціонального мислення, обираючи найбільш “розумно-правильне” рішення, тоді, що спонукає, підштовхує, мотивує приймати ірраціональні рішення, які ще називають нелогічними або емоційними.

Окрім того, досить цікавим для бізнесу є питання можливості використовувати знання науки для того, щоб сформувані середовище в якому особа чи група осіб зможе приймати певне рішення. Знаючи, які біологічні процеси відбуваються в організмі людини при обіймах (як приклад), які емоції відчуває при цьому особа (радість), можливо варто обіймати постійних та імовірних споживачів, щоб покращити результати в окремо взятій галузі економіки.

Література

1. Consumer Neuroscience [Electronic resource] / H. Plassmann, C. Yoon, F. M. Feinberg, B. Shiv // International Encyclopedia of Marketing (eds. Bagozzi and Ruivo), John Wiley & Sons. – Access mode : http://www.researchgate.net/publication/227991842_Consumer_Neuroscience/file/9c96052264acf84a57.pdf.

2. Чечко Н. А. Фирменный стиль как средство выражения корпоративной культуры / Н. А. Чечко, Е. Д. Привалова // Экономика и управление: новые вызовы и перспективы. – 2013. – № 4. – С. 236 – 240.

3. Унгурян Л. М. Науково-практичне обґрунтування сутності нейроеконіміки та напрямки удосконалення її складових на прикладі аптечного ейромаркетингу./Л. М. Унгурян // Фармацевтичні науки. – 2015. – №2 (17). – Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2015/2/374.pdf>.

4. Glimcher P. Neuroeconomics: Decision Making and the Brain / P. Glimcher. – Academic Press, 2007. – 556 p.

5. Paul J. Zak The Neurobiology of Trust (англ.) // Scientific American. – Vol. 298, iss. 6. – P. 88 – 95. – DOI:10.1038/scientificamerican0608-88.

6. Ключарев В. А. Нейробиологические механизмы социального влияния / В. А. Ключарев, И. П. Зубарев, А. Н. Шестаков // Экспериментальная психология. – 2014. – Т. 7. № 4. С. 20 – 36.

7. Huber R., Klucharev V., Joerg R. Neural correlates of informational cascades: brain mechanisms of social influence on belief updating // Social Cognitive and Affective Neuroscience. 2015. Vol. 10. No. 4. P. 589 – 597.

8. Zaltman G. How Customers Think: Essential insights into the mind of the market / G. Zaltman. – Boston, MA : Harvard Business School Press, 2003. 352 p.

References

1. Consumer Neuroscience [Electronic resource] / H. Plassmann, C. Yoon, F. M. Feinberg, B. Shiv // International Encyclopedia of Marketing. – Access mode: http://www.researchgate.net/publication/227991842_Consumer_Neuroscience/file/9c96052264acf84a57.pdf.

2. Chechko N. A. (2013), Corporate identity as a means of expressing corporate culture / N. A. Chechko, E. D. Privalova // Economics and management: new challenges and perspectives, 2012, № 4, 236 – 240 pp.

3. Ungurian, L. M. (2015), Scientific and practical substantiation of neuroeconomics meaning and direction of perfection its components on the example of pharmacy eyromarketing. L. M. Unguryan // Pharmaceutical sciences, 2015, № 2 (17). – Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2015/2/374.pdf>.

4. Glimcher, P. (2007), Neuroeconomics: Decision Making and the Brain / P. Glimcher. – Academic Press, 2007. – 556 p.

5. Paul J. Zak The Neurobiology of Trust (англ.) // Scientific American. – Vol. 298, iss. 6. – P. 88 – 95. – DOI:10.1038/scientificamerican0608-88.

6. Klyucharev, V. A. (2014) Neurobiological mechanisms of social influence / V. A. Klyucharev, I. P. Zubarev, A. N. Shestakov // Experimental psychology, 2014. – P. 7. № 4, 20 – 36 pp.

7. Huber, R. (2015), Neural correlates of informational cascades: brain mechanisms of social influence on belief updating / R. Huber, V. Klucharev, R. Joerg // Social Cognitive and Affective Neuroscience. 2015. Vol. 10. No. 4. P. 589 – 597.

8. Zaltman G. (2003) How Customers Think: Essential insights into the mind of the market / G. Zaltman. – Boston, MA : Harvard Business School Press, 2003. 352 p.

УДК 338.24.021.8

Максим'юк М. М.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті наведено особливості економічного розвитку аграрної сфери та її значення в Україні. Визначено сутність та особливості виникнення загроз економічній безпеці сільськогосподарських підприємств, охарактеризовано погляди науковців та менеджменту на причини їх виникнення. Запропоновано принципи функціонування систем забезпечення економічної безпеки підприємств. Наведено механізми формування паспортів загроз та формування оперативних баз даних на основі показників діяльності з метою визначення

і попередження критичних станів підприємств. Подано перспективу подальших досліджень в напрямі необхідності обґрунтування розділення функцій моніторингу і забезпечення економічної безпеки.

Ключові слова: економічна безпека, загрози, ризики, оцінка економічної безпеки, сільськогосподарські підприємства, моніторинг, попередження та ліквідація наслідків, попередження банкрутства.

Maksymiuk M. M.

FEATURES OF PRACTICAL APPLICATION OF ECONOMIC SAFETY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

The article presents the peculiarities of the economic development of the agrarian sphere and its importance in Ukraine. The essence and peculiarities of the emergence of threats to the economic security of agricultural enterprises are defined, the views of scientists and management on the causes of their occurrence are characterized. Offered the principles of functioning of systems of providing of economic safety of the enterprises. The mechanisms of forming of passports of threats and formation of operational databases on the basis of activity indicators for the purpose of definition and prevention of critical states of the enterprises are given. The prospect of further researches in the direction of necessity of justification of separation of functions of monitoring and providing of economic safety is presented.

Key words: economic security, threats, risks, economic safety assessment, agricultural enterprises, monitoring, prevention and liquidation of consequences, economic collapse prevention.

Вступ. У сільській місцевості на початок 2017 р. проживала майже третина загальної кількості населення. Для більшості сіл сільськогосподарські підприємств є основним

джерелом робочих місць та соціального відтворення. Варто зважити і на відрахування в бюджети та значення галузі для соціальної та пенсійної сфери – кожен новий безробітний це додаткове навантаження на них і послаблюють економіку країни вцілому. Аналогічний механізм взаємовпливу стосуватиметься і інших суміжних галузей – переробної (сюди відносимо всіх суб'єктів що здійснюють подальшу переробку продукції сільськогосподарських підприємств), хімічної (виробництво добрив, переробка сировини, постачання тари і упаковки та ін.), машинобудування (виробництво, ремонт і обслуговування техніки, деталей та крупних агрегатів), транспорту (забезпечення товарообігу всередині країни, наявність експорті що суттєво впливає на вартість міжнародних перевезень та ін.). За дев'ять місяців 2017 року Україна експортувала сільськогосподарської продукції на 13,07 млрд. дол. США (41,7% від загального експорту України), що на 24,3% перевищує показник за аналогічний період 2016 року [1]. Такі суттєві показники динаміки (яка може мати і негативне значення) є наслідком специфіки діяльності сільськогосподарських підприємств, що потребує налагодження механізму багаторівневої адаптації до ринкових та природно-кліматичних умов.

Прогнозування і врахування останніх є загальноприйнятою практикою, в той час як визначення впливу економічних критеріїв не має єдиного трактування.

Постановка завдання. Підвищена ризикованість у галузі сільського господарства пов'язана із сезонністю та низькою технологічністю виробництва, використанням природних ресурсів, низькою еластичністю попиту на сільськогосподарську продукцію та її здатністю швидко псуватися, природно-кліматичними чинниками та використанням землі як основного засобу виробництва. В сучасних умовах господарювання визначення проблем, труднощів, ризиків та загроз, що супроводжують роботу підприємств, є одним з основних напрямків розвитку теорії управління підприємствами. Постійне існування різного роду загроз обумовлює актуальність проблеми економічної безпеки сільськогосподарських підприємств зокрема та визначення виключної компетенції цього поняття та подальшого практичного використання результатів відповідних досліджень.

Результати. Сільськогосподарське виробництво є одним із найбільш ризикованих видів підприємницької діяльності. Джерелами ризиків в сільськогосподарському виробництві є соціально-економічне середовище, природо-кліматичні умови та людський фактор. Особливо великих ризиків зазнає сільськогосподарське виробництво країн, економіки яких розвиваються або перебувають в процесі трансформації. Аграрні реформи та становлення ринкових взаємовідносин, зміна форм власності та форм господарювання значно збільшують ступінь невизначеності соціально-економічних процесів в сільському господарстві та, відповідно, посилюють вплив ризиків на бізнес. Важливо, що в умовах зростання інтенсифікації виробництва стратегічно необхідним є комплексний та довгостроковий підхід до управління використанням всіх ресурсів підприємств. Так, наприклад, невміле і недалекоглядне використання землі є не меншою загрозою для землі ніж її «простій» та запускання. При цьому саме земельні ресурси є основою сільськогосподарського виробництва і джерелом його розвитку та економічної безпеки. В той же час керівники сільськогосподарських підприємств вважають, що основними чинниками, які б сприяли розвитку підприємств, є державна підтримка та наявність фінансових ресурсів [2]. Серед перспективних способів підвищен-

ня економічної безпеки сільськогосподарських підприємств науковці [3] виділяють вступ до сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів з метою раціонального розподілу обмежених виробничих ресурсів та ін.

Економічна безпека сільськогосподарських підприємств у широкому розумінні є критерієм надійності їх партнерства у бізнесі та спроможності забезпечувати переробні підприємства сировиною, а населення продуктами харчування [2]. Загрози діяльності підприємств – це дія дестабілізуючих природних чинників і/або суб'єктивних, пов'язаних з недобросовісною конкуренцією та порушенням законів і норм, що може спричинити потенційні або реальні ризики та втрати для організації. [4, с. 16]. Ризик – це ймовірність виникнення непередбачених втрат очікуваного прибутку, доходу, майна, коштів у зв'язку з випадковою зміною умов економічної діяльності, впливом несприятливих обставин. Тому з іншого боку економічна безпека підприємства – це його здатність (враховуючи географічне розташування та природно-кліматичні умови його діяльності), ефективно протидіяти можливим загрозам внутрішнього й зовнішнього середовища.

Загроза, або небезпека – це цілком усвідомлювана, проте не фатальна ймовірність завдання шкоди конкретному підприємству, обумовлена об'єктивними та суб'єктивними чинниками [5, с. 171]. Економічні загрози потребують їх попередження чи подолання, і тому визначення їх складу має здійснюватись під час формування системи показників економічної безпеки сільськогосподарських підприємств. Показником оцінки впливу потенційної загрози може виступати прогнозна величина втрат підприємства чи витрат на нейтралізацію і подолання наслідків. В залежності від співвідношення до поточних показників можна використати їх подальшу класифікацію на несуттєві, істотні, значні та катастрофічні.

Управлінські рішення керівників підприємств, що стосуються питань забезпечення та постійного підвищення рівня економічної безпеки завжди пов'язані з ризиком та об'єктивністю аналізованих даних та системністю показників. Частка витрат, що вчасно виділяються на попередження чи запобігання наслідків реалізації загроз за окремими дослідженнями [6] становить 1/15 від потенційно можливих витрат підприємства. Тому керівництво підприємства повинен створити систе-

му спостереження за такими індикаторами та максимально враховувати їх у своїй звичайній діяльності. В процесі формування переліку загроз економічній безпеці підприємства існує тенденція щодо ототожнення понять «загроза економічній безпеці» та «слабкість економічної безпеки». Під «слабкістю» розуміють фактори (наприклад неефективні організація праці, залишки ресурсів чи незавершеного виробництва та ін.), що роблять саму систему економічної безпеки відкритою та вразливою для загроз [1]. Логічним буде першочергове розуміння, від чого необхідно захищатися, а уже потім визначати які слабкі сторони (місця) не дають змоги реалізувати весь наявний потенціал.

Реалізація методу оцінки небезпеки економічної безпеки полягає також і в оптимальному обґрунтуванні кількісних та якісних вимог до організації системи економічної безпеки підприємства [8, с. 88]. Перспективним варіантом ефективного, системного та об'єктивного вирішення поставлених завдань, що використовуватиме наявні сучасні можливості обробки даних може бути створення оперативної бази статистичних даних, яка являтиме собою згрупований перелік ключових індикаторів та показників діяльності підприємств, основна увага в якій буде приділена виділенню негативних тенденцій та визначення ключових докритичних факторів на основі аналізу розвитку негативних тенденцій підприємств-банкрутів галузі. За своєю функціональною спрямованістю вона може бути подібною до системи судових прецедентів в англо-саксонському праві, коли на основі порівняння початкових (реальних) умов приймається відповідне рішення (або ж визначається ступінь вірогідності тих чи інших наслідків для кожного конкретного підприємства). Визначення та формування прогнозів та попереджень повинно відбуватись на основі співпадання показників структури і динаміки, а ступінь збігів може бути коефіцієнтом рівня економічної безпеки.

Важливою умовою функціонування такої системи повинно бути максимально об'ємне наповнення бази даних відповідними показниками та оперативне оновлення реальними даними щодо конкретних підприємств. Другим важливим чинником, що забезпечуватиме ефективність роботи запропонованої системи повинен стати принцип постійного самовдосконалення, а саме повторного аналізу і співставлення реальних показників та прогнозів

системи і подальше визначення причин розбіжностей та їх врахування в майбутніх прогнозах (інакше кажучи потрібно впровадити базові принципи розвитку штучного інтелекту – саморегуляцію з метою вдосконалення системи вцілому). Використання такого аналізу дасть можливість в перспективі оперативно досліджувати процеси циклічності в економіці, галузі та рівні економічної безпеки, що може бути перспективною подальших досліджень та вдосконалень.

Така система раннього реагування буде мати ряд спільних рис, але водночас відрізнятиметься від систем попередження банкрутства адже:

- враховує ряд інших показників, що не стосуються конкретно фінансового результату діяльності підприємства;

- має свою, більш містку та обширну структуру з огляду на класифікацію загроз економічній безпеці;

- показує загрози і слабкі місця діяльності підприємства і стосується банкрутства тільки опосередковано, як одного з багатьох негативних сценаріїв;

- повинна включати систему ліквідності, інвестиційної привабливості, ефективності операційної діяльності і т. д.

- враховувати різні етапи діяльності підприємств, їх розміри та особливості сфери діяльності (в т.ч. стосовно підгалузей сільського господарства).

Ще одним способом реакції, а саме попередження загроз може стати використання на підприємствах паспортів загроз. Паспорт загроз розробляється для підвищення ефективності системи управління при кризових умовах, з метою формування адекватних заходів щодо попередження та уникнення небезпек та загроз. Створення такого паспорта загроз дозволить підприємству виявити найбільші небезпечні фактори впливу та співставити ступінь прогнозуєної небезпеки з реальним рівнем захищеності, та в результаті встановити співвідношення достатності сил та засобів, що можуть бути протидіями визначеним загрозам чи небезпекам і сприяти попередженню або ліквідації наслідків [9, с. 14]. Важливим при складанні таких паспортів буде і врахування сутнісних характеристик підприємництва, що потребують захисту, наприклад наявність в діяльності елементів новизни, тощо.

Висновки. Підприємства сільськогосподарського сектору, що характеризуються в за-

гальному значними позитивними показниками динаміки потребують врахування впливу можливих негативних факторів, що є особливістю діяльності в галузі. Тому існує актуальність дослідження, моніторингу, оцінки та впливу на рівень економічної безпеки підприємств сектору, що значно підсилюється відсутністю єдиного підходу та визначень серед науковців та практиків.

Існуючі теоретичні напрацювання дають можливість висунути ряд практичних пропозицій та зауважень щодо використання підходу забезпечення економічної безпеки підприємств. Так, наприклад, моніторинг рівня економічної безпеки, що є результатом взаємодії чинників зовнішнього та внутрішнього середовища повинен проводитись окремо від забезпечення економічної безпеки на кожному конкретному підприємстві.

Перспективним напрямком подальших наукових досліджень має стати подальший аналіз та формування підходів для більш глибокої оцінки взаємозв'язку основних структурних елементів економічної безпеки підприємств а також вивчення зміни щільності таких зв'язків на загальний результат.

Література

1. Україна збільшила виручку від аграрного експорту майже на чверть [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://economics.unian.ua/agro/2216699-ukrajina-zbilshila-viruchku-vid-agrarnogo-eksportu-mayje-na-chvert.html>
2. Качанівська Ю. І. Економічна безпека сільськогосподарських підприємств [Електронний ресурс]. – Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна. – 2015. – № 1. – С. 98-105. Режим доступу: http://journal.lvduvs.edu.ua/visnyky/nvse/01_2015/15kyuibsp.pdf
3. Манжура О. В. Аграрна кооперація: досвід Європейського союзу для України [Електронний ресурс]. – №1(179). – 2015. – С. 15-20. Режим доступу: http://www.cg.gov.ua/web_docs/2141/const/docs/COK_and_metod_posib.PDF
4. Економічна безпека підприємств, організацій та установ : навчальний посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та ін. – К. : Правова єдність, 2009. – 544 с.
5. Ботьботенко І. В. Змістова характеристика загроз економічній безпеці суб'єктів аудиторської діяльності / І. В. Ботьботенко // Вчені записки Університету «КРОК». – 2013. – Випуск 33. – С. 169-177.

6. Рябенко Г. М. Загрози та шляхи зміцнення економічної безпеки аграрних підприємств в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/13-2016/72.pdf>

7. Свіридов Є. Ю. Систематизація загроз економічній безпеці країни / Є. Ю. Свіридов // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. – 2011. – Вип. 3. – С. 126-132. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchetei_2011_3_22.

8. Основи економічної безпеки: підручник / О. М. Бандурка, В. Є. Духов, К. Я. Петрова, І. М. Черв'яков – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 236 с.

9. Яременко О. Ф. Аспекти побудови паспорта загроз підприємства / О. Ф. Яременко // Вісник Хмельницького національного університету 2011. – № 2, Т. 1. – С. 14-21.

References

1. Ukrayina zbil'shyly vyruchku vid aharnoho eksportu mayzhe na chvert' [Ukraine increased revenues from agrarian exports by almost a quarter] Access mode: <https://economics.unian.ua/agro/2216699-ukrajina-zbilshila-viruchku-vid-agrarnogo-eksportu-mayje-na-chvert.html>
2. Качанівська Ю. І. (2015), Ekonomichna bezpeka sil's'kohospodars'kykh pidpryyemstv [Economic security of agricultural enterprises] Access mode: http://journal.lvduvs.edu.ua/visnyky/nvse/01_2015/15kyuibsp.pdf
3. Манжура О. В. (2015), Aharna kooperatsiia: dosvid Yevropeiskoho Soiuzu dlia Ukrainy [Agricultural cooperatives: the experience of the European Union for Ukraine] Access mode: http://www.cg.gov.ua/web_docs/2141/const/docs/COK_and_metod_posib.PDF
4. Ортинський В. Л., Керницький І. С., Живко З. Б. (2009), Ekonomichna bezpeka pidpryyemstv, orhanizatsiy ta ustanov: navchal'nyy posibnyk [Economic security of enterprises, organizations and institutions: a manual]. – К.: Pravova yednist'. – 544 p.
5. Ботьботенко І. В. (2016), Zmistova kharakterystyka zahroz ekonomichniy bezpetsi sub'yektiv audytor's'koyi diyal'nosti [Content description of threats to economic security of audit entities]. – Vol. 33. – pp. 169-177.
6. Рябенко Г. М. (2016), Threats and ways to strengthen the economic security of agrarian enterprises in Ukraine [Zahrozy ta shlyakhy zmitsnennya ekonomichnoyi bezpeky ahrranykh pidpryyemstv v Ukrayini] Access mode: <http://global-national.in.ua/archive/13-2016/72.pdf>
7. Свіридов Є. Ю. (2011) Systematyzatsiya zahroz ekonomichniy bezpetsi krayiny [Systematization of threats to the country's economic security]. – Access mode: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchetei/2011_3/NV-2011-V3_20.pdf
8. Бандурка О. М. (2003), Osnovy ekonomichnoy bezpeki [Basics of Economic Security]. – Harkiv: Vid-vo Nac. un-tu vnutr. Sprav. – 236 p.
9. Яременко О. Ф. (2011), Aspekty pobudovy pasporta zahroz pidpryyemstva [Aspects of building a passport of enterprise threats]. – Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. – Vol. 2, T. 1. – pp. 14-21.

УДК: 631.338

Лозінська Л. Д.

ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ВИКОРИСТАННЯ ГІДРОПОННОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОЩУВАННЯ ОВОЧІВ У ТЕПЛИЧНИХ ГОСПОДАРСТВАХ

Охарактеризовано види та можливості вирощування овочів у тепличних господарствах. Розкрито економічну вигідність застосування гідропонної технології вирощування овочів в тепличних господарствах.

Ключові слова: економічна оцінка, гідропонні технології, вирощування овочів, тепличні господарства.

Lozinska L. D.

ECONOMIC ESTIMATION OF THE USE OF THE HYDROPONIC TECHNOLOGY OF GROWING VEGETABLES IN GREENHOUSE ECONOMIES

The types and possibilities of growing vegetables in greenhouse economies have been described. The economic advantage of using hydroponic technology of growing vegetables in greenhouse economies has been revealed.

Key words: economic evaluation, hydroponic technologies, vegetable growing, greenhouse economy.

I. Вступ. Важливу роль у продовольчому забезпеченні України відіграє сільське господарство. Однією із основних ланок сільського господарства є рослинництво. Овочівництво, а саме вирощування овочів у тепличних господарствах, як галузь рослинництва дедалі більше набуває попиту.

Для теплиць розроблені наступні методи вирощування овочів: ґрунтовий, на тюках з соломой, методом підтоплення, гідропоніка, тощо. Однак, крім загальноприйнятого ґрунтового способу на природних або штучних ґрунтах, інші агрокультури у тепличних господарствах України застосовуються рідко, скоріше відносяться до екзотики і до предмета лабораторних досліджень [1].

Дослідження методів вирощування овочів у тепличних господарствах та удосконалення культивацийних споруд, створенню високопродуктивних сортів і гібридів, впровадженню інноваційних технологій присвячені праці О.М. Білогубової, П.П. Іваненка, В.А. Кравченка, В.Ф. Півоварова, З.Д. Сича, О.М. Цизя,

Н.І. Янчука та ін. Вони висвітлили питання ефективності технологій вирощування овочевих культур, застосування різних типів теплиць, створення нових сортів і гібридів, які забезпечують вищі врожаї та кращу якість продукції.

Проблеми економіки, теорії і практики господарювання в овочепродуктовому підкомплексі досліджували В. Я. Амбросов, В. Г. Андрійчук, В. Н. Дем'яненко, М. В. Зубець, Ю. О. Лупенко, Л. О. Мармуль, І. І. Червен та ін. В їх працях переважно висвітлені питання аграрної економіки макrorівня, сформовані теоретико-методологічні засади переходу аграрного сектора на ринкові відносини, визначені шляхи активізації інноваційної діяльності, проаналізовано ринок продовольства, розвиток менеджменту і маркетингу, формування фінансових ресурсів аграрних підприємств, шляхи досягнення еквівалентного обміну між галузями економіки і сферами АПК, прогнозовані заходи продовольчої безпеки країни тощо. Однак економічна оцінка використання гідропонної технології вирощування овочів у тепличних господарствах потребує більш детального дослідження.

II. Постановка завдання. Розглянути метод гідропонної технології вирощування овочів як альтернативу іншим методам. Визначити економічну вигідність застосування гідропонної технології вирощування овочів в тепличних господарствах.

III. Результати. Вирощування овочів у відкритому ґрунті дає можливість отримати

велику кількість врожаю завдяки великим посівним площам, якістю земель, методам обробки від шкідників та методам живлення. Проте у відкритому ґрунті є велика небезпека недоотримати плановану кількість продукції, в основному через природні погодні умови. Також урожай у відкритому ґрунті в основному забезпечується уже у теплу пору року, коли ціни на овочі стають меншими та на ринку велика конкуренція.

Овочі – незамінні продукти харчування, багаті мінералами, вуглеводами та вітамінами. Їх корисно споживати постійно. Для збалансованого забезпечення населення овочевою продукцією протягом усього року, її виробництво здійснюється у відкритому і закритому ґрунті [2].

Вирощування овочів у закритому ґрунті дає можливість мати свіжі продукти в несезонний період. Завдяки створенню штучного клімату, відповідних умов та наданню овочам саме тих елементів, що їм необхідні, вирощування можливе у різних зонах країни. Вирощуючи овочі в закритому ґрунті, господарства тим самим забезпечують круглорічну потребу в цій продукції.

Великі тепличні господарства переважно вирощують овочі в Україні у скляних зимових теплицях загальною площею від 6 га. За даними офіційної статистики, нині під овочами закритого ґрунту зайнято понад 3,2 тис. га. Основна частка площ земель тепличних господарств (93 %) використовується для вирощування помідор і огірків, решту відводять під перець солодкий, баклажани, салатні та зелені культури, гриби.

Активно вирощувати овочі закритого ґрунту в Україні почали з 2003 р. Протягом наступних років обсяги їх виробництва зростали, досягши у 2011 р. 398,0 тис. т, а в 2015 р. – 590,5 тис. т, що на 48,4 % більше. Спостерігається щорічне збільшення виробництва овочевої продукції, що характеризує збільшення попиту на продукцію [2].

Найвищі ціни на овочеву продукцію формуються в зимовий період. Господарства, що використовують закритий ґрунт, вирощують в такий період овочі. Однак вирощування овочів у зимовий період несе за собою збільшення витрат на їх вирощування, догляд, живлення, зберігання та реалізацію.

Одними із найзатратніших складових витрат на вирощування овочів є такі: опалення, освітлення, живлення рослин, оплата праці.

На сьогодні на ринку України господарства, що починають свою діяльність із вирощування овочів, використовують новітні технології із енергозбереження, живлення та модернізації роботи на теплицях. Частина діючих господарств, для забезпечення власної конкурентоспроможності на ринку, постійно застосовують нові методи зменшення витрат.

Основну частку витрат у тепличних господарствах займає живлення рослин, яке є основою для формування якісних та екологічних овочів. Передовими технологіями з вирощування та живлення рослин, є: використання ґрунту у вирощуванні овочевої продукції; використання гідропоніки.

Гідропоніка – це спосіб вирощування рослин без ґрунту. Слово походить від грец. υδρα – вода і πόνος – робота, “робочий розчин”. При вирощуванні гідропонним методом, рослина харчується корінням не в ґрунті, більш-менш забезпеченої мінеральними речовинами, поливається чистою водою, а у волого-повітряної, сильно водної, чи твердою але пористої, волого- і повітряно-місткому середовищі, що сприяє диханню коренів в обмеженому просторі і вимагає порівняно частого (або постійно-крапельного) поливу робочим розчином мінеральних солей, приготованим за потребами цієї рослини [3].

При гідропонному методі вирощування рослин забезпечуються оптимальне мінеральне живлення рослин, сприятлива концентрація з оптимальним співвідношенням окремих елементів залежно від освітленості, температури, вмісту вуглекислого газу, кисню та інших факторів, створюються кращі умови для фотосинтезу. На гідропоніці відпадають трудомісткі роботи по внесенню добрив, полив, підживлення, підсіпання ґрунтів, дезінфекції. Відкриваються можливості більш широкого застосування автоматизації, що скорочує трудові витрати на вирощування овочів і сприяє отриманню більш ранніх врожаїв [4].

Використовуючи гідропонну систему вирощування овочів, господарства самі контролюють необхідну кількість мікро- та макроелементів, які необхідні рослинам, що в свою чергу це дає можливість значно скоротити витрати на мінеральні добрива.

При ґрунтовому вирощуванні рослини нерідко страждають від пересихання та нестачі кисню у разі перезволоження. Із застосуванням способу гідропоніки це абсолютно виключено.

Рослина не накопичує шкідливих елементів, що містяться у ґрунті, які згубно впливають на людський організм. Як правило, це отруйні органічні сполуки, надлишок нітратів, радіонукліди, важкі метали та інше. Особливо це актуально для плодкових рослин. Адаже при використанні методу гідропоніки рослини отримують тільки корисні речовини.

Гідропонний спосіб в даний час користується популярністю, так як дозволяє вирощувати овочі та рослини гідропонним способом круглий рік.

Так можна вирощувати рослини з живців або насіння, а також розсадні рослини. Помідор – найпопулярніший з овочів, які можна виростити методом гідропоніки. Крім нього, таким чином добре ростуть огірки, редис, кольрабі, полуниця, цибуля. Популярністю користується вирощування салату на гідропоніці. Вирощений таким способом салат може продаватися прямо в горщиках, при цьому він зберігає всю біологічну та поживну цінність.

Як показують дані статистики, господарства на ринку України, що використовують або перейшли на використання гідропонної системи, в основному вирощують огірки та помідори. Є господарства, що спеціалізуються тільки на вирощуванні одного виду овочів. Проте, кожне господарство, що використовує гідропонну систему вирощування овочів значно збільшило збори врожаю. Так, у гідропонних зимових теплицях щорічно отримують по 32-34 кг з 1 м² огірків і по 20-22 кг – помідор. Рентабельність вирощування досягає 80-85 %, що знаходиться на у рівні передових господарств світу. Вирощування овочів у тепличних господарствах за гідропонним методом дозволяє забезпечувати прибуткову діяльність у конкурентному середовищі.

IV. Висновки. В Україні існують різні способи вирощування овочів. Проте для отримання високоякісної продукції в несезонні періоди, необхідно використовувати теплиці з гідропонною технологією вирощування.

У зв'язку із складною економічною, енергетичною ситуацією в Україні, тепличні господарства змушені шукати шляхи скорочення витрат на вирощування овочевої продукції та збільшення прибутковості від її реалізації.

Одним із важливих чинників є отримання ранньої продукції, коли ціни на ринку високі, мала конкуренція та великий попит на овочі. Використання гідропонного методу вирощування рослин дає можливість об'єднати усі ці складові та вдосконалити процес виробництва овочів.

В порівнянні із іншими технологіями вирощування овочів, гідропонна технологія дозволяє пришвидшити ріст та розвиток рослин, збільшити їх урожайність, забезпечити екологічну чистоту і високу якість продукції, зменшити затрати, заощадити корисну площу та збільшити фінансові результати тепличних господарств.

Література

1. Домашній бізнес: 1000+1 ідея для власного бізнесу в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://homebiznes.in.ua/promyslovi-teplytsi-biznes-na-vyroschuvanni-ovochiv>.
2. Овочівництво. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ovoschevodstvo.com/journal/browse/201704/article/1562/>
3. СадтаГород. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sadgorod.in.ua/gorod/perevagi-ta-metodi-viroshchuvannya-roslin-na-gidroponici/>.
4. Агробізнес сьогодні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/agronomiia-siogodni/2169-unikalnyi-sposib-vyroschuvannya-roslyn.html>.

References

1. Home business: 1000 + 1 idea for your own business in Ukraine. [Electronic resource]. – Access mode: <https://homebiznes.in.ua/promyslovi-teplytsi-biznes-na-vyroschuvanni-ovochiv>.
2. Vegetable Growing. Retrieved from. <http://www.ovoschevodstvo.com/journal/browse/201704/article/1562/>
3. Garden and City. Retrieved from. – Access mode: <http://sadgorod.in.ua/gorod/perevagi-ta-metodi-viroshchuvannya-roslin-na-gidroponici/>.
4. Agribusiness today. Retrieved from. – Access mode: <http://www.agro-business.com.ua/agronomiia-siogodni/2169-unit-sposib-vyroschuvannya-roslyn.html>.

УДК: 005.332.4

Бойдуник В. Р.

ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Досліджено сутність поняття “конкурентоспроможність”. Розкрито підходи до оцінки конкурентоспроможності сільськогосподарського підприємства в сучасних ринкових умовах.

Ключові слова: конкурентоспроможність, сільськогосподарські підприємства, інноваційний потенціал, фактори підвищення конкурентоспроможності.

Boydunyk V. R.

INCREASING THE COMPETITIVENESS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

The essence of the concept of “competitiveness” is investigated. Approaches to assess the competitiveness of agricultural an enterprise in modern market conditions are revealed.

Key words: competitiveness, with agricultural enterprises, innovative potential, factors of competitiveness increase.

I. Вступ. В умовах глобалізації економіки спостерігається посилення конкуренції, яка притаманна для всіх підприємств сільськогосподарської галузі. Одною з головних причин низької конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств є недостатня здатність боротися за розширення своєї частки в сучасних ринкових умовах.

В сільськогосподарській галузі вітчизняної економіки простежується розбалансованість, відсутність належної довіри населення до підприємницької діяльності, що гальмує розвиток нових форм господарювання. Тому дослідження підприємництва в сільськогосподарській галузі його діяльності та механізмів впливу на основні економічні змінні в перехідній економіці України набуває особливого значення.

Конкурентоспроможність підприємств є важливою ознакою як для економіки країни в цілому, так і для окремих виробників, адже вона є запорукою отримання високого та стабільного прибутку, а також забезпечення життєдіяльності підприємства, його економічної безпеки та стабільного розвитку.

Проблемі сільськогосподарського підприємства, його ролі у становленні аграрного сектора та питання дослідження конкурентоспроможності підприємства та способів її

підвищення висвітлено у вітчизняній та зарубіжній літературі у працях вчених, серед яких: Акімова І.М., Амоші А.І., Градова А.П., Довгань Л.Е., Должанський І.З., Загорна Т.О., Еруглова М.І., Скупаря Г. М., Чумаченько Н.Г., Р.Кантільона, А.Сміта, М.Балудянського, А.Маршала, М.Туган-Барановського, В. Зомбарта, Й.Шумпетера. Однак забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств у ринкових умовах потребує більш глибокого дослідження.

II. Постановка завдання. Дослідити поняття “конкурентоспроможність”. Розкрити підходи до оцінки конкурентоспроможності сільськогосподарського підприємства в сучасних ринкових умовах.

III. Результати. Дослідження поняття “конкурентоспроможність підприємства” передбачає з’ясування сутності категорії “конкуренція”, оскільки вони тісно взаємозв’язані як в етимологічному (спільний корінь), так і в чисто логічному сенсі – про конкурентоспроможність можна говорити тільки при наявності конкуренції між виробниками певної продукції (послуги).

Виникнення і розвиток суспільства супроводжується формуванням явища конкуренції (від пізні латинського *concurrentia* – стикатися, змагатися), яка є одним із постійно діючих чинників його прогресивного руху вперед [1, с. 5].

Здатність (спроможність) підприємства вести суперництво у базовій галузі, на міжгалузевому та світових ринках отримала втілення в категорії “конкурентоспроможність”.

Зрозуміло, що конкурентоспроможність проявляється тільки в умовах конкуренції

і через конкуренцію. Необхідно відмітити, що єдиного підходу до визначення даної категорії у вітчизняній та зарубіжній науці не існує.

Аналіз економічної літератури щодо логічного встановлення змісту цього поняття свідчить про наявність багатоаспектного трактування терміну “конкурентоспроможність” [1, с. 6].

У найбільш загальному розумінні конкурентоспроможність підприємства можна визначити як здатність протистояти конкурентам та перемагати їх.

В якості суттєвих характеристик конкурентоспроможності підприємства, як економічної категорії, можна визначити:

- порівняльний характер (відносна оцінка);
- короткострокові та довгострокові складові;
- залежність від конкурентоспроможності продукції (товару);
- залежність від власних можливостей та ринкової активності підприємства [2, с. 245].

Зв'язок конкурентоспроможності продукції (товару) і конкурентоспроможності підприємства є загальноновизнаним фактом. Виробник не може бути конкурентоспроможним, якщо його продукція не має збуту, бо це означає зниження обсягів реалізації і погіршення фінансово-економічних показників: рентабельності, оборотності, ліквідності та ін.

Конкурентоспроможність продукції є обов'язковою, але недостатньою умовою конкурентоспроможності підприємства, тому що в деяких випадках продукція може бути конкурентоспроможною при її реалізації по демпінговим цінам, які не компенсують витрати на виробництво і збут (використання цінових знижок, сезонного розпродажу, збут застарілої продукції, реалізація цінової стратегії проникнення на ринок з високим рівнем конкуренції). З точки зору споживача, вона виступає як конкурентоспроможна, але зниження фінансових результатів і ефективності використання ресурсів виробника може призвести до його неконкурентоспроможності в майбутньому [2, с. 247].

Багато науковців досліджують конкурентоспроможність підприємства та методи її оцінки, однак ще не сформовано загальноприйнятої методики оцінки конкурентоспроможності підприємства. У світі існує різні підходи до оцінки конкурентоспроможності підприємства, основними з яких є:

- метод, що заснований на теорії ефективної конкуренції;

- підходи до оцінки конкурентоспроможності підприємства, які пов'язують її рівень з показниками якості (конкурентоспроможності) продукції, що випускається;

- методи, засновані на теорії конкурентної переваги;

- метод бенчмаркінгу;

- методи, що засновані на методиках комплексної оцінки діяльності підприємства та ін [3, с. 46].

Останнім часом популярності набув метод визначення конкурентоспроможності на основі теорії конкурентних переваг, автором якої є американський вчений М. Портер. Він виділяє два види конкурентних переваг: зовнішню і внутрішню.

Зовнішня конкурентна перевага – це перевага у властивостях товару, яка створює “цінність для покупця” внаслідок повнішого задоволення його потреби. Ця перевага збільшує “ринкову силу” підприємства, тому вона зможе змусити ринок підняти ціну продажу вище, ніж пріоритетний конкурент, який не володіє такою перевагою (іноді її називають перевагою в ціні товару). Оцінкою такої сили можна вважати еластичність попиту за ціною.

Внутрішня конкурентна перевага – це перевага підприємства у витратах виробництва, яка створює “цінність для виробника” внаслідок вищої його продуктивності. Внутрішня перевага забезпечує підприємству більшу стійкість до зниження ціни продажу, яка нав'язана ринком або конкурентами, та вищу рентабельність [3, с. 47].

Враховуючи специфіку аграрної сфери, різні сільськогосподарські підприємства, мають різний стратегічний потенціал, реалізують різні стратегії і можуть функціонувати в середовищі різної міри складності. При цьому одні і ті ж фактори для різних підприємств можуть бути як керованими (тобто підприємство здатне впливати на них), так і некерованими або такими, що враховуються (підприємство пристосовується до їх зміни). Тому в середовищі функціонування аграрних підприємств доцільно виділяти не зовнішні і внутрішні фактори конкурентоспроможності, а ті, що створюються (керовані) і ті, що враховуються (некеровані) [4]. Система факторів конкурентоспроможності підприємств представлена на рис. 1.

Наведені фактори впливають на рівень витрат на виробництво, а в результаті і на рівень конкурентоспроможності сільськогосподарсь-

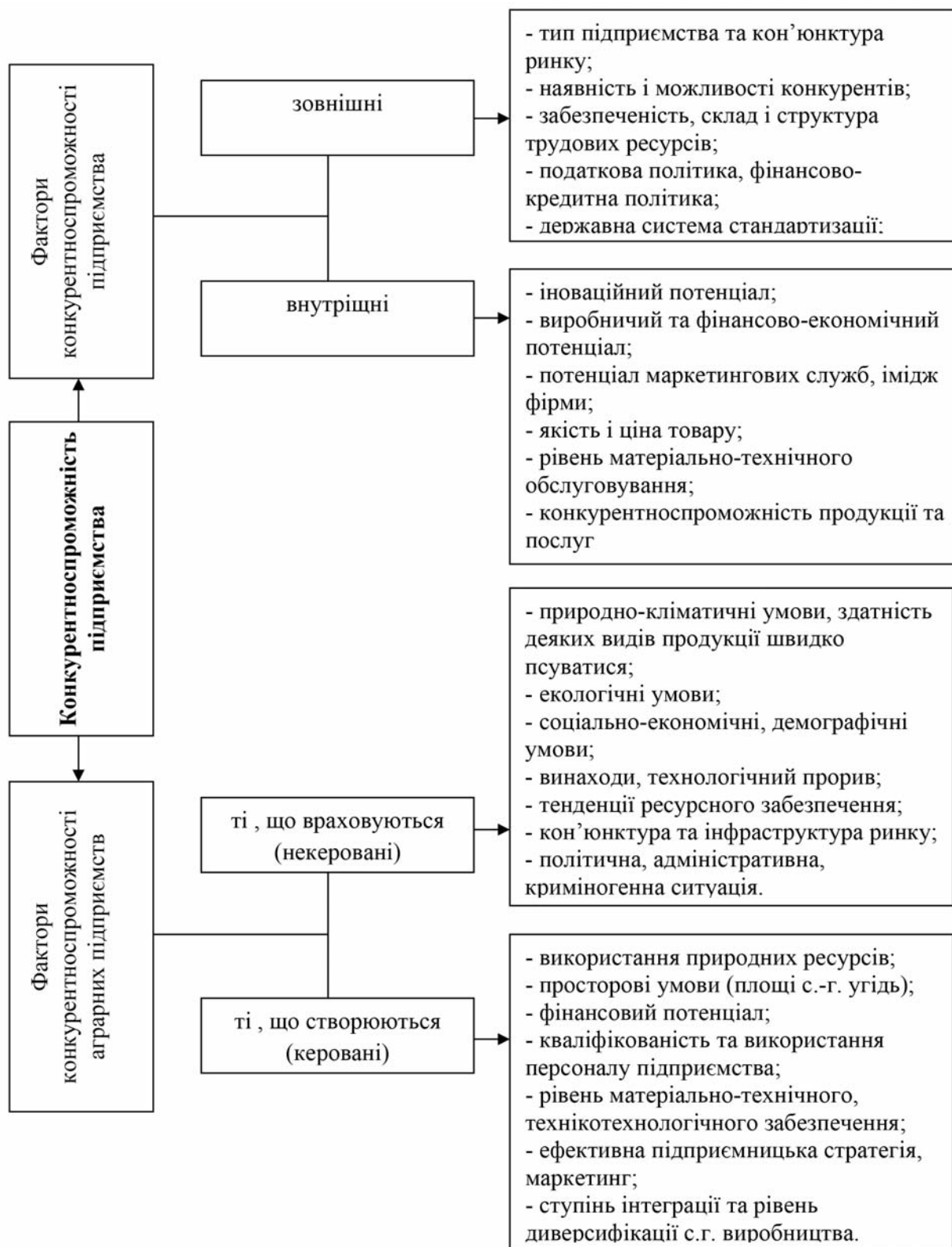

Рис 1. Система факторів конкурентоспроможності підприємств

кого підприємства. Тому конкурентна перевага – це один із чинників, яка забезпечує підприємству більшу стійкість до зниження ціни продажу, яка нав'язана ринком або конкурентами, вищу рентабельність, здатність, можливість підприємства до конкуренції в сучасних

ринкових умовах. Дослідження конкуренції у галузі сільськогосподарського виробництва та поняття “конкурентоспроможність підприємства” дали можливість виділити такі напрями:

- здатність підприємства успішно розвиватися в умовах конкурентної боротьби, адапту-

ватися до змін зовнішнього середовища, забезпечувати певний рівень конкурентних переваг та протистояти конкурентам;

– спроможність підприємства виробляти, реалізовувати конкурентоспроможну продукцію та ефективно розпоряджатися власними і позиковими ресурсами в умовах ринку;

– ефективність роботи підприємства відображає рівень ефективності використання ресурсів порівняно з конкурентами та ефективність задоволення потреб клієнтів;

– перевага над конкурентами – відносно інших підприємств даної галузі в країні і за її межами.

Очевидно, що конкурентоспроможність – це спроможність, здатність, можливість, розвиток.

IV. Висновки. В умовах конкуренції завжди проявляється конкурентоспроможність, причому на різних рівнях, які необхідно враховувати при управлінні нею. Своєчасне регулювання, розробка заходів щодо підвищення конкурентоспроможності підприємства, якісна оцінка є запорукою успішного функціонування та фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства в майбутньому. Сформульовано власне бачення конкурентоспроможності сільськогосподарського підприємства – це реальна та потенційна спроможність підприємства вес-

ти конкурентну боротьбу, протистояти впливу факторів зовнішнього середовища, виготовляти та збувати конкурентоспроможну продукцію та послуги, здійснювати ефективну діяльність в сучасних ринкових умовах.

Література

1. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями підвищення : [монографія] / за заг. ред. О. Г. Янкового. – Одеса : Атлант, 2013. – 470 с.

2. Аналіз господарської діяльності: навчальний посібник [Текст] [за заг. ред. І. В. Сіменко, Т. Д. Косової] – К “Центр учбової літератури”, 2013. – 384 с.

3. Драган О. І. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теоретичні аспекти : монографія / Драган О. І. – К., 2006. – 160 с.

4. Донських А. С. Конкурентоспроможність аграрних підприємств та фактори, що її визначають / А. С. Донських // Ефективна економіка. – 2011. №12. – С. 89-92.

References

1. Competitiveness of the enterprise: assessment of the level and directions of improvement: [monograph] / per colleagues. Ed. O. G. Yankovoho – Odessa: Atlanta, 2013. – 470 p.

2. Analysis of economic activity: a textbook [Text] / [for co. Ed. I. V. Simenko, T. D. Kosovoi] – K., “Center for Educational Literature”, 2013 – 384 pp.

3. Dragan O. I. Managing the Competitiveness of Enterprises: Theoretical Aspects: Monograph / Dragan O. I. – K., 2006. – 160 p.

4. Donsky A. S. Competitiveness of agrarian enterprises and factors that determine it / AS Donski // Effective economy. – 2011. №12. – P. 89-92.

УДК: 333.43:631.152:631.6.02

Комаринська М. В.

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ»

Необхідність детального дослідження та уточнення категорії «ресурсний потенціал сільськогосподарських підприємств» обумовлено тим, що будь-які цілі і завдання щодо досягнення кінцевих результатів на перспективний період в значній мірі визначаються не обсягом наявних ресурсів, а можливостями та ефективністю їх використання. На практиці спостерігається, що багато підприємств визначають ефективність своєї діяльності, спираючись лише на наявні можливості, але не враховують потенційні, урахування яких дало б змогу покращити техніко-економічні і фінансові показники діяльності і підвищити її ефективність в цілому. Це спричиняє необхід-

ність узагальнення теоретичних підходів до визначення суті ресурсного потенціалу підприємства і його характеристики як економічної категорії, що виражає відносини з приводу акумуляції і використання ресурсних можливостей підприємства. У статті на підставі аналізу економічної літератури розглянуто наукові підходи до визначення сутності поняття «ресурсний потенціал сільськогосподарських підприємств». Запропоновано власне визначення сутності дефініції «ресурсний потенціал сільськогосподарських підприємств».

За допомогою абстрактно-логічного методу, зокрема прийомів аналогії та співставлення, досліджено та уточнено сутність понят-

тя «ресурсний потенціал сільськогосподарських підприємств».

Автором узагальнено і систематизовано існуючі наукові підходи до визначення досліджуваної у роботі категорії та запропоновано власний підхід до тлумачення поняття

«ресурсний потенціал сільськогосподарських підприємств».

Ключові слова: ресурси, потенціал, ресурсний потенціал, сільськогосподарське підприємство, науковий підхід.

Komarynska M.

THE ECONOMIC ESSENCE OF THE CONCEPT OF «RESOURCE POTENTIAL OF AGRICULTURAL ENTERPRISES»

The aim of the article. The need for detailed study and clarification of the category "resource potential of agricultural enterprises" is stipulated by the fact that goals and objectives for achieving end results for the future period are largely determined not by the available resources but the capacity and efficiency of their use. In practice, it is observed that many companies determine the effectiveness of their activities, relying only on existing opportunities, but do not account for potential, which would give the opportunity to improve technical, economic and financial performance and increase its overall efficiency. This necessitates the generalization of theoretical approaches to determination of essence of the enterprise resource potential and characterizing it as an economic category that expresses the relations as for the accumulation and use of the resource potential of the enterprise. The article considers the scientific approaches to determination of essence of the concept "resource potential of agricultural enterprises" on the basis of the economic literature analysis. The definition of the concept of "resource potential of agricultural enterprises" has been proposed.

Methods. Using the abstract-logical method, in particular the analogue and comparison methods, the essence of the notion of "resource potential of agricultural enterprises" has been studied and clarified.

Results. The author has generalized and systematized the existing scientific approaches to the definition of the category under consideration and proposed her own approach to interpreting the term "resource potential of agricultural enterprises".

Key words: resources, capacity, resource potential, agricultural enterprises, scientific approach.

Вступ. В умовах становлення ринкової економіки, характерними ознаками якої є, насамперед, нестабільність попиту та пропозиції, а також змінність конкурентного оточення підприємства важливою і актуальною проблемою є визначення граничних можливостей ресурсного потенціалу підприємства. Від того, який потенціал має підприємство, наскільки оптимальна його структура, залежить фінансовий стан підприємства та результати його діяльності. Враховуючи те, що до цього часу не має єдиного трактування дефініції «ресурсний потенціал», це зумовлює необхідність подальших досліджень.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблемам визначення сутності поняття «ресурсний потенціал підприємства» приділяли значну увагу такі вчені-економісти як І.Ф. Баланюк, С.М. Гончарова, В.Ф. Іванюта, Н.С. Краснокутська, Е.В. Лапін, О.О. Мамалуй, М.Я. Мойса, Г.М. Підлісецький, П.Т.Саблук, С.Е. Сердак, О.В. Ульяновченко, В.М. Якубів та інші.

Постановка завдання. Метою статті є розгляд наукових підходів до сутності поняття «ресурсний потенціал підприємства» та уточнення сутності дефініції «ресурсний потенціал».

Виклад основного матеріалу дослідження. Ресурсний потенціал відіграє важливу роль для ефективної роботи будь-якого підприємства, в тому числі і сільськогосподарського, оскільки він є засобом для отримання максимального прибутку і підвищення конкурентоспроможності.

На сьогодні у науковій літературі немає єдиної думки щодо тлумачення поняття ресурсного поняття підприємства. В основі даного поняття лежить загальна категорія «ресурси». Слово «ресурс» походить від французького «resource» і означає допоміжний засіб. В еко-

номічному словнику С.М. Гончарова ресурси визначаються як «природні, сировинні, матеріальні, трудові, фінансові цінності, які можна використати в разі потреби для створення продукції, надання послуг, одержання додаткової вартості» [1, с. 230].

В свою чергу, В.Н. Авдеенко стверджує, що ресурси – це «сукупність матеріальних і нематеріальних елементів, які прямо чи опосередковано беруть участь у виробничому процесі» [2, с.74].

На думку американських економістів К.Р. Макконнеллата, С.Л. Брю ресурси – це «сукупність природних, людських і вироблених людиною засобів, що використовуються для виробництва товарів і послуг» [3].

О.О. Мамалуй тлумачить ресурси як «капітал фірми, тобто благо, використання якого дає змогу збільшити майбутні блага» [4, с. 468-470].

В свою чергу слово «потенціал» походить від латинського «potential» і означає міцність, сила.

У «Великому тлумачному словнику української мови» вказується, що потенціал – це:

- 1) сукупність усіх наявних засобів, можливостей, продуктивних сил, що можуть бути використані у певній сфері, галузі, ділянці;
- 2) запас чого-небудь, резерв;
- 3) приховані здатності, сили якої-небудь діяльності, що можуть виявлятися за певних умов [5].

Т.В. Калінеску, Ю.А. Романовська, О.Д. Кирилов вважають, що потенціал підприємства – це «сукупність організованих у певних соціально-економічних формах ресурсів, що можуть за певних діючих внутрішніх і зовнішніх чинників середовища бути спрямовані на реалізацію діяльності підприємства, метою якої є задоволення нових потреб суспільства» [6].

П.Т. Саблук стверджує, що потенціал підприємства – це «сукупність засобів і можливостей підприємств у реалізації своєї місії в даних умовах господарювання» [7].

В.Г. Андрійчук виробничий потенціал трактує як «сукупність органічно взаємопов'язаних ресурсів сільськогосподарського виробництва, що дозволяють досягти при заданих умовах об'єктивно обумовленого рівня господарських результатів» [8].

Порівнюючи категорії «ресурси» та «потенціал» Е.В. Лапін приходять до висновку, що принциповою відмінністю між поняттями «ресурси» та «потенціал» є те, що ресурси іс-

нують незалежно від суб'єктів економічної діяльності, а потенціал окремого підприємства невіддільний від суб'єктів діяльності. Тобто поняття «потенціал», крім матеріальних і нематеріальних засобів, включає і відношення працівника, колективу, підприємства, суспільства в цілому до ефективного використання наявних засобів і ресурсів [9, с. 23].

О.В. Ульянченко визначає ресурсний потенціал як «сукупність резервів певної кількості і якості, які необхідні для розширеного відтворення еколого-соціально-економічної системи і які через свою абсолютну або відносну обмеженість задають межі поточного і майбутнього розвитку» [10].

На думку Г.М. Підлісецького ресурсний потенціал сільськогосподарських підприємств – це «сукупність матеріальних, трудових, фінансових, нематеріальних ресурсів, включаючи здатність працівників підприємства використовувати ефективно дані ресурси для досягнення стратегічних та поточних цілей підприємства» [11].

На нашу думку, слід наголосити на тому, що ресурсний потенціал сільськогосподарських підприємств включає в себе і розвиток науково-технічного прогресу. Адже, за допомогою нього підприємства будуть мати можливість виробляти високопродуктивну сільськогосподарську продукцію, при чому будуть затрачати менше ресурсів, як матеріальних, так і нематеріальних.

С.Е. Сердак, вважає, що ресурсний потенціал підприємства – це «сукупність матеріальних, нематеріальних, трудових, фінансових ресурсів, зокрема здатність робітників підприємства ефективно використовувати зазначені ресурси для виконання місії, досягнення поточних та стратегічних цілей підприємства».

При цьому на думку С.Е. Сердака ресурсний потенціал підприємства можна охарактеризувати чотирма основними критеріями:

- 1) реальними можливостями підприємства в тій чи іншій сфері діяльності;
- 2) обсягом ресурсів, залучених і підготовлених до використання у виробництві;
- 3) здатністю кадрів використовувати ресурси, вміння розпоряджатися ресурсами підприємства;
- 4) формою підприємництва та відповідною організаційною структурою підприємництва [12, с. 83-87].

В.Ф. Іванюта ресурсний потенціал АПК розглядає як «сукупність таких його видів:

природно-земельний, біологічний, трудовий, виробничий та фінансовий» [13].

На погляд Н.С. Краснокутської ресурсний потенціал підприємства повинен включати такі складові: технічні, кадрові, фінансові, організаційні, технологічні, просторові, інформаційні та ділову репутацію [14, с.14-15].

На думку М.Я. Мойси та І.О. Крюкової ресурсний потенціал – це «сукупність земельних, матеріальних, трудових, фінансових ресурсів та економічного інтересу, які є об'єктивно необхідними передумовами здійснення аграрного виробництва» [15].

Таким чином, вивчивши наведені вище визначення ресурсного потенціалу сільськогосподарського підприємства, ми пропонуємо уточнити сутність цієї категорії стверджуючи, що ресурсний потенціал – це сукупність системно взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих трудових, матеріальних, земельних та інших засобів виробництва, що використовуються у процесі виробничо-господарської та іншої діяльності підприємства з метою отримання прибутку.

Висновки з даного дослідження. Узагальнюючи вище сказане, очевидно, що виробництво сільськогосподарської продукції здійснюється на основі поєднання таких чинників, як земля, трудові ресурси, матеріальні ресурси, нематеріальні ресурси та фінансові ресурси. Недостатнє забезпечення хоча б одним із вище вказаних ресурсів ускладнює процес його виробничої діяльності, гальмує досягнення конкурентоспроможного виробництва сільськогосподарської продукції.

Література

1. Гончарова С. М. Тлумачний словник економіста / за ред. проф. С. М. Гончарова – Рівне: Вид-во НУВГП, 2008. – 264 с.
2. Авдеенко В. Н. Производственный потенциал промышленного предприятия / В. Н. Авдеенко, В. А. Котлов. – М.: Экономика, 1989. – 240 с.
3. Макконнелл К. Р. Принципы, проблемы и политика / К. Р. Макконнелл, С. Л. Брю. – Экономикс: В 2-х т. Т.1. – М.: Республика, 1992. – 399с.
4. Мамалуй О. О. Основи економічної теорії : підручник / О. О. Мамалуй, О. А. Гриценко, Г. Ю. Дарнопих та ін. / за заг. ред. О. О. Мамалуй. – К.: Вид-во "Юрінком Інтер", 2003. – 480 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. – 1440с.
6. Калінеску Т. В. Стратегічний потенціал підприємства: формування та розвиток: моногр. / Т. В. Калінеску, Ю. А. Романовська, О. Д. Кирилов. – Луганськ: Вид-цтво СНУ ім. В. Доля, 2007. – 272с.

7. Саблук П. Т. Координаційні напрями вирішення економічних проблем в АПК / П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 2005. – № 5. – С.3-8.

8. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств / В.Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.

9. Лапін Е. В. Экономический потенциал предприятия: [монография] / Е. В. Лапін. – Сумы: ИТД «Универс. книга», 2002. – 310 с.

10. Ульянченко О. В. Формування та використання ресурсного потенціалу в аграрній сфері: Монографія / О. В. Ульянченко // Харк. НАУ. – 2006. – 356с.

11. Підлісецький Г. М. Підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу аграрного сектору / Г. М. Підлісецький, М.І. Толкач // Економіка АПК. – К.: НАН, 2008. – № 5. – С. 65-66.

12. Сердак С. Е. Принципи ефективного управління ресурсами суб'єктів господарювання / С. Е. Сердак // Академічний огляд: наук.-практ. журнал. – 2008. – № 2. – С. 83-88.

13. Іванюта В. Ф. Природний потенціал агропромислового комплексу: регіональний аспект / В. Ф. Іванюта // Агроінком. – 2007. – № 9-10. – С.45-48.

14. Краснокутська Н. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка. Навч. посібник / Н. С. Краснокутська. – К.: 2005. – 352 с.

15. Мойса М. Я. Ресурсний потенціал аграрних підприємств та економічний механізм його раціонального використання / М. Я. Мойса // Економіка АПК. – 2004. – № 2. – С. 38-43.

References

1. Goncharova S. M. Economist's Explanatory dictionary / edited by Professor S. M. Goncharova – Rivne: publishing NUVHP, 2008. – 264 p.
2. Avdeenko V. N. The Industrial potential of the enterprise / V. N. Avdeenko, V. A. Kotlov. – M.: Economy, 1989. – 240 P.
3. McConnell K. R. The Principles, Problems, and Politics / K. R. McConnell, S. L. Bru. – Economics: in 2 t. T. 1. – M. Republic, 1992. – 399 p.
4. Mamali O. O. Foundations of economic theory: Textbook / O. O. Mamali, O. A. Gritsenko, G. Yu. Darnopux and others / edited by O.O. Mamali. – K. publishing "Yurinkom Inter", 2003. – 480 p.
5. Big explanatory dictionary of the modern Ukrainian language / by Editor-in-Chief V. T. Buzel. – K.: Irpin: VTF, 2002. – 1440 p.
6. Kalinescu T. V. Strategic potential of the enterprise: Modeling and Development: monograph / T. V. Kalinescu, Yu.A. Romanovskaya, O. D. Kirilov. – Lugansk: edited by SNU name V. Dolya, 2007. – 272 p.
7. Sabluk P. T. The Coordination of directions for solving economic problems in APK / P. T. Sabluk // Economy APK. – 2005. – № 5. – P. 3-8
8. Andriyчук V. G. Economy of agrarian enterprises / V. G. Andriyчук. – K.: KNEU, 2002. – 624 p.
9. Lapin E. V. Economic potential of the enterprise: [monograph] / E. V. Lapin. Sумы: ITD «universe book», 2002. – 310 p.
10. Ulyanchenko O. V. Modeling and the use of potential resources in the agrarian sector: Monograph / O. V. Ulyanchenko // Kharkiv. NAU. – 2006. – 356 с.

11. *Pidlysets'kii G. M.* Increasing the efficiency of using the potential resources for the agrarian sector / G. M. Pidlysets'kii, M. I. Tolkach // *Economy APK*. – K.: NAN, 2008. – №5. – P. 65-66

12. *Serdak S. E.* Principles of effective Resource Management of separate entities / S. E. Serdak // *Academic review: scientific and practical journals*. – 2008. – № 2. – P. 83-88.

13. *Ivanyuta V. F.* Natural potential of the agro-industrial

complex: regional aspects / V. F. Ivanyuta // *Agroindustry*. – 2007. – №9-10. – P.45-48.

14. *Krasnokutskaya N. S.* The potential of the enterprise: Modeling and Rating. See Tutorial / N. S. Krasnokutskaya. – K.: 2005. – 352 p.

15. *Moysa M. Ya.* Resource potential of agrarian enterprises and the economic mechanisms of using these ideas in a rational manner / M. Ya. Moysa // *Economy APK*. – 2004. – № 2. – P. 38-43.